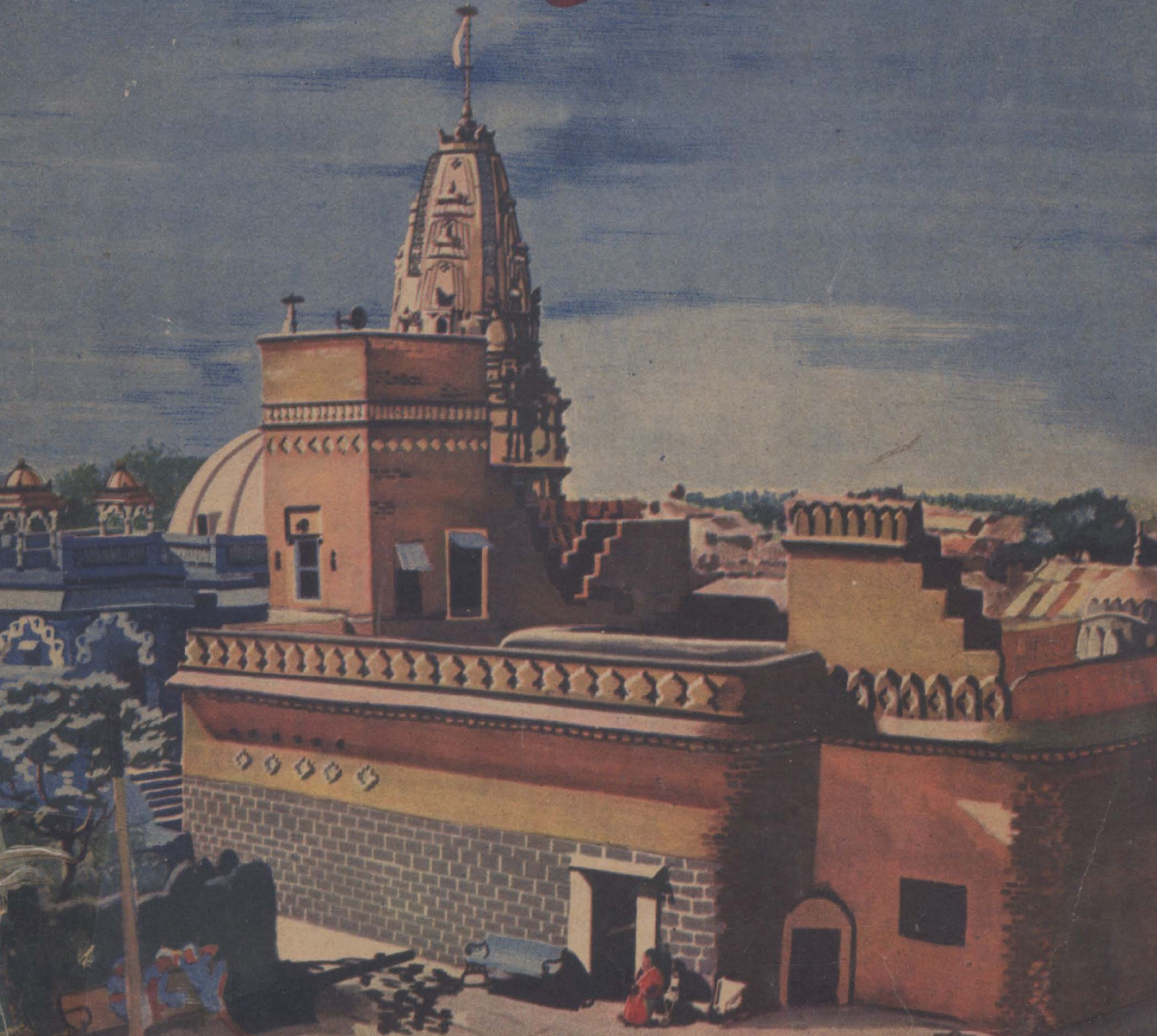

જૈન શ્વેતાંબર તીર્થ
શ્રીચંતરિક્ષ ૯
પાશ્વનાથ

अद्भूत अने शिमेंकारपूणुं

नेन श्वेतांबर तीर्थ

श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ

(तीर्थोत्पत्ति, इतिहास अने संपूर्ण वस्तुदर्शन)

अंतरिक्ष स्थितो नित्यमस्पृशन्कृषितां धराम् ।
श्री पुरासंकृतो देवः पार्श्वनाथः श्रियेऽस्तुवः ॥

लेखक

पूज्य गुरुदेव मुनिराज श्रीलुवनविजयान्तेवासी
मुनि श्री जंघुविजयल महाराज

प्रकाशक

रविन्द्रलाल लुरकचंद शाह
(मेनेलंग ट्रस्टी, श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ तीर्थ, तीर्थ-कमिटी, शिरपुर)
आमगांव

प्राप्ति स्थान :

व्यवस्थापक,

श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ संस्थान, शिरपुर (ल. आकोला)

किंमत : रु. ५-००

चोथी आवृत्ती : प्रति ५००० मे १९७७

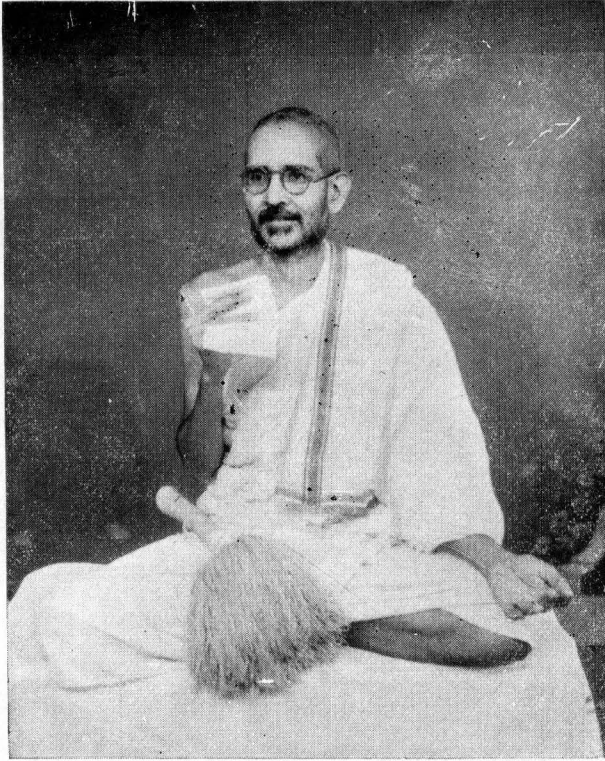
मुद्रक :

अनुपम प्रिंटर्स, आमगांव.

અનુક્રમણિકા

૧.	કુસુમાંજલી	૧
૨.	પ્રકાશકોનું નિવેદન	૨
૩.	પ્રથમ આવૃત્તીની પ્રસ્તાવના	૩
૪.	બીજી આવૃત્તીની પ્રસ્તાવના	૬
૫.	ત્રીજી આવૃત્તીની પ્રસ્તાવના	૭
૬.	પ્રાસંગિક	૮
૭.	મેમોરેન્ડમ	૨૯
૮.	કસ્તુરભાઈ લાલભાઈનો પત્ર	૨૬
૯.	ડેપ્યુટી સેક્રેટરીનો પત્ર	૨૯
૧૦.	આ તીર્થનું સતત ચાલતું સ્મરણ	૩૧
૧૧.	શ્રી જીનપ્રભસૂરિજીએ આપેલો ઇતિહાસ	૩૩
૧૨.	શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થકલ્પનો સાર	૩૫
૧૩.	કવિશ્રી લાવણ્યસમયજી રચિત છંદ	૩૮
૧૪.	શ્રી ભાવવિજયજી રચિત શ્લોક	૩૯
૧૫.	ત્ર્યંબકારની પ્રશસ્તિ	૪૬
૧૬.	સ્તોત્રનાં જણાવેલ શ્રી પાર્શ્વનાથ તીર્થો	૪૭
૧૭.	પં. શ્રી ભાવવિજયજી ગણિ કૃત સ્તોત્રનો સાર	૪૯
૧૮.	તીર્થમાલા	૫૪
૧૯.	શ્રી જીનચંદ્રસૂરિ કૃત સ્તવન	૫૪
૨૦.	પ્રાચીન જૈનેતર સાહિત્યમાં મળતો ઉલ્લેખ	૫૪
૨૧.	અર્ધ પદ્માસનાવસ્થા મૂર્તિ વાજૂની-પ્રતિમા	૫૬
૨૨.	પ્રીવી કાઉન્સીલના ચૂકાદાની કોપી	૬૫
૨૩.	તીર્થોના બીજા નામોલ્લેખ	૭૭
૨૪.	શ્રી લાવણ્યસમય રચિત છંદ	૮૧
૨૫.	તીર્થ વિષે મહત્વનો પ્રતિમા લેખ	૮૫
૨૬.	શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર સ્તવન	૮૭
૨૭.	શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ છંદ	૯૫
૨૮.	સંક્ષિપ્ત નોંધ	૯૭
૨૯.	કૃતજ્ઞતા લેખ	૯૯
૩૦.	તીર્થ સમિતીની કાર્યકારિણી સભા સદસ્યનો નામાવલી	૧૦૩
૩૧.	અભિપ્રાય	૧૦૩-A
૩૨.	Act of Aggressions	૧૧૫

શાસ્ત્રસંશોધક, પ્રાચ્ય અને પાશ્ચાત્ય અનેક ભાષા-કોવિદ
બાલ અમ્હયારી, કવિ, અનેક શાસ્ત્ર પારંગત
સંત મહાત્મા

મુનિવર્ય શ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજ

કુસુમાંજલિ

પરમપૂજ્ય, પ્રાતઃસ્મરણીય, મોક્ષમાર્ગના દાતા,
અનંત ઉપકારી, ગુરુદેવ મુનિરાજ
શ્રી ૧૦૦૮ ભુવનવિજયજી મહારાજ !

અનંત પુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ય અતિદુર્લભ માનવજન્મ આપીને, પરમ વાત્સલ્યથી લાલન-પાલન તથા પોષણ કરીને તેમજ ધર્મના ઉત્તમ સંસ્કારો આપીને પિતાશ્રી તરીકે આપે ગૃહસ્થાવસ્થામાં મારા ઉપર અનંત ઉપકારો કરેલા છે. ત્યાર પછી આપે દીક્ષા અંગીકાર કરીને મને પણ એ જ પવિત્ર માર્ગે ચઢાવીને મારો પરમ ઉદ્ધાર કર્યો. દીક્ષા આપ્યા પછી શાસ્ત્રોક્ત વિધી મુજબ અનેક દેશોમાં મને તીર્થયાત્રા કરાવીને, અનેકવિધ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરાવીને તથા જ્ઞાનદર્શન-ચારીત્રના ઉત્તમોત્તમ સંસ્કારોથી મારા આત્માને સુવાસિત કરીને આપે મારા ઉપર અનંતાનંત ઉપકારો કરેલા છે. મારા અસંખ્ય અવિનય અને અપરાધોની પરમકૃપાળુ આપે સદા ક્ષમા જ આપી છે. પરમ વત્સલ ગુરુદેવ ! મારું શ્રેય કેવી રીતે થાય એ માટે આપે સદૈવ ચિંતન કર્યું છે. મારી ઉન્નતિ તથા ઉદ્ધાર કરવા માટે આપે આપની મન-વચન કાયાની સર્વ શક્તિઓનો સદા ઉપયોગ કર્યો છે. ગુરુદેવ ! આપના મારા ઉપર એટલા બધા અનંત અનંત ઉપકારો છે કે તેનું શબ્દોથી કોઈ પણ રીતે વર્ણન થઈ શકે તેમ જ નથી. તેમ તેના અનં-તમા ભાગનો પણ બહોલો કોઈપણ રીતે મારાથી કદી વાળી શકાય તેમ જ નથી, છતાં ભક્તિના પ્રતીકરૂપે, હે સદૈવ પરમહિતચિંતક પરમકૃપાળુ પરમવત્સલ મોક્ષમાર્ગના દાતા જ્ઞાની ગુરુદેવ ! આપશ્રીની જ પ્રેરણા, સૂચના તથા માર્ગદર્શનથી તૈયાર થયેલા આ લઘુ પુસ્તકરૂપી પુષ્પને અનંતશઃ વંદનાપૂર્વક આપના પવિત્ર કરકમલમાં અર્પણ કરીને આજે પરમ આનંદ અનુભવું છું.

આપશ્રીના ચરણકમળનો ઉપાસક અંતેવાસી શિશુ.

‘ જ’બૂ ’

પ્રકાશકોનું નિવેદન

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ ઇતિહાસની આ ચૌથી આવૃત્તિ વાચકવૃંદને સાદર કરતી વખત અમેને અપાર હર્ષ થાય છે. આ આવૃત્તિ પુનર્મુદ્રીત કરતી વખત એનું પૂર્વ સ્વરૂપ બદલાવીને વધારે આકર્ષિત રૂપમાં પ્રકાશીત કરવાની અમારા તીર્થ કમેટીની ઇચ્છાને મુર્ત રૂપ આપ્યું છે.

આ ઇતિહાસ પુસ્તકની ઉપયુક્તતા તથા આવશ્યકતા વધારે રૂપમાં વધી ગયી છે આ તીર્થના ઇતિહાસની વાસ્તવિક ગ્નનકારી તથા તીર્થની એવંમ્ તીર્થ-પતીનો પ્રભાવ અને મહત્વ તુરત સમજાઈ જાય છે. અને આપનો લક્ષી ભાવ અનેક ગણે વધી જાય છે.

આજના મહંગાઈના જમાનામાં ઇતિહાસ પુસ્તકનો મુદ્રણ ખર્ચ વધી ગયો છે. છતાં પુસ્તકની કીમત ઓછામાં ઓછી રાખવાની કોશીષ કરી છે.

આ ઇતિહાસના પુસ્તકનું નવા રૂપમાં પુનર્મુદ્રણ કરવામાં અત્યંત પરિશ્રમ ખામગામના અનુપમ મુદ્રણાલયના સંચાલક શ્રી આમખાણુ જીનજીનવાલા તથા આકોલાના શાસનપ્રેમી ભાઈએ શ્રી નટવરલાલ ડી. શાહ (સુપ્રીટવાલા) તથા જંજીલાલ ઠાકોરદાસ શાહ એવોએ અપાર કૃષ્ટ તથા પરિશ્રમ લઈને અમેને ખુબ રૂણી કર્યા છે. જેવોના અમે અત્યંત આભારી છે. આ પ્રસંગે અમારા તીર્થ કમેટીના રહેલાં કાર્યાધ્યક્ષ શ્રી નેમીચંદ લક્ષ્મીચંદ કોઠારી અમળનેરવાળા તથા માનદ મહામંત્રી શ્રી કાંતીલાલ વિરચંદ શાહ વૈકીલ માલેગાંમ તથા સદસ્ય ભાઈ ઓંકારમલ પુનમચંદણ પાયોરાવાળા જેઓ ભાગવતી દિક્ષાના મુમુક્ષુ છે. (તા. ૨-૨-૧૯૭૭ ના અમળનેર (મહારાષ્ટ્રમાં) ભાગવતી દીક્ષા પ્રહણુ કરવાનાં છે.) જેવોએ અમારૂં તીર્થ કમેટીની નૌકા પાર લગાડવામાં અને ખાસ કરીને, આ પુસ્તકોનાં પુનર્મુદ્રણના કાર્યમાં શ્રી કાંતીલાલ વિરચંદ શાહ વકીલ સાહેબ જેવોએ તનતોડ, આશાગ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યા છીએ એમનો આભાર માન્યા વગર કેમ રહી શકાય ! આ મણે રત્નમયી આરાધકોની અનુમોદના સાથે !

વાચક વૃંદને આ પુસ્તક વાચવાથી અવશ્ય લાભ થયે જ એવી આશા સાથે

જૈનં જયતિ શાસનમ્

સંવત ૨૦૩૩
માહ શુભ ૭ શુક્રવાર
૨૬-૧-૧૯૭૭

લી.
રવિદ્રલાલ હરકચંદ શાહ
મં. ટ્રસ્ટી, શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ સંસ્થાન
શિરપૂર (જી. અકોલા, મહારાષ્ટ્ર)

પ્રથમ આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આખા ભારતદેશમાં તો શું પણ ચમત્કારની દૃષ્ટિથી જગતનાં અનેક દેશોમાં પ્રસિદ્ધ થયેલું મધ્ય ભારતમાં વિદલ્ (વરાડ) દેશમાં, અકોલા જિલ્લાના શ્રીપુર (શિરપુર) ગામમાં આવેલું અત્યંત પ્રાચીન એલું ‘શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ’ નામનું તીર્થ છે.

આ તીર્થમાં કણ્બીની પોળકર નામની પેટા જાતિના લોકો પૂજારી તરીકે કામ કરે છે. શ્રીપુર ગામમાં તેમજ આસપાસના ગામોમાં જૈન શ્વેતાંબરી ભાઈઓની વસ્તી ઓછી થઈ ગઈ અને પરિણામે પૂજારીઓએ તીર્થમાં પોતાના સ્વાર્થની દૃષ્ટિથી અવ્યવસ્થા અને આશાતના શરૂ કરી. એ વસ્તુ બાલાપુર, અકોલા, ધુલીયા, અમલનેર, એવલા વિગેરે ગામોમાં શ્વેતાંબર ભાઈઓના ધ્યાનમાં આવતાં પોળકર પૂજારીઓ પાસેથી તીર્થનો કબજો મેળવવા માટે કોર્ટનો આશરો તેમને લેવો પડ્યો.

આ કાર્યમાં સ્થાનિક દિગંબરી ભાઈઓની મદદ લેવાની ખૂબ જરૂર જણાઈ પરિણામે તીર્થનો કબજો શ્વેતાંબરી જૈનોએ મેળવ્યો.

કાલાંતરે દિગંબરી ભાઈઓમાંના કોઈક માણસોએ પ્રભુજીની મૂર્તિની આશાતના કરી, તેથી દિગંબરી ભાઈઓ સાથે સંઘર્ષ શરૂ થયો અને મામલો કોર્ટ ચલ્યો. ધણા વર્ષો સુધી એ લડત ચાલી અને છેવટે પ્રિવી કાઉન્સિલે પ્રતિમાજી શ્વેતાંબર હોવાનું તેમજ આ તીર્થ શ્વેતાંબર તીર્થધામ હોવાનું માન્ય રાખી શ્વેતાંબરીઓનો નિરપવાદ સંપૂર્ણ વહીવટનો હક માન્ય કરી તેવો ચુકાદો આપ્યો.

આ કેસનો કાર્યક્રમ ચાલુ હતો તેમાં પુરાવાઓ ભેગા કરવા, વધીલોને માહિતી આપવી પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ કોર્ટને બતાવવી વિગેરે અનેક પ્રસંગે આ તીર્થના દર્શન કરવાનો લાભ મને મળ્યો હતો. તેમજ અકોલા અને નાગપૂરના ફેરા પણ કરવા પડ્યા હતા.

વિલાયતમાં કેસ ચાલતો હતો ત્યારે શ્રી મોતીચંદ ગિરધરલાલ કાપડીયા સોલિસીટર નિઃસ્વાર્થપણે ગયા હતા, એની નોંધ લેતાં અમોને આનંદ થાય છે. તેમનો ઉપકાર માનીએ છીએ.

દરેક પ્રસંગે આ તીર્થનો મહિમા અને ભૌગોલિક, ઐતિહાસિક વિગેરે બધી માહિતી આપતું એકાદ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવે તો આખા જૈન સમાજને આ મહાન પ્રમાવિક તીર્થના દર્શન-પૂજનનો લાભ મળે. અને અનેક જાતની શંકાઓ દૂર થઈ વસ્તુસ્થિતિની માહિતિ મળી જાય તેમજ તીર્થનો મહિમા પણ વધે એવી ઇચ્છા હતી, પણ વારંવાર કમીટી આગળ આ પ્રશ્ન આવવા છતાં તેનો કાળ પાડ્યો ન હતો. ભાગ્યયોગે તીર્થરક્ષક કમીટીએ આવું પુસ્તક પ્રગટ કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને આ કાર્ય હાથ ધરવાનું કામ મને સોંપવામાં આવ્યું.

આ પુસ્તકમાં કઈ કઈ બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવે એની ટિપ્પણી કરવા એટલે ત્યારે મને સ્મરણ થઈ આવ્યું કે, પરમપૂજ્ય શાસ્ત્રસંશોધક અનેક-ભાષાકોવિદ જ્ઞાની તત્ત્વજ્ઞ મુનિવર્ય શ્રી જ્ઞાનવિજયજી મહારાજ સાહેબે કેટલાક વર્ષ પહેલાં આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકમાં આ તીર્થ સંબંધી લખાણો કરેલા છે. અને એ બધા લખાણો તેમના જ ગુરુમહારાજ શ્રી ભુવનવિજયજીએ તપાસી લીધેલા હતા. મેં તરત જ શ્રી જ્ઞાન આત્માનંદ સભાના પ્રમુખ સાહેબને લખ્યું. તેઓ સાહેબે તરત જ અંકોમાં આ લખાણ હતું તે બધા અંકો મને મોકલી આપ્યા.

એ બધા અંકો હું જોઈ ગયો મને ઘણો જ સંતોષ થયો. મારું કાર્ય બધું જ પંડિતપ્રવર મુનિ શ્રી જ્ઞાનવિજયજી મહારાજે કરી રાખેલું છે એ જોઈ મને આત્માનંદ થયો. આવું સુંદર અને સર્વાંગપૂર્ણ લખાણ મારા હાથે થયું હોત એવું મને લાગતું નથી. તેથી જ એ મહાત્માના લખાણને વંદન કરી મારે 'તથાસ્તુ' એટલું જ કહેવાનું રહે છે.

એ લેખોમાં પ્રસંગોચિત શબ્દોમાં ફેરફાર કરી એ સંતપુરુષના લેખ સંપૂર્ણ-તથા જેવા ને તેવાજ પ્રગટ કરવાનું મેં ડરાવ્યું, તેથી જ આ પુસ્તકના લેખક તરીકે તેમનું જ નામ કાયમ રાખવાનું મેં ઉચિત ધાર્યું છે. આ એમના લેખો માટે એમનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો એણે જ ગણાય.

આ તીર્થનો વહીવટ પરાપૂર્વથી તીર્થ કમીટી મારફત ચાલતો રહ્યો છે. અનુકૂળતાએ વરસે વરસે કમીટીની મીટીંગ યોજાવવામાં આવે છે. ત્યાં નવી ચૂંટણી કરવામાં આવે છે. તેમાં પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, સેક્રેટરીઓ ઉપરાંત પ્રત્યક્ષ કાર્યવાહી કરવા માટે સર્વાધિકારીની નિમણૂક કરવામાં આવે છે. પ્રભુજીની મૂર્તિ ઉપર જરૂર પડે ત્યારે લેખ કરવામાં આવે છે. શેઠ હરકચંદ હૌસીલાલજી બાલાપુરવાલા સર્વાધિકારી નિમાએલા છે. તેઓ અત્યંત ઉત્સાહ પૂર્વક અને ભક્તિપૂર્વક નિરલસપણે પોતાનું કામ તન-મન પૂર્વક કર્યું જાય છે. હાલની કમીટીના નામો ખીજી જગ્યા ઉપર પ્રગટ કરવામાં આવ્યા છે.

આ તીર્થની યાત્રા કરવા સાર અનેક સંઘો વારંવાર આવી ગયા છે. તેની નોંધ રાખવામાં આવી છે. તેમજ તીર્થના જન્મે ખરચના હિસાબો અને સરવૈયાઓ યોગ્ય રાખવામાં આવે છે અને કમીટી આગળ મૂકવામાં આવે છે.

યાત્રાળુ માટે સારી સુખસગવડવાળી અનેક ધર્મશાળાઓ છે. તેમજ પુત્રના સાહિબો, સ્નાન, ભોજનની પણ વ્યવસ્થા તીર્થરક્ષક કમીટી તરફથી ભોજનશાળામાં મફત કરવામાં આવે છે.

શિરપુર આવવા માટેના માર્ગો યતાવવા માટે નકશો આપવામાં આવ્યો છે, જેથી જુદા જુદા ભાગોમાંથી આવતા યાત્રાળુઓને બધી માહિતી મળી રહેશે.

આ તીર્થમાં કયા કયા સુધારા કરવાની જરૂર છે. એ આખત અહીંયા મારા પોતાના વિચારો હું જણાવું તે અસ્થાને નહીં જણાય. કાલાંતરે એવા જરૂરી સુધારા જરૂર થઈ જશે એવી મને ખાત્રી છે. આ તીર્થની અદ્ભુતતા અને ચમત્કાર ઘણા પ્રસિદ્ધ હોવાથી આગામી કાલમાં કોઈ દાનશૂર મહાનુભાવ જગશે અને મારી કલ્પનામાં રહેલું કાર્ય થઈ જશે એવો મને વિશ્વાસ છે.

૧. મંદિરનો આજ દેખાવ કરવા માટે બહારની ભીતોને પ્લાસ્ટર કરી સુશોભિત રંગ લગાડવો.

૨. પૂર્વ દિશામાં મંદિર આગળ ખાલી જગ્યા છે. તે ઉપર મંદિર દીપી નિકળે એવું આંધકામ, પ્રવેશદ્વાર વિગેરે કામ કરાવવું.

૩. શ્વેતાંબર પેદીની પાછળની ભીતમાં પ્રવેશદ્વાર કરવું અને અંદરનાં ભાગમાં રંગ વિગેરે કામ કરાવવું.

૪. હાલમાં પ્રભુના આગળ જે ગભારો છે તે સાંકડો હોવાથી તેને વિશાલ કરવો.

તબ્બૂત સ્થાપત્યશાસ્ત્રના કોઈ જાણકારની સલાહ મેળવી ખીજી પણ ગોઠવણો અને કામ કરવાની જરૂર છે.

આ પુસ્તકમાં દાખલ કરવા લાયક કોઈ ખીજી આખત રહી ગયેલી હશે તો તમું સૂચન કમીટીને કરવું, જેથી ખીજી આવૃત્તિમાં તેવો સુધારો કરી શકાય.

હવે પછી શ્વેતાંબરી અને દ્વિગંબરી બંને આન્નાયના ભાઈઓએ સલાહ-સંપથી ચાલી આ તીર્થનો મહિમા જેમ બને તેમ વધારી પ્રભુભક્તિ કરતા રહેવું એવી બંને પક્ષના ભાઈઓને મારી વિનંતિ છે. કોર્ટના ઝગડામાં આપણે ઘણું ખોયું છે, એવો વિચાર કરી એક્ય અને સહકારની ભાવના કેળવતા રહેવું એવી પણ મારી પ્રાર્થના છે.

માલેગામ
વિ. સં. ૨૦૧૬

સ્વ. બાલચંદ હીરાચંદ
“ સાહિત્યચંદ ”

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

દેવાધિદેવ શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાંતના અદ્ભુત અને ચમત્કારપૂર્ણ તીર્થનો ઇતિહાસ અને એ તીર્થનું ગૌરવ બતાવતું પુસ્તક પ્રકાશિત થાય એવું મારૂં સ્વપ્ન પરમપુણ્ય પંડિતપ્રવર મુનિશ્રી જંબૂવિજય મહારાજની કૃપાથી મૂર્ત સ્વરૂપમાં આવ્યું તે જોઈ મને પરમ સંતોષ થયો. અને અલ્પકાળમાં જ તે પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ છપાવવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો એ જોઈ મારા આનંદનો પાર રહ્યો નહીં.

વિદ્વાન મુનિ શ્રી જંબૂવિજય મહારાજે સંશોધનપૂર્વક વિદ્વદ્ભોગ્ય ટિપ્પણીઓ આપી હતી, તે સામાન્ય વાચકો માટે નિષ્પયોગી છે. માટે તે બાદ કરી બીજી આવૃત્તિ વધુ સુલભ કરે તો સારૂં. એવી અતેજા તરફથી સૂચનાઓ મળી. તેથી આ આવૃત્તિમાં તેની ટિપ્પણીઓ કાઢી નાખી અગર મૂળ સાથે ભેળવી દેવામાં આવી છે. જેથી પુસ્તકના આકારમાં વ્યતીકા થયો છે. પણ મૂળ વસ્તુમાં જરાએ ઓછું કરવામાં આવ્યું નથી.

આ મૂળ પુસ્તકનો મરાઠી અને હિંદી ભાષામાં અનુવાદ કરી તે પણ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો છે. એ પુસ્તક પણ અત્યંત લોકપ્રિય થયેલું છે.

આ બીજી આવૃત્તિના આધાર પર જ હિંદી આવૃત્તિ પણ પ્રગટ કરવામાં આવશે.

માલેગામ

અક્ષય તૃતિયા

સંવત ૨૦૧૮

સાહિત્યચંદ્ર બાલચંદ હીરાચંદ

સંપાદક

ત્રીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

મહારાષ્ટ્રમાં વિદલ્ પ્રાંતમાં શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથનું મહાન પ્રભાવિક પ્રાચીન તીર્થ છે. પ્રભુની મૂર્તિ જમીનથી અધર હોવાને લીધે આ કલિકાલમાં પણ એનું અપૂર્વ પ્રભાવિકપણું પ્રતીત થાય છે. એ તીર્થ આવત આપણા દિગ્ગમરી જૈન ભાઈઓ સાથે તીર્થના વહીવટ અને માલીકી આવત કોર્ટોમાં ઘણા દિવસ લડત ચાલી હતી અને આખરે એ તીર્થનો વહીવટ નિરપવાંદપણે શ્વેતાંબરોનો સિદ્ધ થયો હતો. એ તીર્થની ઉત્પત્તિ અને અન્ય શાસ્ત્રીય પુરાવાઓ કેસમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા. એ પુરાવાઓ અને ગ્રંથોના આધારે એક પુસ્તિકા તૈયાર કરવાની અગત્ય ઘણા દિવસથી ભાસતી હતી. સાક્ષરસિરોમણિ જૈન તત્ત્વજ્ઞાન પારંગત અનેક ભાષાક્રોધિદ પરમપૂજ્ય મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી મહારાજસાહેબે એ કાર્ય ઉપાડી લીધું અને ઊંડો અભ્યાસ તેમજ સંશોધન કરી, દરેક સ્થળની પૂર્ણ માહિતી મેળવી પ્રબંધ તૈયાર કર્યો. અને તે શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ નામક ભાવનગરથી નીકળતા માસિકમાં પ્રકાશિત કર્યો. તેને પણ લગભગ દસ વર્ષો પૂરા થઈ ગયા શ્રી તીર્થ કમિટીને એ પુસ્તિકાકારે પ્રગટ કરવાની અગત્ય જણાઈ.

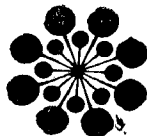
આ કાર્ય આ તીર્થનો ઝગડો ચાલતો હતો તે વખતે પુરાવાઓ વિગેરે ભેગા કરવામાં તેમજ વકીલો સાથે ચર્ચા વિગેરે કરવામાં ભોગ આપેલો તેવા સ્વ. સાહિત્ય-ચંદ્ર શ્રી બાલચંદ હારાચંદ માલેગામવ.લાને યોગવામાં આવ્યું. તેમણે સાહિત્ય ભેગું કરી આ પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરવા યોગ્ય બનાવી આપ્યું. તેથી જ આ પુસ્તક પ્રગટ કરવા અમો ભાગ્યશાલી થયા છીએ. તેથી પ્રથમ આવૃત્તિ છપાઈ જે, લોકોને અતિ-શય ગમી. તે આવૃત્તિ પુરી થવા આવવાથી અને તેની માંગ ચાલુ જ હોવાથી આ ચોપડીની બીજી આવૃત્તિ છપાવવાનું કમેટીએ નક્કી કર્યું અને આ પુસ્તકમાં તીર્થ અંગેની બધી જ હકીકત તથા અત્યારલગીનો કડીબદ્ધ ઇતિહાસ, આવી જાય એવી અવસ્થા કરવામાં આવી જે જનતાના આદરને પાત્ર થઈ છે, એવી અમારી ખાત્રી છે. હવે આ ત્રિજી આવૃત્તિ અમો પ્રગટ કરવા ભાગ્યશાલી બની રહ્યા છીએ.

પરમપૂજ્ય મુનિ જંબૂવિજય મહારાજે આ પુસ્તક લખવામાં પોતાની વિદ્વતા અને સંશોધનકાર્ય કરી આપ્યું છે, તે માટે તેમનો જેટલો ઉપકાર માનીએ તેટલો આપો જ છે. તેમજ આ પુસ્તકને આ સ્વરૂપ આપવામાં સાહિત્યચંદ્ર બાલચંદભાઈએ જે મદદ કરી છે તે માટે તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે તેમજ આ કાર્યમાં સીધી કે આડકતરી રીતે જેઓએ મદદ આપેલી તેમનું પણ સાભાર સ્મરણ કરીએ છીએ.

આ પુસ્તકની ત્રિજી આવૃત્તિને સુંદર રીતે જાપી આપવામાં શ્રી સાધના પ્રેસ ભાવનગરના કાર્યવાહકોએ અમારા આ પ્રકાશન કાર્યમાં અપૂર્વ મદદ આપી છે તે કેમ ભૂલી શકાય ?

સંવત ૨૦૨૮

માનદ મંત્રી

॥ श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथाय नमः ॥

प्रासंगिक

सन १९०५ सालमां श्वेतांजरी कार्यकर्तांच्यांमे हीगंजरी लाईच्याने तेमनी रीते पूज करवानी रज्ज आपी अने उदारता अतापी, अेक समय पत्रक वडवामां आय्युं अने भरुनी पुज करवाना वारा अंधाई गया. आ उदारताने कारणे इटला घोर अनर्थकारी परिणामो आ तीर्थमां उला थया छे अे ताज्जेतरमां थयेली घटनांच्या उपरथी सिद्ध थयुं छे. अे घटनांच्याथी श्वेतांजरी लाईच्यानी लागणीच्या अनहद दुआई गइ छे तेनी हकीकत नीचे मुंज्ज छे—

हीगंजरी लाईच्यांमे

प्रभु प्रतिमानी घोर आशातनाचो डरी :

१९६० साले प्रतिमाञ्च उपरतो लेप वणो न् लणुं अइ न्वाथी नवेो लेप करवानी आत्यावरमकता उला थइ, लेप करनार डारीगरेनी शोध करवामां आपी अने कारणीशेच्या लेपना कामेो पररल क्यो, जुनो अराज लेप उतरवामां आय्यो अने हीगंजरीच्यांमे आ अेक सारामां सारी तड मानी वीथी अने तुरत न् वडी कडेला प्दान मुंज्ज जुद्ध जुद्ध सरकारी अधिकारीच्याना नामे जोटा जोटा ताशे मोडलवामां आय्यो अने छापाच्यानो अशरो लेवामां आय्यो अने जनतामां अनेक रीतीच्यां गेरसमजुती प्रसारवामां आपी अने न्जले शिरपुरमां डोई लयंकर अनर्थकारी घटनांच्या थइ रडी छे अेवो आलास उत्पन्न करवामां आय्यो. अने हवे तो भरुनी प्रतिमा हीगंजर छे अेवुं न्जुणु छे अने तीर्थ पणु हीगंजरी न् छे अेवो जुनो न् मुद्दो नवी रीते जनता समक्ष मुकवानो नोरदार पणु तदन जोटो प्रयास करवानुं हीगंजरेच्यांमे यालु डोडुं, ते माटे समाज पासेथी मोटी रकमेो पणु मेणवी. अने मिहाईच्या पणु वहेथी.

सरकारी अधिकारीच्यांमां प्रसरेली

गेरसमजुतीनुं लयंकर परिणाम :

हीगंजरीच्यांमे लेपनुं काम अणज्जरीथी रोक्युं-तोडान क्युं, डारीगरेने धमकव्या अने सरकारी अधिकारीच्यांमे पणु आ अन्यायनी दमल लेवाने अहवे, लेपनुं काम अंध करवानुं हीक मान्युं अने प्रतिमाञ्चने जप्त करवाने अने तेने लोदाना पांजरांमां पुरी अने तेना उपर सील लगाडवाने अन्यायच्युं हुकम

२६ लान्यु '६०
पिञ्जराभां कुँद
देवाधिदेव श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ भगवान, शिरपुर (विदर्भ)

કર્યો. પ્રશમરસમાં નિમમ થએલા શ્રી અંતરિક્ષ પાશ્વનાથ ભગવાનની અલૌકિક પ્રતિમાને કોઈ હિંસક પશુની માફક પાંજરામાં પુરવામાં આવી, કેટલી ઘોર આશાતના! કેટલો દુઃખદાયી પ્રકાર!! આ ધોધલમાં દીગંબરીઓએ પોતે અને અનેક સરકારી અધિકારીઓના મારફત અપવિત્ર એવા વસ્ત્રો સાથે જાણી જોઈને અડીને, પ્રતિમાજીના વારંવાર ભંગ કરી શ્વેતાંબરભાઈઓના હૃદયને ઊંડા ઘા કર્યા, તે ભુલાય તેમ નથી.

દિગંબરીઓએ મનાવેલ આનંદોત્સવ :

એક બાબુ અખિલ ભારત વર્ષમાંના શ્વેતાંબર જૈનો મહાદુઃખથી પીડાતા હતા અને આ ઘોર અન્યાયના સામે રોષની લાગણીથી ઉશ્કેરાઈ ગયા હતા. ઘરે ઘર ઉપવાસ, આયંબીલ આદી વ્રતનિયમોની તપશ્ચર્યા ગામે ગામ ચાલુ થઈ ગઈ હતી અને ઠેર ઠેર ભગવાનની પ્રતિમાની મુક્તિ માટે પ્રાર્થનાઓ થતી હતી. ઇષ્ટ વસ્તુના લાગની પ્રતિજ્ઞાઓ લેવાઈ રહી હતી તેમજ સરકારી અધિકારીઓ તરફ શિષ્ટમંડળો મળીને સત્ય સમગ્નવવાના અનેક પ્રયાસ થતા હતા. એજ વખતે ખીજી બાબુ દીગંબરભાઈઓ પ્રતિમાજીને પાંજરામાં પુરીને સરકારે ન્યાયી પગલુ ભર્યું તેમ માની સરકારી અધિકારીઓને અભિનંદન આપતા હતા અને મોટી પાર્ટીઓ ગોઠવીને મિષ્ટાંન વહેંચવાપૂર્વક આનંદ ઉત્સવ મનાવતા હતા. બસ! જાણે હાથ સ્વર્ગે પહોંચી ગયા અને તીર્થ હવે દીગંબરી થઈ ગયું એવો જલ્દોશ ચાલુ હતો.

પણ શાસનદેવ જાગૃત હતા :

સરકારમાંથી કોઈ ઠેકાણેથી અધિકારીઓ દાદ આપતા ન હતા. પણ ભારતના મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના મુખ્ય મંત્રી નામદાર શ્રી યશવંતરાવજી ચવ્લાજી સાહેબની સમક્ષ બધી સાચી ખીના રજુ કરવામાં આવી અને તેઓએ ન્યાયના પક્ષનું ઘોરણુ રાખી. સત્યને જીવતુ રાખવાનું પગલું લીધું તેથી જ પ્રભુના આગળનું પાંજર ખસેડવામાં આવ્યું અને શ્વેતાંબર સંઘની અને કોર્ટના સુકાદાઓની ખુબ રાખવામાં આવી. જે હુકમથી આ કાર્ય અવસ્થિત રીતે પાર પડ્યું તે હુકમ નીચે મુજબ હતો.

ચવ્લાજી સાહેબના હુકમથી, પછી તુરત જ લેખનું કાર્ય હાથ ધરવામાં આવ્યું અને પરિસ્થિતીમાં ખુબ જ પલટો આવ્યો. અધિકારીઓ પણ દીગંબરોની ખોટી હકીકત જાણી ગયા. તેઓને સત્ય વસ્તુ સમજમા આવી અને તેઓએ વલણ બદલાવી નાખ્યું. પરિસ્થિતી બદલાઈ ગઈ ચારે તરફ સમાધાનનું વાતાવરણ ફેલાયું અને અસત્યવાદીઓના હોંશ ઉડી ગયા.

સંસ્થાનને થએલું નુકશાન :

દીગંબરી ભાઈઓ તરફથી ઘોર આશાતના અને વિટંબણાઓ થતી શહેવાથી સંસ્થાનમાં જતરા કરવા આવનાર ભાઈઓની સંખ્યા ઓછી થઈ અને

Government of Maharashtra

No. SBI/DIS/1260/2732
Home Department (Special)
Sachivalaya, Bombay-1
Date 16th June, 1960

From,

The Assistant Secretary to the Government of
Maharashtra, Home Department

To,

Shri. Kantilal Virchand Shah
Honorary Secretary, Shri Antriksh Parshwanath
Sansthan, (Sirpur), at and Post Malegam,
District Nasik

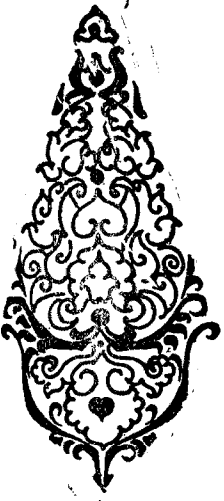
Subject : Request for Police Protection for
doing the work of plastering the Idol of Shree
Antriksh Parshwanath Maharaj.

Sir,

With reference to your application dated 19th
March, 1960, on the subject noted above. I am
directed to inform you that the District Magistrate,
Akola, is being asked to see that the Swetambari
Jains are allowed to plaster the Idol of Shree
Antriksh Parshwanath Maharaj, in accordance with
the decisions of various courts, subject to the
condition that no injunction is passed by a court to
the contrary.

yours faithfully.

Assistant Secretary to the
Govt. of Maharashtra
Home Department

તેથી કરીને સંસ્થાનમાં થતા ઉત્પન્ન ઉપર તેની જામરી અસરી પડી. ખર્ચાઓ જેવાને તેવા જ ચાલુ રહ્યા, ઊલટા નોકર ચાકરોના ખર્ચા વધ્યા અને ઉપસ્થિતી ઘટી જવાથી સંસ્થાનની આવક એકદમ ઘટી ગઈ. આપત્તિઓનું નિવારણ કરવા પાછળ સંસ્થાનના વ્યવસ્થાપકોને ખુબ જ દોડા દોડ કરવી પડી, ખર્વાસ ખેડવો પડ્યો અને તેમાં પણ અનહદ ખર્ચ થયું. તે સિવાય આખા ભારતવર્ષના શ્રવેતાંબર જેનેને ખુબ મનસ્તાપ સહન કરવો પડ્યો, તે અને જે અનુષ્ઠાનો વિગેરે કરવા પડ્યા તેનું મોલ કોણ અને કેટલું કાઢી શકે? આ રીતે થએલા નુકસાનની ભરપાઈ દીગંબરભાઈઓને કરવી પડશે જ એમ સમજીને આપણે તેમની સામે નુકસાન ભરપાઈનો દાવો માંડ્યો જે હજુ ચાલુ છે.

નવું પર્વ અને નવો ઉત્સાહ :

દેવગુરૂની કૃપાથી દીગંબરીઓએ ઉપસ્થિત કરેલા સર્વ વિધ્ને દૂર થવાથી લોકોમાં નવો ઉત્સાહ નિમોહ્ય થયો અને નવ નવા કાર્યકર્તાઓ આગળ આવ્યા અને તીર્થ રક્ષા અને તીર્થોદ્ધારની ભાવના ખુબ વધી પડી, તે અંગે થયેલા પ્રયત્નો અત્રે આપીએ તો અસ્થાને નહિ ગણાય.

મૂર્તિનું નૂતન દિવ્ય દર્શન :

મૂર્તિ ઉપર કારાગીરી કરનાર ભાઈઓએ પોતાની શુદ્ધિ સર્વસ્વ ત્યાં ખરચ કરી પ્રતિમાને ખુબ જ સુંદર અને ભાવવાહી બનાવી અને ખરેખર જ “ પ્રશમરસ નિમગ્ન દુર્ઘીયુગ્મ પ્રસન્નમ ” એવી એ પ્રતિમા થઈ છે.

તેથી તે પ્રતિમાના દર્શન કરતાં કોઈપણ માણસનું ભાન ખોવાઈ જાય છે અને સાંધી ખસવાની તેની ભાવના થતી નથી, જેઓ કોઈએ આ ચમત્કારી અને અત્યંત પ્રભાવી એવા પ્રતિમાના દર્શન નહિ કર્યા હોય તેમણે જરૂર કરવા જેવા છે, તો અવશ્ય કરવા એવી અમારી ખાસ ભલામણ છે.

આશાતના થવાથી શાંતિ કરવાની જરૂર :

દીગંબર ભાઈઓએ પ્રભુ પ્રતિમાની વારંવાર કરેલી આશાતનાના કારણે ત્યાં અદ્વાર અભિષેક પૂજન વિધિ અને શુદ્ધિ કાર્ય કરવાની અવશ્યકતા લગભગ બંધાને જણાતી હતી કાર્યકર્તાઓએ ભેગા થઈ વિચાર કર્યો અને સમારંભ પૂર્વક અદ્વાર અભિષેક, પૂજન કરવાનું નક્કી થયું. તે કાર્ય માટે નિધિ ભેગા કરવામાં આવ્યો અને આ કાર્યનું માર્ગદર્શન લેવા માટે આચાર્ય લગવંતને ખોસવવાનું નક્કી થયું અને વ્યવસ્થા માટે જુદી જુદી સમિતિઓ સ્થાપન કરવામાં આવી એ રીતે કાર્યારંભ થયો અને ઉત્સાહનું વાતાવરણ તૈયાર થઈ ગયું.

આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયભુવન
તિલકસૂરીશ્વરજી સાહેબને આમત્રણ :

આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયભુવન
તિલકસૂરીશ્વરજી મહારાજનું ચોમાસુ ત્યારે માલે-
ગામ (નાસિક) મુકામે હતુ. તેમને તીર્થ કમિટી
તરફથી ભાવભર્યું આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું.
તેઓ ઉમરથી ખુબ જ વૃદ્ધ હોઈ તેઓ માટે
આટલો લાંબો વિહાર કરવાની શક્યતા બહુ જ
ઓછી હતી પરંતુ તેઓએ તીર્થના પ્રભાવથી

જેઆમને ત્યાં આવવાનું સ્વિકાર્યું, અને તેઓ આ દીર્ઘપ્રવાસ ખેડીને પણ
શિરપુર આવી પહોંચ્યા. આવ્યા પછી તેઓએ દરેક રીતે માર્ગદર્શન આપ્યું
અને મૂહૂર્તો વગેરે કાઢી આપ્યા, અને અષ્ટાદશાભિષેક, બૃહત અષ્ટોતરી શાંતી-
સ્નાત્ર પૂજન, નવગ્રહ, દશ દિગ્પાલ પૂજન, અને અષ્ટ મંગલ પૂજન વગેરે
વિધીવિધાન કરવાનું યોગ્ય અને જલયાત્રાનો મોટો વરઘોડો કાઢવાનું પણ
નક્કી થયું. ગુજરાતમાંથી છાણી ગામથી વિધીવાળા પંડિતોને આમંત્રણ અપાયું-
સંગિતવાળા અને ખીજ બધા મદદનીસ ભાઈઓને આમંત્રણો અપાયા અને
શિરપુરમાં પૂરજોશથી તૈયારીઓ થવા માંડી, પત્રિકા છપાવી આમંત્રણો અપાયા
અને પાર્શ્વનગરની રચના, ભોજન મંડપ વગેરેની સુંદર વ્યવસ્થાઓ કરવામાં આવી.

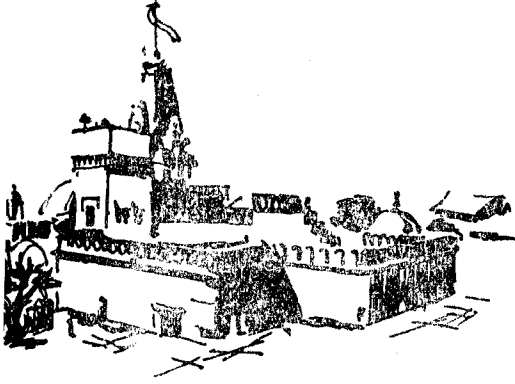
શિરપુર ગામ કે દેવનગરી :

મહોત્સવનું વાતાવરણ ખુબ જ ફેલાયું અને શિરપુર ગામને દેવનગરીનું
સ્વરૂપ આવી ગયું. મંગલ કલશની સ્થાપના કરવામાં આવી અને જ્યાં ત્યાં
મંગલ વાઘીના સ્વરોથી વાતાવરણ સુમધુર બન્યું અને મોટરો ભરી ભરીને
યાત્રીઓ આવવા માંડ્યા. માલેગામથી લાવેલ શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમાને
સ્થાપન કરવામાં આવી અને રાતના પાર્શ્વનગરના દેવમંડપમાં સંગીતકારોએ
લકિતની ખુબ રમઝટ જમાવી બધાને મંત્રમુગ્ધ બનાવી દીધા હતા.

આ રીતે દેવલકિતનું અનુપમ કાર્ય શિરપુરમાં પ્રથમ જ થતું હોવાની
જૈન-જૈનેતર ખરબમાં અનેરો ઉત્સાહ આવી ગયો હતો અને તે દિસાએ અત્રે
દરેક રીતે ઉપજ પણ સારી થઈ હતી.

જલજાત્રાનો વરઘોડો :

પ્રભુની અષ્ટાદશ અભિષેક જુદા જુદા સુગંધી દ્રવ્યો મૌતિક, પિવિધ રત્નો
વડે, કરીને જુદા જુદા સ્થળેથી મંગાવેલા ૧૦૮ કુંભના જળથી અભિષેક
કર્યા પછી પ્રભુના મંદિર પાસેથી ખુબ જ ઠાઠમાઠ પૂર્વક જલયાત્રાનો અપુર્વ
એવો વરઘોડો કાઢવામાં આવ્યો હતો. અગ્રભાગે ઈન્દ્રધવજ, ચાંદીનો રથ અને
હજારો ભાઈ બહેનો ઉભરાતા ઉમંગ સાથે રથયાત્રામાં વ્યવસ્થિત ચાલતા હતા,
તે બેઠા ગામના હબરો ભાઈ બહેનોએ મોખાં આંગળી નાખી હતી અને
ખુબ જ અનુમોદના કરી હતી.

સુપ્રસિદ્ધ વટવૃક્ષ નીચે સ્નાત્ર મહેત્સવ :

આ જલયાત્રાને વરઘોડો, રથયાત્રા જે ઠેકાણો ઈક્ષ રાગ્નાઓ મંદિર અંધાવ્યું હતુ તે ગામ બહારના પવલી મંદિર તરીકે ઓળખાતા મંદિરના બાજુમાં જે ઠેકાણે શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાન અહર થઈ ગયા હતા, તે વટવૃક્ષની છાયામાં ખ્રિસ્તી ૧૦૮ કળશમાંના અભિમંત્રિત જલથી ભરેલા કુંડ તથા સ્નાત્ર પૂજન કરી ભાવ પૂર્વક તે કળશો શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ મંદિરમાં વાજતે ગાજતે લાવ્યા હતા.

અષ્ટાદશ અભિષેકનો સમારંભ :

દીગંબરભાઈઓએ આ તીર્થની ઉપરા ઉપર આશાતના કરી જે પાવિત્ર્યભંગ કર્યો તેની શાંતિ માટેની આ ક્રિયા હતી, સં. ૨૦૧૭ ના ફાગણ વદ ૭ ના ઉત્સવનો પ્રારંભ થયો અને એક એક મંત્રોચ્ચાર પછી એક એક અભિષેક કરાયો, પ્રતિમા ઉપર નવું તેજ અને પાવિત્ર્ય ચળકવા લાગ્યું અને પ્રભુ પ્રતિમાનો પ્રભાવ ત્યાં ખ્રત્યક્ષ ખગટ થતો જણાયો. અને સર્વત્ર આનંદની ઉર્મિઓ વચ્ચે દરેક વિધિ સંપૂર્ણ રીતે અને નિર્વિક્લ પૂર્ણ થઈ.

ભોજન સંકલ્પની વ્યવસ્થા અને સમાધાન :

ભોજન સમિતીના સભ્યો ઉપર તો ખુબ મોટી જવાબદારી હતી. તેઓએ આવેલા હજારો યાત્રિકભાઈઓને દરેક રીતે સંતોષ થાય એવી સુદર વ્યવસ્થા રાખી હતી તેઓ જતી વખતે ભોજન સમિતીની મુક્તકંઠથી ખ્રસંશા કરતા હતા, આ વાત ભોજન સમિતી માટે ભુપણરૂપ હતી.

વિધિ કરનારા ભાઈઓનું સુંદર કાર્ય :

વિધિ કરવા માટે છાણીથી આવેલ ભાઈઓએ નિઃસ્વાર્થ બુદ્ધિથી બધુ કામ નિરલસ પણ અને ચોંકખી રીતે કરી બતાવ્યું, જેથી આ સમારંભ કોઈ પણ વિધન વગર પાર પડ્યો તેનો યશ તેમના ક્ષણે જાય છે.

સ્થાનિક દિગંબર ભાઈઓનો સહકાર :

શિરપુરમાં થનારો આ સમારંભ અપૂર્વ હતો. જેથી દીગંબર ભાઈઓના માનસ પલટાઈ ગયા હતા અને તેઓ રવેચ્છાથી ઉત્સવમાં રસ લેતા હતા. તેમના મન ઉપર તેવી છાપ સ્પષ્ટ જોવાઈ હતી. તેથી તેઓને પણ માનપૂર્વક ભોજન વિગેરેના આમંગણો અપાયા હતા.

અમરકાંચન પુસ્તક વિતરણ :

વિધી વિધાન જે બરાબર શુદ્ધીપૂર્વક ન કરવામાં આવે તો ઘણી વાર આવા

શુભ અને મંગલ કાર્યમાં પણ અનેકવાર વિદનો આવે છે. પણ આ મહોત્સવ પ્રસંગે એવા કોઈ વિદનો તો આવ્યા નહિ જ પરંતુ એવી સરસ ચમત્કારીક ઘટનાઓ થઈ કે જેથી આપણા મનની શ્રદ્ધા દૃઢ જ થાય, એમાંની થોડીક ટૂંકામાં જાણવા જેવી છે.

શિરપુરમાં વાંદરાઓનો ઉપદ્રવ ઘણો હતો, પણ ઉત્સવ દરમિયાન તેઓએ એક પૈસા ભારની તકલીફ આપી નથી. તેઓ જાણે અદૃશ્ય થઈ ગયા હતા.

વરસાદનો એવો રંગ જામ્યો હતો કે વરસે તો સમારંભનું પણ પાણી ફરી નાખે એમ હતું પણ અર્ધા માઈલ ઉપર એ તોફાન ફરી ગયો અને અત્રે તકલીફનું નામ નીશાન નહિ.

યાત્રીઓ પાસેથી યાત્રાવેરો લેવાનો હુકમ થયેલો, એ અન્યાય દૂર કરવામાં મહેનત સરખી પણ કરવી પડી નહિ. સરકારી અધિકારી યાએ જ Stop શબ્દથી ગેર સમજૂતી ઉભી કરી અને વેરો લેવાનું કામકાજ મટી ગયું. કોઈ યાત્રીને કર ભરવો પડ્યો નહિ.

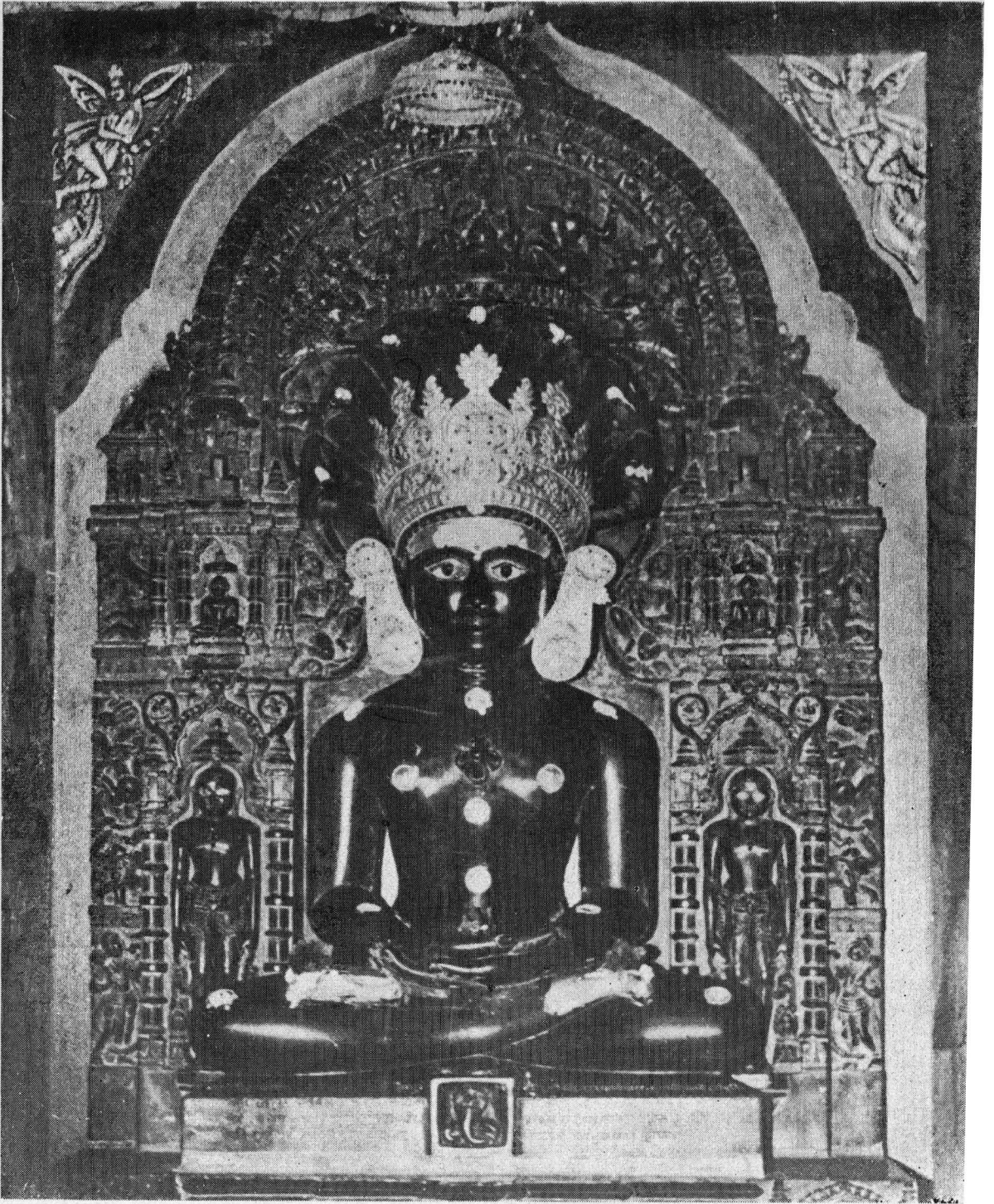
હજારો યાત્રીઓ એક સરખા જમવા ભોજન મંડપમાં આવતા, ધારવા કરતા સંખ્યા બે-ત્રણગણી વધી જતી પણ રાંધેલ અનાજમાં કાંઈપણ ફેરફાર કર્યા વગર અધા મુગપૂર્વક ભોજન કરી સંતૃપ્ત થઈ જતા હતા. ઝાંઝો અંદાજ આંધી કરેલી રસોઈ આટલા અધાને કેમ પુરી પડતી હતી એ સમજાવું નહિ. દેવી સહાય વગર એ કેમ અને?

નવા મંદીર નિર્માણની કલ્પના :

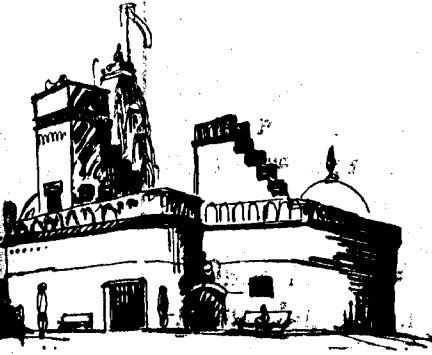
શિરપુર આવનાર હજારો યાત્રીભાઈઓને ત્રણ કલાકના વારા અંધાએલા હોવાથી ઘણીવાર ભક્તિનો રંગ ખુટી જતો અને તેઓ નારાજ થતા. પણ એ અગવડ દૂર કરવાનો કાર્યકરોએ નિર્ણય લીધો, તે શુભ ઘડી પણ આ મંગલ મહોત્સવના દરમિયાન જ આવી અને ઘણા વર્ષોની આ અગવડનો અંત લાવવા કાર્યકરો સમર્થ અન્યા. જેમાં પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંતના ઉપદેશની પણ સારી એવી અસર થઈ. આજે લાં વિદનહર પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું શિખર-અંદ જીનાલય સુવર્ણ કલશ એને સુંદર ચૈલ ધ્વજ સાથે શોભતું નજરે પડે છે. જે ખરેખર મનોહર અને ભવ્ય છે. આ ચૈલ-નિર્માણના કાર્યમાં છુટા હાથે દ્રવ્યદાન આપનાર આલાપુરના શેઠાણી સમરથએન, શ્રીમતી સરસ્વતીએન અને ખુબ ધનપૂર્વક આ જવાબદારીને વહન કરનાર શ્રીમાન હરકચંદ હોશિલાલ શેઠને ખરેખર ખુબખુબ ધન્યવાદ આપવો ઘટે છે.

પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવનો બીજો સુંદર પ્રસંગ :

સંવત ૨૦૨૦ ના ફાગણ શુદ્ધ ૩ ના નુવન જીન મંદિરમાં ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથના અસૌકીક બીજાને વિદનહર પાર્શ્વનાથ પ્રાસાદમાં ગાદીનશીન કરવાનો ફરી એક

श्री विंनहुर पार्श्वनाथ भगवान, श्री शिरपूर (विदर्भ)
(प्रतिष्ठा सं. २०२० झळ्गुन सुदी ३)

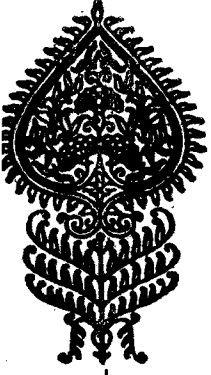
મહા સુંદર પ્રસંગ ઉભો થયો અને શ્વેતાંબર જ્ઞેન ભાઈઓના ઉત્સાહની ખુબ ભારતી આવી. એ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ જોનાર જીવંતીમાં ભુલશે નહિ એટલી સુંદર યોજના કરવામાં આવી હતી અને એવું લાગતું કે આ નાના ગામમાં આ બધું કેવું સફળ બની શક્ય ?

૧૯૬૫ પછી રાજકારણના રંગો પલટાયા અને સામા પક્ષે કરેલું જોર :

૧૯૬૫ ની ચૂંટણી પછી મહારાષ્ટ્રની રાજ્ય વ્યવસ્થામાં પલટો થયો અને એવા આકરા સંજોગો ઉભા થયા કે સામા પક્ષને વધુ ફાવટ મળી અને સરકારી તંત્રને વશ કરીને આપણા ઉપર જુલમ-ગુનારવો ચાલુ કર્યો, આપણું અસ્તિત્વ અને આપણા મજલા-સ્થાપિત થયેલા હકો ઉપર દીગંબરીઓ તરફથી એક પછી એક પ્રહાર થવા માંડ્યો અને જેના પરિણામ-સ્વરૂપ એક વખત એવી કટોકટી ઉભી થઈ કે આપણા હકોને રક્ષણ કરવા જતા આપણને તથા આપણા કમચારીઓને માર પડ્યો અને ત્યારથી એક નવું સામાયણ રચાયું. રાજ્ય આપણી નિંદા થવા માંડી અને શ્વેતાંબરના વિરોધમાં દીગંબર ભાઈઓએ સંગઠન કરી દોકાને ઘણા લડકાવ્યા. સરકારી તંત્ર હસ્તગત કરી લેવાથી તેઓ વિરોધમાં ફાવતા ગયા અને આપણે દરેક પગલે પીછેહઠ કરવી પડી, જાપા-ઓના રક્ષાને રક્ષા ભરવા અને શ્વેતાંબર દીગંબર સામાજ વચ્ચે શ્રી અંતરિક્ષણ તીર્થના કારણે મોટી ફાટ પડી.

તીર્થ કમિટીએ મુંબઈનો સહકાર સાધ્યો :

જગડાઓનું સ્વરૂપ ઘણું જ પલટાઈ ગયું તેથી તીર્થ કમિટીને મુંબઈના ભાઈઓનો સહકાર માગવો પડ્યો. અને તીર્થ રક્ષાના પ્રશ્નથી સહુ કોઈ મુંઝાઈ ગયા. તેમાંથી મુંબઈમાં શ્રીમાત શેઠ જીવલલાલ પ્રતાપસીના પ્રમુખપણા હેઠળ એક અખિલ ભારતીય તીર્થરક્ષા સમિતિની સ્થાપના થઈ અને અખિલ ભારતના જૈનો દીગંબરીઓના આક્રમક અને એકાધેસરની હિલચાલથી અકળાઈ ઉડ્યા. સામાજમાં જાગૃતી આવી અને પર્યત્નો ખુબ જ ખત પૂર્વક કરવામાં આવ્યા. અનેક આચાર્ય મહારાજોની જાણમાં આ પ્રશ્નની મહત્તા સમજાવવામાં આવી અને તેમાં જ આ તીર્થ રક્ષા કાળે પ. પૂ. આચાર્ય લગવંત શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસુરીશ્વરજી મહારાજે, પ. પૂ. વ્યાખ્યાન વાચસ્પતી શ્રીમદ્ વિજયરામચંદ્ર-સૂરિશ્વરજી મ. સાહેબને આ કાર્ય માટે ગોઠવણ કરવા અંગે સુચના કરી, ત્યારે ખંભાત મુકામે ભેગા થયેલા ગુરૂ શિષ્યે ભેગા મેસી નક્કી કર્યું કે પ. પૂ. આચાર્ય લગવંત શ્રીમદ્ વિજયયશોદેવસૂરિશ્વરજી મહારાજશ્રીનું મહારાષ્ટ્રમાં ખુબ પ્રભાવશાલી કાર્ય થયેલું છે. અને તેઓ જો આ કાર્યને વધાવી લેશે તો જરૂર તીર્થ રક્ષાના આ કાળ પ્રશ્નમાંની મુંઝવાણા દૂર થઈ જશે, ગુરૂદેવ શ્રી યશોદેવસૂરિશ્વરજી મ. સાહેબે પોતાના વડીલોની આજ્ઞાને શિરોધાર્ય માની અને ખંભાતથી અંતરિક્ષણ સુધીનો આક્રો વિહાર પાકેલી ઉંમરે પણ કરવા કમર કરી.

અંતરિક્ષણમાં આપણી વસ્તી નથી. એક ઘર સિવાય ખીજુ ઘર નહિ, ત્યાં ઝોમાસા જેટલો લાંબો કાળ સ્થિરવાસે રહેવું એ સહજ શક્ય અને સહેલું નથી એમ જાણવા છતાં આત્મધ્યાનમાં અને આરાધનામાં મસ્ત બનવાની ખુમારીવાળા આચાર્ય કોઈ આવે કે ન આવે તેની પરવા કર્યા વગર પોતાના શિષ્ય પરિવાર સાથે અંતરિક્ષણ તરફ મુખ રાખી વિહાર કરવા લાગ્યા.

સ્તામાં આવતા દરેક ગામમાં આત્મજગતી આવી અને અંતરિક્ષણનો પ્રશ્ન યુજાવે અને ગાજવે થઈ ગયો. આચાર્ય ભગવંત અંતરિક્ષણ પહોંચતા સુધીમાં અનેક ગામોમાં અનેક રીતે ઉપકાર કરતા ગયા અને જૈન જનતાનો વિરોધાસ પણ વધ્યો.

અમુક શ્રાવકો ચાર માસ સુધી પુણ્યશ્રીની નિકટ રહ્યા અને ચાતુર્માસિક આરાધના ઉત્કૃષ્ટ રીતે થઈ, હજારો યાત્રીઓ આવ્યા અનેક અનુષ્ઠાનો, તપ જાપ થયા છેલા ઉપધાન અને દીક્ષા મહોત્સવો પણ ત્યાં ઉજવાયા.

પુણ્ય ભેગું થયું, કાર્યકર્તાઓની સફળ દોડા દોડ અને પરિશ્રમથી વાદળાઓ વિખરાઈ ગયા. અનેક રીતે આવેલ સંકટોમાંથી પાર પડતા તા. ૧૮ ઓક્ટોબર ૧૯૬૯ ના દિવસે મહારાષ્ટ્ર સરકારે આખરે આપણી વાતનો સ્વીકાર કર્યો અને દીગંબરો તરફથી વખતો વખત થએલા આક્રમણો હટાવી દેવાનું અને આપણને સંરક્ષણ આપવાનું સરકારે સ્વિકાર્યું-એ એક આપણો નૈતિક વિજય હતો.

એ ઓર્ડરની કોપી અને તે અંગે શ્વેતાંબર સંઘની વતી શ્રીમાન શેઠ કરતુરભાઈ લાલભાઈએ સરકાર સાથે કરેલ પત્ર વ્યવહારની અસલ બરહુકુમ નકલ આ ચોપડીમાં જ (અંગ્રેજી) છાપેલી છે, જે જોવાથી વાંચકોને આપણા કેસનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી શકે છે, આટલું થવા છતાં દીગંબરો જુલમ કરવા તોલાએલા છે, સરકાર પક્ષપાત કરી ખોટા પક્ષના પડખે ઉભી રહે છે. (કાયદેસર રીતે નહિ) અને આપણને હેરાન પરેશાન કરવામાં કોઈ પણ કમીના રખાતી નથી. જુલમીઓના પુણ્ય જોર કરે છે ત્યારે સત્યને પણ ખમવું પડે છે.

આજે તો સરકાર પણ ડહાપણ વાપરતી નથી, સ્થીર વિચારવાળી નથી. આપણને મળેલ ઓર્ડર ત્રણવાર સ્થગિત કરાયો અને ત્રણ વાર ફરી અમલમાં મુકાવાયો. અંતે આપણા લાલમાં આપેલ ઉપરોક્ત ઓર્ડર પણ સરકારે કે-સલ કરાવ્યો છે. કેવી વિચીત્રતા !

કેવી ન્યાય અને નિતી ?

આ સરકારના અન્યાય પગલાને પડકારવામાં આવેલ છે. અંતરિક્ષણનો પ્રશ્ન આ કોઈ એક વ્યક્તિનો કે કોઈ એક સંઘનો નથી. આખા હિંદુસ્તાનભરના શ્વેતાંબર જૈનોનો આ પ્રશ્ન છે અને તેઓ પોતાના તીર્થની રક્ષા કરવા હંમેશા કડીબદ્ધ રહેશે એવો અમને વિશ્વાસ છે.

શાસનદેવ અમારા પ્રાણ પ્યારા તીર્થોની રક્ષા કરવા જોઈએ અને તે માટે ગમે તેટલું સહન કરવાની અમોને સૌને શક્તિ આપે એજ પ્રાર્થના છે.

અમો કોઈ ઝગડામાં માનતા નથી. ઝગડુ એ અમારો કોઈનો સ્વભાવ પણ નથી, પણ અમારૂં પવિત્ર તીર્થ કોઈ અન્યાયથી પડાવી લેવા આવે તો અમો તે જરા પણ સહન કરી લેવા તૈયાર નથી. દીગંબરો સાથે સુલેહ કરી લેવા તૈયાર નથી. દીગંબરો સાથે સુલેહ કરી લેવા તૈયાર નથી. દીગંબરો સાથે સુલેહ કરી લેવા તૈયાર નથી.

સંભાષણ અને શાંતીપૂર્ણ વારાઘાટોના અત્યાર સુધી કરેલા બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા છે.

યા સર્વ હકીકતની વિગત ઘણી જ દીર્ઘ અને બાણવા જેવી છે. પણ આ પ્રાસંગિક નિવેદનમાં જોઈએ અપાય ? માટે ટુંકું કરી વાચકોની અમો ક્ષમા ચાહીએ છીએ.

કાંતીલાલ વીરચંદ શાહ
પ્રકાશક

શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાંતની મૂર્તિનો પરિચય

શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું આ તિર્થ જૈન સમાજમાં સુવિખ્યાત છે. મહારાષ્ટ્ર (વિદલ્ વિભાગ) ના આકોલા ડીસ્ટ્રીક્ટના શિરપુર નામક ગામમાં આ તિર્થ છે. મંદિરના કમ્પાઉન્ડમાં તેમજ બહાર વિશાળ ધર્મશાળા છે. મંદિરના ભોંયરામાં શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રશસ્ત મૂર્તિ ઘિરાજમાન છે. આ ભવ્ય મૂર્તિની ઉંચાઈ-નિચે થી મસ્તક સુધી ૩૬ ઈંચ છે. નાગની ફણી સાથે ઉંચાઈ ૪૨ ઈંચ છે. પહોળાઈ ૩૦ ઈંચ છે. આ ભવ્ય મૂર્તિ અર્ધ પદ્માસનસ્ત છે. તેમજ પાછળની ભીંતને અડેલ અગર ટેકલ નથી. નિચેની જમીન થી મૂર્તિ લગભગ એક ઈંચ અધર છે. તેનો કોઈ ભાગ જમીન સાથે અડેલ નથી. મૂર્તિ પાસે દિવો રાખીને જોવાથી સ્પષ્ટ જોઈ શકાશે.

કોઈ પણ આધાર વગર આટલી મોટી અને વિશાળ પ્રતિમાજી (મૂર્તિ) અધર અને સ્થિર રહે તે આશ્ચર્ય જનક છે. આ ચમત્કારના કારણે શેંકડો વર્ષોથી દર્શનાર્થી, પૂ. આચાર્ય દેવ મૂનિ મહારાજોનો પ્રવાહ એક સરખો વહેતો રહે છે. વાચકમવર શ્રી યશોદેવજી ઉપાધ્યાય મહારાજ પણ અહીં યાત્રા કરી ગયા છે. મોટા મોટા સંઘ સાથે ઘણા શ્રાવકો પણ અત્રે આવી ગયા છે. જેની ઘણું ઠેકાણું વિસ્તૃત અગર સંક્ષિપ્ત નોંધ છે. તેના પરથી આ તિર્થની ઐતિહાસિક માહિતી મળે છે. વર્તમાન જૈન મંદિર શ્રી વિજયદેવસુરી મહારાજના ઉપદેશાનુસાર સંવત ૧૭૧૫ માં બંધાયેલ છે.

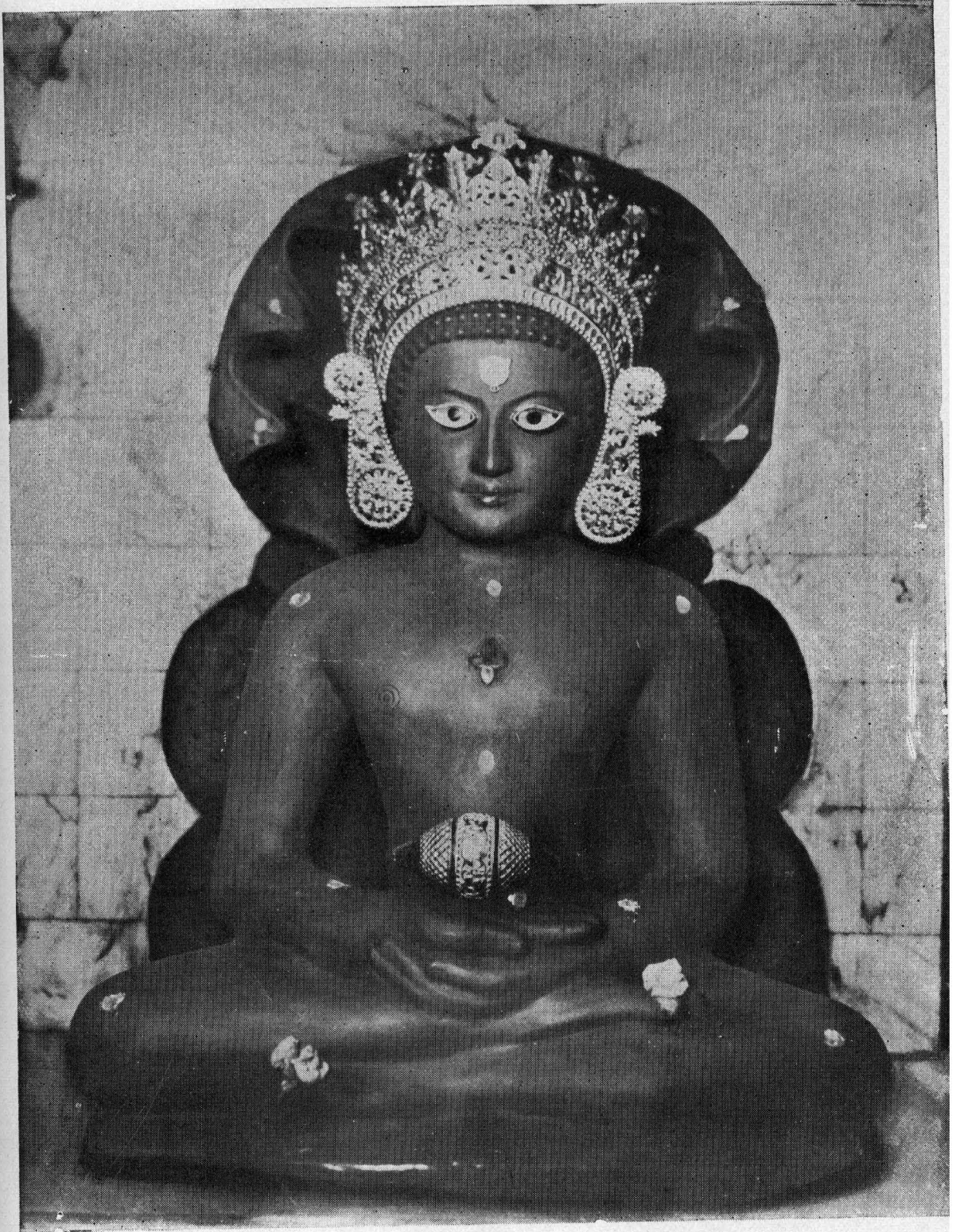
■ ■ ■

અદ્ભુત અને ચમત્કારપૂર્ણ

દેવાધિદેવ શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાન. શ્રી શિરપુર (વિદર્ભ)

‘प्रशमरस निभग्नं दृष्टियुग्मं प्रसन्नम्,’

(वेप तथा पछी)

देवादिदेव श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ भगवान, श्री शिरपुर (विदर्भ)

(TRUE COPY)

MEMORANDUM

From :
Shri Kasturbhai Lalbhai,
On behalf of :
Shri Jain Shwetamber
Murtipujak Sangh of India,
Bombay : 14 th March, 1968.

To,
The Hon'ble Chief Minister,
In-Charge of Home Affairs,
Government of Maharashtra.
BOMBAY.

Sub : Shri Antriksha Parasnath Idol & Temple at Sirpur
Demand for protection of rights :—

We, the representatives of the Shwetambari Jain Community in India, have to invite your honour's attention to the following :—

At Sirpur (Akola District), there is a Jain Temple of Shri Antarikshji Parasnath. The managment of both the Idol, temple and its property is in the hands of Shwetambaries. The main Idol of this temple is worshipped by both the Shwetambari and Digambari sects of the Jain Community. The differnce between the two being that the Shwetambari Idols are with Waist tie (Kandora) and Waist Band (Langoti), are decorated with Chakshu (eyes) tika and jewellery, the Digambari idols are in a state of complete nudity.

In regard to Worship only, the Shwetambaries and Digambaries had come to an understanding in A D 1905 by which a scheme was formulated, whereby the worship of the idol only was to be performed by both sects in turns, according to a regular time table.

Disputes arose in 1908, between the two communities, each community claiming exclusive rights in the temple and idol, and rights of complete management.

The case so put forward was litigated at great length and for over twenty three years, scores of witnesses were examined, and over 600 exhibits were produced by Shwetambaries alone. The case was filed firstly before the Court of District and Sessions Judge at Akola, on appeal before the Judicial Commissioner of the Central provinces and finally before the Privy Council.

Following important points were investigated amongst others :-

- 1) Whether the temple of Shri Antariksha Parasnath and the main idol therein belonged to the Shwetambari or Digambari sect of the Jain Community ?
- 2) Whether the Shwetambari community has the right of exclusive management of the temple and properties. ?
- 3) Whether the main Parasnath idol was a Shwetambari idol with waist tie and Kachota (Langoti).
- 4) Whether the Shwetambaries had a right of 'laping' (replastering) the idol ?
- 5) Whether any of the gentlemen, chiselled the idol with some iron instrument ? (to make it appear a Digambari idol)?

The Judicial Commissioner of the Central Provinces by a Judgment on 1st October 1923, said :-

Abstracts of Judgements in regards to points 1 to 4

" It seems to us that there is little doubt, that the principal idol was a Shwetambari one. There is both oral and documentary evidence going to show that this was the case. "

In para 12 " We have already found this the idol is a Shwetambari one. These two facts strongly support the plaintiff's allegations that the temple itself belonged to the Shwetambari Sect. We now turn to the evidence oral and documentary which tends to show that this was a fact."

In Para 14, " We are not inclined to believe the defence (Digambaris) witnesses on the point of ownership of the temple and its management. "

That the Shwetambaris are entitled to the exclusive management of the temple and image of Shri Antriksha Parasnathji Maharaj and they have the rights to worship the image in accordance with their custom. That the Digambaris have a right of worship the image in accordance with an agreement of 1905, that the Digambari sect is permanently restrained from obstructing the Shwetambari sect in getting the image restored to its original form and plastering the same now and hereafter."

'But it is a fact that some of the defendants were responsible for the foul deed which, as against the particular defendant is not proved. "

In the appeal to the Privy Council (filed by Digambaris) Their Lordships observed in Judgement :-

Privy Council Judgment :-

" The Findings are in favour of Shwetambaris. They had all along been in actual management of the temple and idol. Their title and right of management had been exclusive, and they had been worshipping the image with jewel, ornaments, and painting - the male organ of the deity being covered with the waist-tie and band, for a period which cannot be ascertained but at any rate from 1847-48. That the appellate court has declared and held that the Shwetambaris were on the fact found, entitled to the exclusive management of the temple."

" Their Lordship of the Council, therefore, having taken into consideration the appeal and humble petition, and having heard the counsels on both sides-report that the appeal (of the Digambaries) be dismissed, and the decree of the Court of Judicial commissioner of the Central provinces of the 1st October 1923 affirmed."

Order of His Majesty in Council :

" HIS MAJESTY having taken the said report into consideration was pleased by and with the advice of his Privy Council to approve thereof and to order as it is hereby ordered that the same be punctually observed, obeyed and carried into execution.

Whether the Judges of the Court of the Judicial Commissioner of the Central Provinces for the time being and all other persons whom it may concern are to take notice and govern themselves accordingly.

It is our deep regret that the dispute did not end here. Under their " right of worship ' interference in management has continued all these years. Any structural changes in the temple, compound or any repairs in the property would be challenged physically resulting in Criminal and Civil suits.

Following are some of the Judgments in Courts. For your information, substansiating what has been stated in para above.

(1) In, C R. A No. 211 of 1933 " The Digambaris have only right of worship, and they have nothing to do with structural changes in temple."

(2) Cri. Case No. 7 of 1936. " The Shwetambaris are entitled to build a Dharamshala. The Digambaris are not entitled to obstruct the work, by any means, peaceful or otherwise. I hold that the Digambaris have been forcibly obstructing the work. If the Shwetambaris meet the obstructing as they are entitled to do so, a breach of peace is certain."

(3) C. R. Appeal No. 361:- "What the Digambaris have secured by the judgment of the Privy Council, above referred to is only a right to worship at the temple according to the time table of 1905 and no further Any interference by the Digambaris in the management of temple-be that management be necessary alterations and improvements in the temple or its property, or by construction of further structures on the temple land-would amount to an unlawful act on the part of the Digambaris."

(4) Case No. 9 of 1940, "Whether the Shwetambaris who have admittedly a right of exclusive management of the temple and image, were entitled to do even acts in exercise of that right, In my opinion they were entitled to do so. I hold accordingly."

"My conclusion, then, is that the expression with all its implications does not mean or include a claim to worship with its settings and surroundings."

(5) Misc. Judicial Case No. 63 of 1941:- The Shwetambaris filed this suit for ejection of Digambari establishments, under section 47 of C. P. C.

The Learned Judge observes that the privy Council decree granted a declaration only in favour of Shwetambaris so far as the right to the exclusive management of the temple and image is concerned - and if there is any modification or clarification made by the Privy Council it was only with respect to the Digambari right of worship.

However, he held that the present application made under section 47 C. P. C. was not tenable, and that the remedy lay in a separate suit."

(6) Misc. C. R. 28 of 1960 :- "The non-applicants (Shwetambaris) in this case are not aggressors, and therefore the prosecution case is misconceived."

(7) C. R. Case No. 15 of 1910, " Evidence in both cases show that the Digambaris have all along been aggressors. "

(8) It may be noted that even in 1960, on representation by Digambers the main idol was attached by the State of Maharashtra, to stop Shwetambaris from applying lape (replastering). The Shwetambaris approached Hon. Shri Y. B. Chavan, the then Chief Minister, who on merits and applying his mind to case revoked the order and allowed Shwetambaris to apply the lape. The letter of the Home Department No. SBI/DIS 1260/2732 of 16th June, 1960, confirming the same is attached hereto for your ready reference.

(9) C. S. No. 123 A of 1956-Judgement delivered on 16th January 1965-as regard Pawali Mandir, another ancient temple on the outskirts of the villa_e.

The Learned Judge held that the Pawali temple and its adjoining fields Survey Nos. 198 and 198/1, are the properties of the Antriksha Parasnath Temple and the demand by the Digambari Community for their full possession and management was rejected.

(10) Judgement of High Court in Rev. 351/64 dated 6th April 1966 :-

" The Learned Judge has observed that the dispute in suit is between two rival sects of the same religion. That is not a strictly correct statement. It is no longer a matter of dispute between two contending parties. The defendants (Shwetambaris) are doing the things complained of under authority of the decisions of the Civil Court, as also of the Privy Council. Those decisions must stand until they are set aside, in accordance with the law, and till they are set aside, the dispute is between mere challengers or claimants on the one hand, and persons whose rights have been upheld by the decree of the highest tribunal on the other. "

However, disregarding all the judicial decisions and orders in this matter a situation has been created, whereby the religious sentiments of the Shwetambari Jain Community have been offended by the following acts of the Digambaris of far reaching consequences overriding their right and privileges in the temple and property.

- (1) Illegal installation of New Digambari idols in the temple.
- (2) Removal of Chhatra (Umbrella over the deity) and installing a new Digambar Chhatra
- (3) Encroachment in the temple by occupying more and more space as part of the office.
- (4) Writing above the idols, "Digambar Jain Idols" and "Digambar Jain Temple" in oil paints- (so the temple and idol should appear to be that of Digambari sect)
- (5) Tying of ropes inside the temple obstructing worship.
- (6) Placing Digambari idols in the compound and occupying open space
- (7) Obstructing worship of "Padmavati Devi" since 27th December 1966 by physical force.
- (8) Have taken forcible possession of old Pavli temple, outside town, by locking it and disallowing Shwetambaris to enter, etc.

The Digambar Jains to whom the right to worship only was conceded in 1905 by the Shwetambaris as a peaceful settlement of the whole issue, and whose efforts for other rights, have been rejected by High Courts of Law, have committed the above acts illegally, amounting to criminal trespass and encroachments. Our Community in India is deeply agitated and disturbed at such violation of our religious sentiments. and view the present situation with deep concern.

Therefore, we the representatives of Shwetambari Jains in India, approach your Honour, to intervene in the interest of natural Justice, to uphold the decisions of the

Judiciary, to enable us to assert our legal rights of management for the removal of the above manifold acts of injustices, encroachments etc., and that you may kindly take such steps and issue such orders that the Custodians of Law and order give us due Police Protection in the enjoyment of these rights.

God bless you, for this act of justice,

Enclosed herewith are
copies of Judgements }
cited herein.

Yours truly,
sd /-Kasturbhai Lalbhai

Bombay,
13th August, 1959

From :
Shri Kasturbhai Lalbhai,
on behalf, of
Shri Jain Shwetamber Murtipujak Sangh of India,
Pankor Naka, Ahemdabad.

To,
The Hon'ble Chief Minister,
In-Charge of Home Affairs,
Sachivalaya, Bombay-32.

Re:- Shri Antriksha Parashnath Sansthan at Sirpur.

Dear Sir,

We beg to bring the following for your kind consideration:—

1. We had presented a Memorandum in regard to our grievances and our rights, to your Honour on the 14th March, 1968. You had then suggested that the leaders of both, the Shwetambari and Digambari community should meet and find some equitable solution in respect of our differences.

2. We thereupon invited the Digambari Jain Community for such talks who deputed Shri Lalchand Hirachand and Shri Kasturbhai Lalbhai represented us. Several meetings took place but the talks broke down on the issue that they (Digambaris) were not prepared to accept the Court Judgements, especially the Privy Council judgement and that they desired that the whole issue should be opened de novo.

3. The Digambari case is that they have filed a suit No. 288/60 at Washim Court for the setting aside of the Privy Council Judgement.

4. We maintain that practically all the issues raised and now being raised were enquired into by Courts at various levels and after inspecting voluminous evidence led by both the sides, the Privy Council, finally decided that the Digambari community was only entitled to worship according to an agreed time-table and nothing more. And they were allowed to collect their money and offerings during their time of worship. Their Lordships of the Council held that the main idol and the temple was a Shwetambari one and the right of management of the same was to be exclusively vested in the Shwetambari Community, and among other rights, the council ordered "that the Digambari Sect be and hereby permanently restrained from obstructing the Shwetambari sect in getting the image restored to its original form adorned with the Kachota, Katisutra and plastering the same now and hereafter."

5. The Digambari community continue to enjoy the right of worship under the judgement of the Privy Council, but when the rights of the Shwetambari community are concerned of the Privy Council stands and we respectfully believe that the state is under an obligation to protect our rights.

6. We request that if necessary, the state should examine the correctness of our stand through their legal advisors.

7. We have lost faith in the fairness of the Digambari Community, who, even when the latest negotiations were in progress committed acts of occupation etc. We have lodged more than fifty police complaints regarding continued flouting of the management, of planting of evidence, encroachment on its lands and properties, moving and placing of new idols and interference in Shwetambari rights of worship and management etc.

8. We maintain that there could be no dispute as regards the legal rights of the parties as clearly visualised by the Nagpur High Court in Civil Revision Application No. 361 of 1964. by a Judgment on the 6th April, 1966 their Lordships observed as follow:— “The learned Judge has observed that the dispute in suit is between two rival sects of the same religion. That is not a strictly correct statement. It is no longer a matter of dispute between two contesting parties. The defendants (Shwetambaris) are doing the things complained of under authority of the Civil Court as also of the Privy Council. Those decisions must stand until they are set aside in accordance with law and till they are set aside, the dispute is between mere challengers or claimants on the one hand and persons whose rights have been upheld by the highest tribunal, on the other.”

We, therefore, pray that the judgement holder should be protected and the state should view the Digambari claim in its correct perspective.

We are deeply concerned of the bitterness between the two sister communities, and should like to avoid it but when the very principles of our religious rites, usage and our heritage and culture are invovled, we cannot shirk our responsibility. We have not interfered with any rights of the Digambari Community, and expect them to respect ours. It is with this deep sense of responsibility, we invite your Honour to uphold justice.

Finally, we trust that orders will be issued so that protection be given to the Sansthan Management for upholding its legal and established rights.

With kindest regards

Yours truly,

Kasturbhai Lalbhai

On behalf of Shri Jain Shwetamber
Murtipujak Sangh of India

13-8-1969

No. SBI./DIS. 1262/20199
Home Department (Special),
Sachivalaya, Bombay-32.
18th October, 1969.

From :

The Deputy Secretary to the
Government of Maharashtra,
Home Department.

To,

Shri Kasturbhai Lalbhai,
On behalf of
Shri Jain Shwetamber Murtipujak Sangh of India,
Pankor Naka, Ahemdabad.

Subject : Disputes between Digambari and Shwetambari
Jains relating to the Temple of Shri Antariksha
Parshwanath Sansthan at Sirpur, District Akola.

Sir,

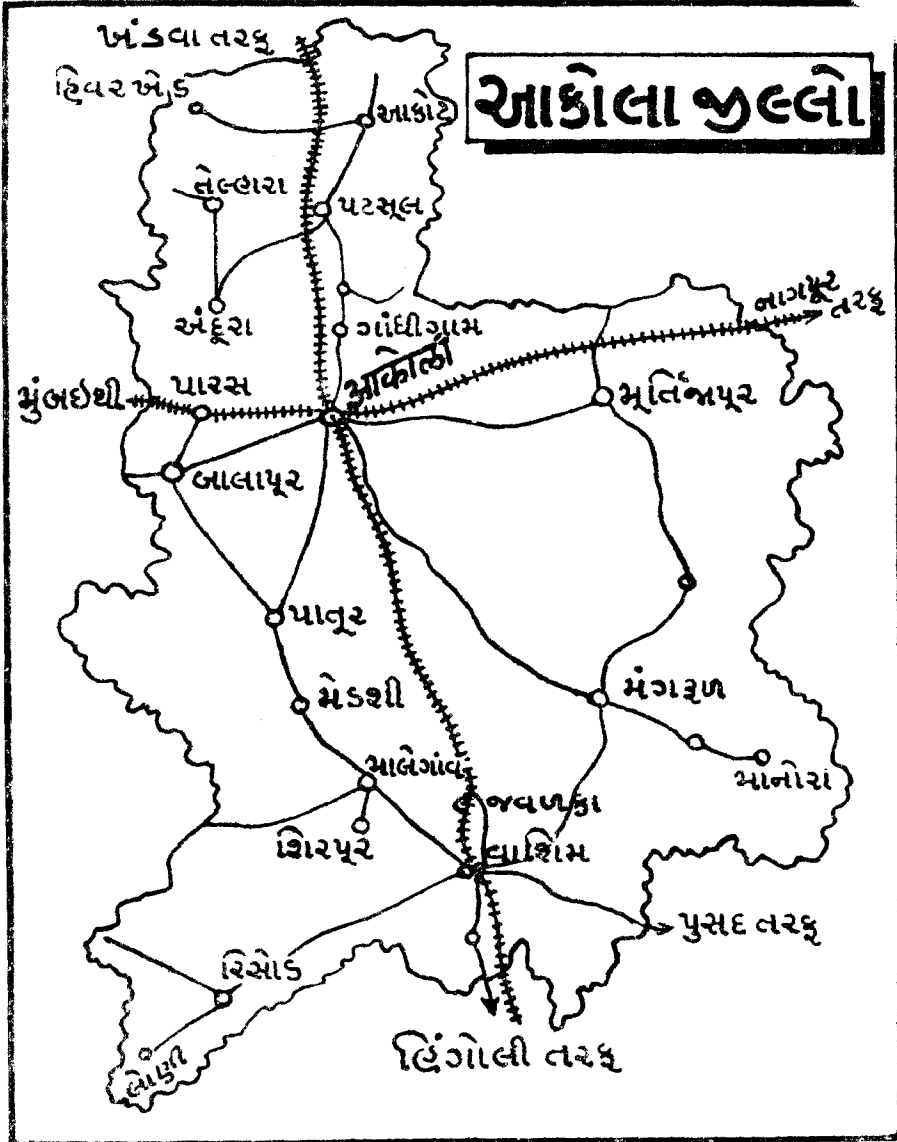
I am directed to refer to your letter, dated the 13th August 1969, on the subject noted above, and to state that Government considers that the dispute between two sects of Jains having been finally settled by the decisions of the Judicial Commissioner Central Provinces, in 1923 and the Privy Council in 1929, and the High Court, Nagpur Bench in its judgement dated the 6th April, 1966 in Civil Revision Application No. 351 of 1964, having held that these decisions would stand until they are set

aside in accordance with law, the rights accruing to the two sects in accordance with these decisions should be upheld and protection afforded for enforcing the rights and preventing anything being done contrary to these rights. Government is of the view that the rights of the respective sects should be upheld and steps taken to uphold the said rights till the decisions are modified in due course of law. The District Magistrate, Akola, has been asked to take action accordingly.

Yours faithfully,
sd / - K. N. Goray
Deputy Secretary to the Government
of Maharashtra, Home Department.

યાત્રાળુઓને શ્રી અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ [શિરપુર]
 (જી. અકોલા) તીર્થે પહોંચવા માટે માર્ગદર્શન

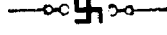
- ૧) મુંબઈ થી નાગપુર તરફ જનાર ટ્રેન દ્વારા આકોલા રેલ્વે સ્ટેશન પર ઉતરવું. ત્યાંથી શિરપુર ૪૨ (બેતાલીસ) માઈલ છે. આકોલા થી મોટાર બસ દ્વારા માલેગાંવ (વાશીમ) થઈ ને શિરપુર અવાય છે. આકોલા માં તાજનાપેઠ માં સુંદર જૈન શ્વેતાંબર મંદિર છે. ત્યાં સર્વ પ્રકારની સગવડતા છે. શિરપુર જતાં માલેગાંવમાં પણ ધર્મશાળા છે.
- ૨) સુરત તરફથી ભુસાવલ થઈ નાગપુર જનારી ટ્રેન થી આકોલા આવવું.
- ૩) કલકત્તા તરફથી નાગપુર માર્ગે આકોલા આવવું.
- ૪) મદ્રાસ તરફથી અલ્હાબાદ માર્ગે વર્ધા ઉતરી આકોલા આવવું.
- ૫) ખંડવા-આકોલા-હિંગોલી-પૂર્ણા મિટરગેજ રેલ્વે ચાલુ થઈ છે. તે લાઈન પર જહાંગીર રેલ્વે સ્ટેશન થી શિરપુર ૧૦ માઈલ છે, છતાં વાશીમ ઉતરી માલેગાંવ આવવું અગર વાશીમથી શિરપુર મોટારથી અવાય છે.

૦ ૦ ૦ ૦

॥ नमः अंतरिक्ष पार्श्वनाथाय ॥

श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथल तीर्थ

धतिहास अने माहात्म्य

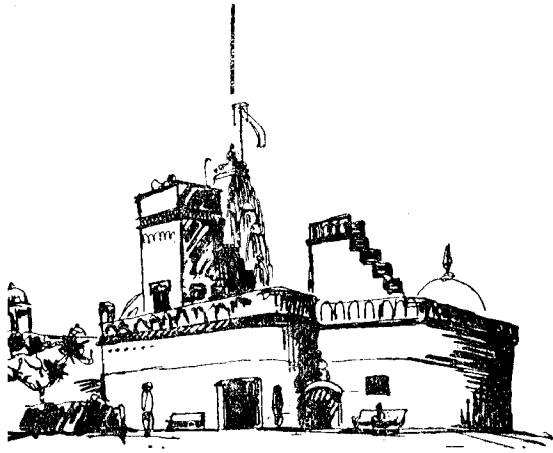

आ तीर्थनुं सतत आलतुं स्मरणु

अंतरिक्ष वरकाणो पास, छरावला ने थमणुपास ।
गाम नगर पुर पाटणु जेह, जिनवर चैत्य नमुं गुणु जेह ॥

आ सकल तीर्थ वंदन स्तोत्रनी कडीथी प्रातःकालना प्रतिक्रमणुमां आपणु जेमने नित्य नमन करीअ छीअ ते श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ लगवाननुं तीर्थ लमणुं वराउने नामे आणभाता प्राचीन विदर्भ देशना आडाला लहलाना वाशीम तालुकाना लगलग २० उत्तर अक्षांश अने ७० पूर्व रेभांश उपर रहेला शिरपुर नामना गाममां आवेलुं छे. गामना अेक छेडा उपर आपणुं जिनालय छे. तेमां लोयरानी अंदर अेक मोटा गोभलामां लगलग भस्तक सुधी उ६ धंय जेची अने इणु सुधी ४२ धंय जेची तथा ३० धंय पहोणी श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथस्वामीनी मूर्ति भिराजे छे. अंतरिक्ष शब्दने अर्थ 'आकाश' थाय छे अेटले जेचे आकाशमां अर्थात काष्ठ पणु आधार विना लूमिथी अद्वर रहेली श्री पार्श्वनाथ लगवाननी प्रतिमा अेवो श्री अंतरिक्षपार्श्वनाथ शब्दने अर्थ थाय छे. अने अरेअर आ प्रतिमाळ लूमिने जरा पणु आधार राच्या सिवाय तेम ज पाछण तथा अने पडजे लींतने जरा पणु स्पर्श करी विना लूमिथी अेक आंगण अद्वर ज विराजे छे. प्रतिमाळनी नीचेथी अराअर अंगळंछुं पसार थाय छे. तेमज प्रतिमाळनी पलांडी पासे अने पडजे दीवा मूडीने पणु मूर्तिने नीचे तेमज पाछण सर्वत्र पथराष्ट जते प्रकाश नेष्ट शकय छे.

अेक नानुं सरभुं पांढडुं पणु आकाशमां अद्वर नथी रही शकतुं, छतां आटलां मोटा अने वजनदार प्रतिमाळ अेकडे वर्षीथी काष्ठ पणु आधार विना अद्वर भिराजे छे अे अेक महान अतिशय ज छे. अंधकारमय कलियुगमां पणु अपार तेजथी जगमगती अरेअर आ तेजस्वी ज्योत छे. श्री पार्श्वनाथ लगवानने महिमा अने अगत प्रभाव सुप्रसिद्ध छे ज, छतां सर्व माणुसे अत्यक्ष नेष्ट शके अेवो प्रभाव तो अहीया ज दृष्टिगोचर थाय छे. आ प्रतिमानां दर्शन करीने आस्तिकना आनंद अने विस्मयने तो पार रहेतो नथी ज, परंतु नास्तिकनी बुद्धि पणु अहीया तो आवीने नमी जय छे अने तेने आस्तिक अनावी हे तेवो आ अमकार छे. मात्र जैने ज नही, पणु शिरपुरमां तेम ज आणुआणुना गामेमां वसता जैनेतरे पणु आ मूर्ति उपर अपार श्रद्धा धरावे छे अने दर्शनार्थी तथा वंदनार्थी आवे छे.

આવા પ્રભાવશાલી આ તીર્થની યાત્રા કરવા માટે સેંકડો વર્ષથી ભારતવર્ષના ખૂણેખૂણેથી લાખોની સંખ્યામાં આજ સુધી યાત્રાળુઓ આવ્યા છે અને અત્યારે પણ યાત્રાળુઓનો પ્રવાહ સતત ચાલુ રહ્યા જ કરે છે. જિનાલયના કંપાઉડમા તેમ જ કંપાઉડ બહાર મોટી ધર્મશાળા છે. યાત્રાળુઓને માટે ભોજન શાળા પણ અત્યારે ચાલુ છે. શિરપુર જવા માટે મધ્ય (Central) રેલ્વેના આકાલા સ્ટેશને ઉતરવું પડે છે. આકાલામાં તાજનાપેદમાં આપણું

જિનાલય, ઉપાશ્રય તેમ જ નવી ધર્મશાળા છે. અહીંથી શિરપુર ૪૪ માઈલ દૂર છે. આકાલાથી ઠેઠ શિરપુર સુધીની પાકી મોટાર સડક બંધા પેલી છે અને મોટર વ્યવહાર હમેશાં ચાલ્યા જ કરે છે. પૌસ દશમ (માગસર વદ ૧૦) ના શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જન્મકલ્યાણક દિવસે દર વર્ષે મેળો ભરાય છે.

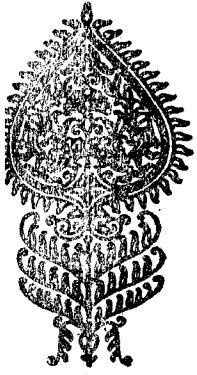
વિદર્ભદેશ

જે દેશમાં આ તીર્થ આવેલું છે તે દેશ આજકાલ વરાડના નામથી પ્રસિદ્ધ છે, પરંતુ તેનું પ્રાચીન નામ વિદર્ભ છે. સુલસા ચંદનબાલા મનોરમા મયલુ-રેહા દમયતિ આ ભરહેસરની પંક્તિથી આપણે જાણી જોઈ નિત્ય પ્રાતઃકાલમાં સ્મરણ કરીએ છીએ તે નળ રાજની પત્ની મહાસતી દમયંતીનો જન્મ પણ આ વિદર્ભ દેશની રાજધાની કુંડિનપુરમાં થયો હતો. વિદર્ભ દેશના રાજની પુત્રી હોવાને લીધે દમયંતી વૈદર્ભીના નામથી પણ ઓળખાય છે. અત્યારે પણ કુંડિનપુર વિદ્યમાન છે. અને તે અમરાવતી જિલ્લાના ચાંદર તાલુકામાં અમરાવતી શહેરથી લગભગ ૨૮ માઈલ દૂર પૂર્વ દિશામાં વર્ધા નદીના બરાબર પશ્ચિમ કિનારે ૨૦/૫૮ ઉત્તર અક્ષાંશ અને ૭૮/૯ પૂર્વ રેખાંશ ઉપર આવેલું છે.

પઉમાવર્ષ અ ગોરી ગંધારી લક્ષ્મણા સુસીમાય ।

જંબૂવર્ષ સચ્ચલામા રૂપિણી કલહટ્ટ મહિસીઓ ॥

આ ભરહેસરની ગાથામાં જાણીતો ઉલ્લેખ છે અને જે અંતે શ્રી નેમિનાથ ભગવાન પાસે દીક્ષા લઈને મોક્ષમા ગયાં છે તે મહાસતી રૂકિમણીનો જન્મ પણ આ વિદર્ભ દેશના તે કાળના પાટનગર કુંડિનપુરમાં જ ભીષ્મરાજને ત્યાં થયો હતો. અત્યારે જો કે કુંડિનપુર બહુ નાનું ગામડું જ રહ્યું છે, છતાં પણ વૈદિકો (હિંદુઓ) એને મોટું તીર્થધામ માને છે. નદીના કાંઠા ઉપર જ બરાબર કૃષ્ણ (વિકૃલ)-રૂકિમણીનું એક મંદિર છે અને ત્યાં કાર્તિકી પૂર્ણિમા ઉપર પ્રતિવર્ષ ત્રણી મોટી યાત્રા (મેળો) ભરાય છે. કુંડિનપુરને લોકો કુંડિનપુર પણ કહે છે.

શ્રી અન્તરિક્ષ પાર્શ્વનાથજી તીર્થનો ઇતિહાસ

આવા આ પ્રાચીન વિદર્ભ દેશની ભૂમિને પવિત્ર કરી રહેલા આપણા તીર્થની સ્થાપના ક્યારે કોના હાથે અને શી રીતે થઈ વગેરે જાણવું આવશ્યક અને ખાસ રસદાયક છે. આ તીર્થની યાત્રા કરવા માટે પૂર્વે અનેક આચાર્યાદિ મુનિવરો આવી ગયા છે. વાયક-પ્રવર ઉપાધ્યાયશ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પણ અહીં આવી ગયા છે અને તેમણે અંતરિક્ષજીના એ સ્તવનો બનાવ્યા છે. યાત્રાર્થે આવેલા મુનિરાજો પૈકી કેટલાક આ તીર્થ ના સંબંધમાં સંક્ષિપ્ત અથવા વિસ્તૃત નોંધ પણ લખતા ગયા છે કે જેમાંથી આપણને આ તીર્થને લગતી ઐતિહાસિક માહિતી મળી શકે છે. આપણે પણ આ તીર્થનો ઇતિહાસ જાણવા માટે એ જ પ્રાચીન ઉલ્લેખો અને પ્રમાણો તરફ વળવું જોઈએ.

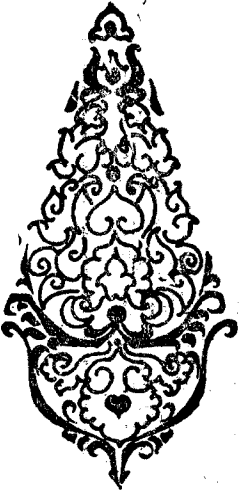
શ્રી અંતરિક્ષજીના સંબંધમાં તપાસ કરતા પ્રાચીન ઉલ્લેખો ઘણા મળી આવે છે. જો કે તેમાંના ઘણાખરામાં અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના નામનો જ ઉલ્લેખ છે, છતાં પાંચ-સાત એવા પણ ઉલ્લેખો છે કે જેમાં શ્રી અંતરિક્ષજી તીર્થનો ઇતિહાસ પણ આપેલો છે. આ ઉલ્લેખો કેટલીક વાતોમાં પરસ્પર મળતા છે જ્યારે કેટલીક વાતોમાં પરસ્પર ભેદ પણ પડે છે. ઉલ્લેખો વાંચવાથી અને સરખાવવાથી ભેદ આપોઆપ સમજાઈ જશે.

આ ઉલ્લેખો સંસ્કૃત, પ્રાકૃત તથા ગુજરાતી એમ ત્રણે ભાષામાં અને તે લેખના છેવટના ભાગમાં યથાલબ્ય યથાશક્ય અક્ષરશઃ આપવામાં આવ્યા છે તે પહેલાં તેનો ભાવાર્થ ગુજરાતીમાં નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે. કાળક્રમે મુખ્ય રાખીને આપણે એ ઉલ્લેખોમાં આવતા ઇતિહાસને અનુક્રમે જોઈએ.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ આપેલો ઇતિહાસ

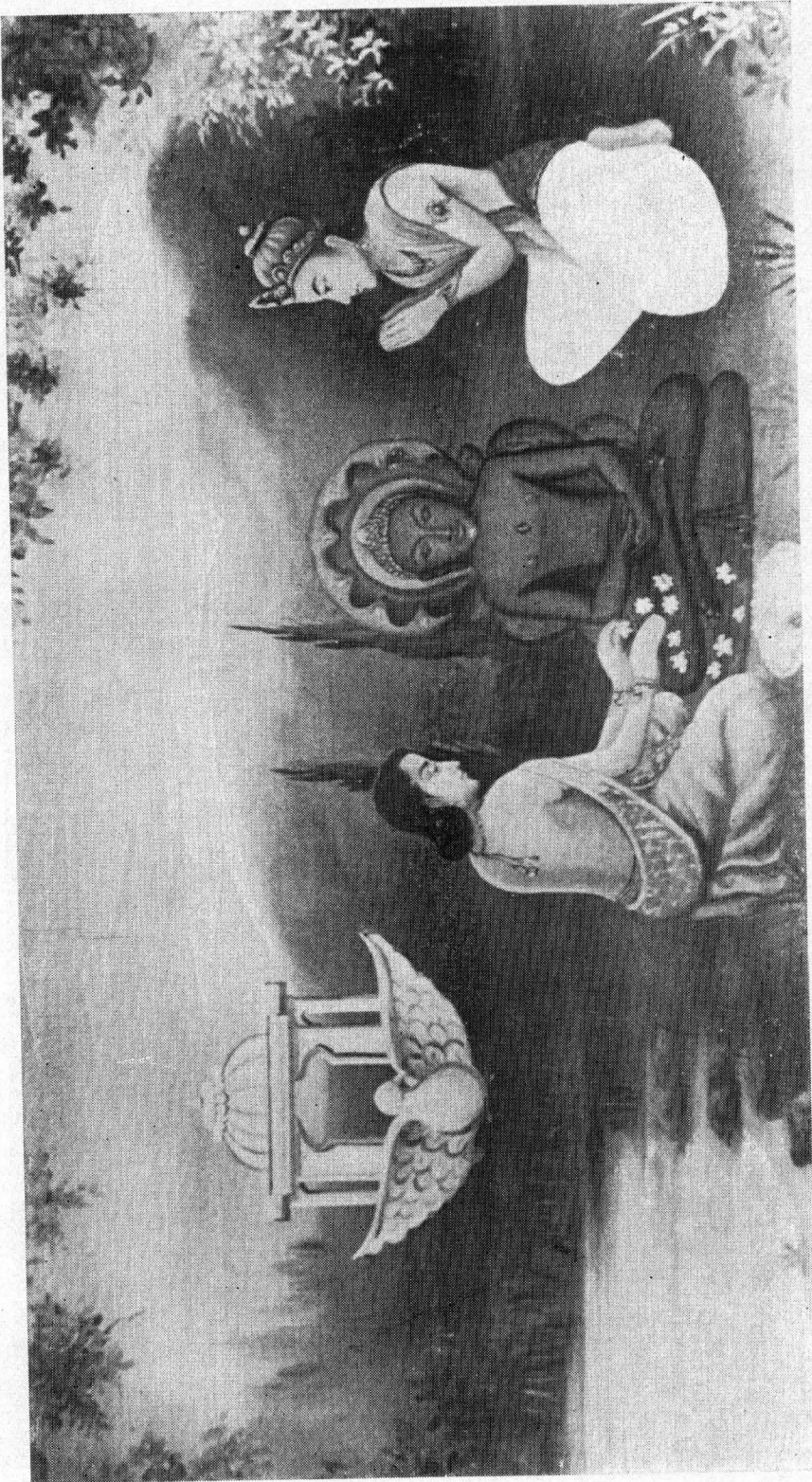
—ખરતરગચ્છના શ્રી જિનપ્રભસૂરિ કે જેમનો દિલ્હીના બાદશાહ મહમદ તઘલક ઉપર ઘણો પ્રભાવ પડતો હતો. તેમણે ભારતવર્ષના ચારે ખૂણાના અનેક તીર્થોની માહિતી આપતા લગભગ ૫૮ જેટલા કલ્પોની રચના કરી હતી. આ કલ્પો વિવિધ તીર્થ કલ્પ નામના ગ્રંથમાં છપાયેલા છે. આમાં અંતરિક્ષજીના સંબંધમાં એક શ્રીપુરઅંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથકલ્પ પણ છે કે જેની રચના વિક્રમ સં. ૧૩૬૪ થી ૧૩૮૯ દરમિયાન થઈ હશે એમ લાગે છે. શ્રી જિનપ્રભસૂરિ આમાનુષામ ચૈત્યપરિપાટી કરતા દક્ષિણ દેશમાં મહારાષ્ટ્રમાં પધાર્યા હતા અને દેવગિરિ (વર્તમાન દોલતાખાદ) તથા પ્રતિષ્ઠાનપુર (વર્તમાન પૈદાણ) ની યાત્રા કરી હતી. પ્રાયઃ તે અરસામાં જ તેમણે આ તીર્થની યાત્રા કરીને શ્રીપુરઅંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથકલ્પની રચના કરી હતી. અંતરિક્ષજીના સંબંધમાં આપણે આ મળતાં ઉલ્લેખોમાં સહુથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ હોય તો હજુ સુધી આ જિનપ્રભસૂરિજીવાળો જ ઉલ્લેખ છે. આ કલ્પમાં શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી નીચે પ્રમાણે જણાવે છે—

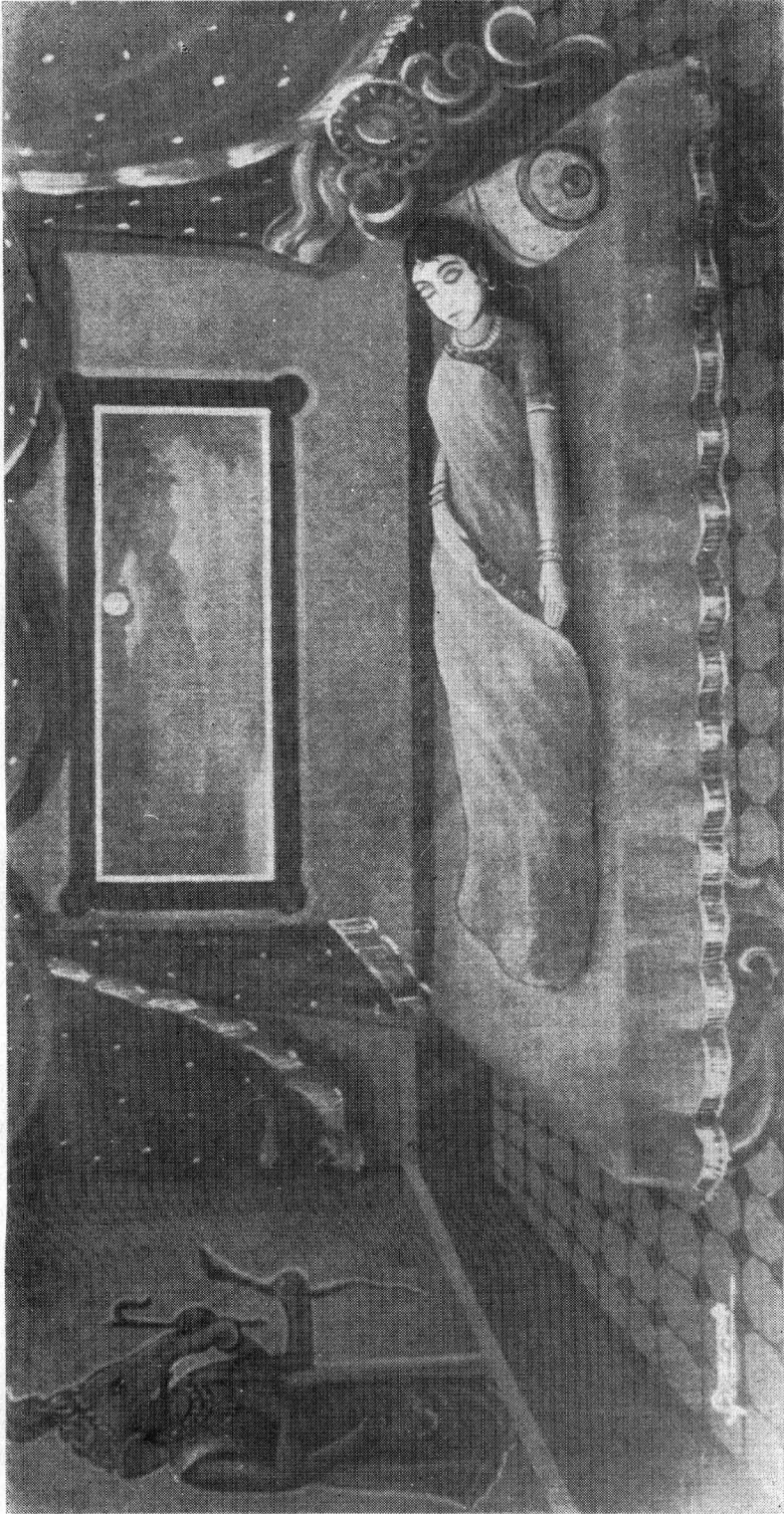
શ્રીપૂરનગરમાં આભૂવણ સમાન પ્રગટપ્રભાવી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને પ્રણામ કરીને અંતરિક્ષમાં (આકાશમાં અદ્ધર) રહેલી તેમની પ્રતિમાના કલ્પને કંઈકે કહું છું—

પૂર્વે લંકાનગરીના રાજા પરિવાસુદેવ રાવણે માલિ અને સુમાલિ નામના પોતાના સેવકોને કોઈક કારણસર કોઈક સ્થળે મોકલ્યા હતા. વિમાનમાં બેસીને આકાશમાર્ગે જતાં તેમને વચમાં જ ભોજનનો અવસર થયો. વિમાનમાં બેઠેલા કૂલમાળી નોકરને ચિંતા થઈ કે— ‘આજે ઉતાવળમાં હું જિનપ્રતિમાના કરંડિયાને ઘેર જ ભૂલી ગયો છું. અને આ બંને પુણ્યવાનો જિનપૂજા કર્યા સિવાય ક્યાંયે પણ ભોજન કરતા નથી જ્યારે તેઓ પૂજાના અવસરે પ્રતિમાનો કરંડિયા નહીં જુએ ત્યારે નક્કી મારા ઉપર ક્રોધાયમાન થશે.’ આ ચિંતાથી તેણે વિદ્યાબગથી પવિત્ર વાલુકા (વાળુ-રેતી) ની ભાવીજિનેશ્વર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક નવી પ્રતિમા બનાવી. માલિ અને સુમાલિએ પણ તે પ્રતિમાની પૂજા કરીને ભોજન કર્યું. પછી જ્યારે તેઓ ફરીથી આકાશમાર્ગે ચાલવા લાગ્યા તે વખતે કૂલમાલી નોકરે તે પ્રતિમાને નજીકમાં રહેલા કોઈ સરોવરમાં પધરાવી પરિમા દેવીપ્રભાવતી સરોવરમાં અખંડિત જ રહી. કાલક્રમે તે સરોવરનું પાણી ઘટી ગયું અને તે નાના ખાખોચિયા જેવું દેખાતું હતું.

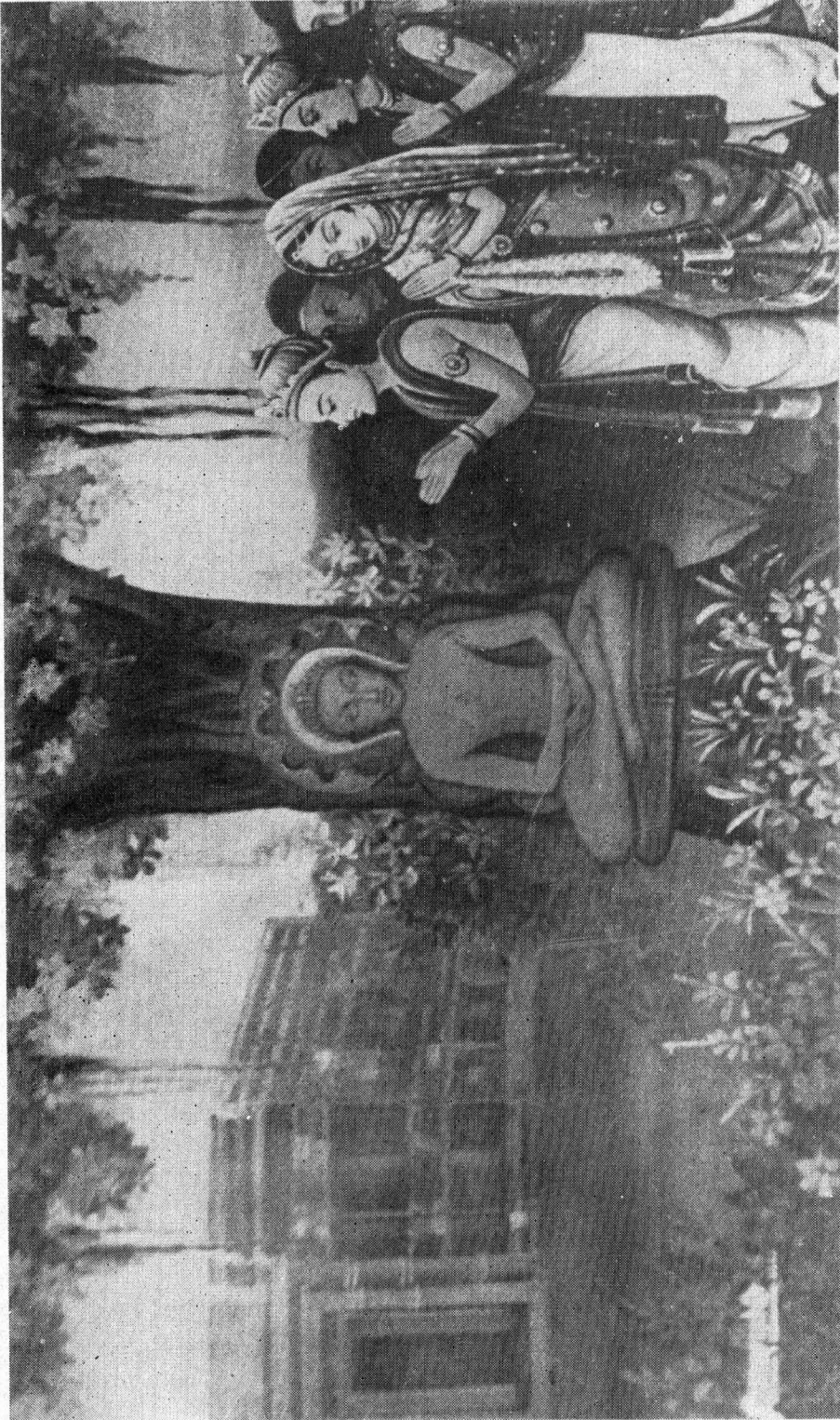
આ બાબત કાલાંતરે વિંગઉલ્લી (વિંગેલી-હિંગોલી) દેશમાં વિગલ્લ નામનું નગર છે. ત્યાં શ્રીપાલ નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. આ રાજા સર્વાંગે ક્રોધના વ્યાધિથી પીડાતો હતો. એક વખત શિકાર માટે તે બહાર ગયો હતો, ત્યાં તરસ લાગવાથી શ્રી અંતરિક્ષાની પ્રતિમાવાળા તે ખાખોચિયા પાસે અનુંકમે આવી પહોંચ્યો. ત્યાં પાણી પીધું અને હાથ મેં ધોયા, તેથી રાજાના હાથ-મેં નીરોગી અને કનક જેવી કાંતિવાળા થઈ ગયા. ત્યાંથી રાજા ઘેર ગયા પછી જોતાં આશ્ચર્ય પામવાથી રાણીએ પૂછ્યું કે-સ્વામી! તમે આજે કોઈ સ્થળે સ્નાન વગેરે કર્યું છે? રાજાએ સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી. રાણીએ વિચાર કર્યો કે ‘નક્કી પાણીમાં જ કોઈ દેવી પ્રભાવ હોવો જોઈએ.’ આથી બીજે દિવસે રાજાને ત્યાં લઈ જઈને રાણીએ સર્વ અંગે સ્નાન કરાવ્યું. તેથી રાજાનું શરીર નીરોગી અને નવું-સુંદર કાંતિવાળું થઈ ગયું. પછી રાણીએ અલિપૂજ્ય વગેરે કરીને પરાર્થના કરી કે ‘અહીં જે કોઈ દેવ હોય તે પ્રગટ થાઓ’ ત્યાંથી રાણી ઘેર આવ્યા પછી દેવે સ્વપ્નમાં રાણીને કહ્યું કે “અહીં ભાવી તીર્થકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે, અને તેના પ્રભાવથી જ રાજાનું શરીર નીરોગી થયું છે. આ પ્રતિમાને ગાડામાં મૂકીને અને ગાડાને સાત દિવસના જ-મેલા વાહરડા બેડીને રાજાએ પોતે સારથી બનીને તેમાં બેસવું, અને પછી કાચા સુતરની બનાવેલી દોરીથી (લગામથી) વાહરડાએને પોતાના નગર તરફ રાજાએ ચલાવવા. (પણ પાછું વાળીને બેસવું નહીં કેમકે) રાજા જ્યાં પાછું વાળીને જશે ત્યાં જ પ્રતિમા સ્થિર થઈ જશે.” બીજે દિવસે રાજાએ ત્યાં જઈને ખાખોચિયામાંથી પ્રતિમા શોધી કાઢી અને દેવે કહ્યા પ્રમાણે ગાડામાં સ્થાપીને પોતાના સ્થાન તરફ ચાલવા લાગ્યો. કેટલેક દૂર ગયા પછી તેના મનમાં શંકા આવી કે-પ્રતિમા આવે છે કે નહીં?

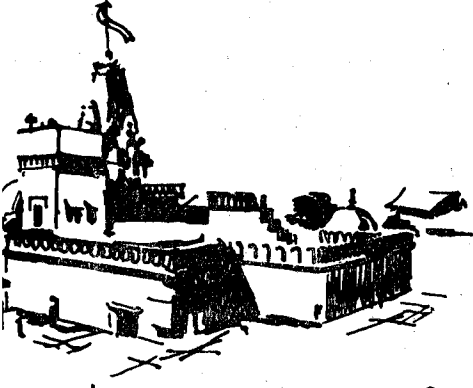

એટલે પાછું વાળીને જોયું, તેથી પ્રતિમા ત્યાં જ આકાશમાં સ્થિર થઈ ગઈ અને ગાડું તેની નીચેથી આગળ નીકળી ગયું. પ્રતિમા આગળ ન આવવાથી ખેદ પામેલા રાજાએ પછી ત્યાં જ પોતાના નામને અનુસારે શ્રીપુર (સિરપુર) ગાંમ વસાવ્યું અને ત્યાં જિનાલય બંધાવીને તેમાં અનેક મહોત્સવપૂર્વક પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા કરી. રાજા હંમેશાં તેની ત્રિકાળ પૂજા કરતો હતો.

અત્યારે પણ તે પ્રતિમા તે જ પ્રમાણે આકાશમાં અદ્ધર રહેલી છે. પૂર્વે, માથા ઉપર પાણીનું ઘેડું ચડાવીને પ્રતિમાની નીચેથી સ્ત્રી નીકળી જાય એટલી અદ્ધર પ્રતિમા હતી, પરંતુ કાલક્રમે નીચેની ભૂમિ ઊંચે ચડી જવાથી અથવા મિશ્ર્યાત્વ આદિથી દૂષિત કાલના પ્રભાવથી પ્રતિમા નીચે નીચે દેખાવા લાગી, છેવટે અત્યારે તેની નીચેથી માત્ર અંગલુંજીલું નીકળી શકે છે, અને (પ્રતિમાની) બંને બાજુએ નીચે દીવા મૂકવાથી પ્રતિમા અને તેની નીચેની ભૂમિ વચ્ચે દીવાનો પ્રકાશ બરાબર દેખાય છે એટલી અદ્ધર છે.

જે વખતે રાજાએ પ્રતિમાને ગાડામાં સ્થાપી હતી તે વખતે અંબાદેવી અને ક્ષેત્રપાલ પણ પ્રતિમા સાથે હતા. અંબાદેવીને સિદ્ધ અને સુદ્ધ નામના બે પુત્રો હતા. ઉતાવળ ઉતાવળમાં અંબાદેવીએ તેમાંથી એક પુત્ર સાથે લીધો, પણ એક પુત્ર ભૂલથી પાછળ રહી ગયો. અંબાદેવીએ ક્ષેત્રપાળને હુકમ કર્યો કે 'પાછળ રહી ગયેલા પુત્રને લઈ આવ.' પણ અતિ વ્યાકુળપણે ચાલતો ક્ષેત્રપાળ પણ પાછળ પાછળ રહી ગયેલા પુત્રને ન લાવ્યો. તેથી અંબાદેવીએ ક્રોધપાયમાન થઈને ક્ષેત્રપાળના માથામાં ટુળો માર્યો. અત્યારે પણ ક્ષેત્રપાળની મૂર્તિના માથામાં તે પ્રમાણે જ જોવામાં આવે છે. આ પ્રમાણે અંબાદેવી અને ક્ષેત્રપાલ જેની સેવા કરી રહ્યા છે અને ધરણેંદ્ર તથા પદ્માવતી જેની ઉપાસના કરે છે, એવી શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા ભવ્ય લોકોથી અત્યારે પૂજાય છે, તેમ જ યાત્રાળુ લોકો યાત્રામહોત્સવ કરે છે. આ પ્રતિમાના નહવણનું પાણી આરતી ઉપર છાંટવામાં આવે તો પણ આરતી સુઝાતી નથી, તેમ જ પ્રતિમાના નહવણનું પાણી અંગ ઉપર લગાવવાથી દાદર, ખસ તથા કોઈ વગેરે રોગો નાશ પામે છે એવો અત્યારે પણ પ્રભાવ છે.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સંબંધમાં જે કંઈ સાંભળવામાં આવ્યું તે પ્રમાણે શ્રી જિનપરભસરિએ સ્વ-પરના ઉપકારને માટે શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના કલ્પમાં લખ્યું છે.

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ તીર્થકલ્પનો સાર

આ પ્રમાણે શ્રી જિનપરભસરિએ આપેલા ઉપરના વૃત્તાંતમાંથી નીચેની મુખ્ય વાતો તરી આવે છે.

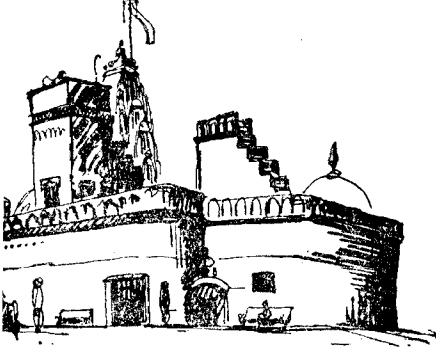
રાવણના સેવક માલી અને સુમાલી કોઈ કાર્યાર્થે વિમાનમાં બેસીને જતા હતા તે વખતે વચમાં ભોજનનો અવસર થવાથી નીચે ઉતર્યા, પણ પ્રતિમા સાથે લાવવી ભૂલાઈ ગઈ હતી અને પ્રતિમા-પૂજા સિવાય ભોજન ન કરવાની તેમની પ્રતિજ્ઞા હતી; તેથી તેમના ફૂલમાળી નોકરે વિદ્યાબળથી વાણુ (રેતી) ની શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ બનાવી હતી અને જતી વખતે નજીકના સરોવરમાં પધરાવી દીધી હતી, પાણીમાં પધરાવવાથી સ્વાભાવિક રીતે જ મૂર્તિ નાશ પામી જાય, પરંતુ દેવપ્રભાવથી અખંડજ રહી. કાલક્રમે આ સરોવર નાનું ખાખોચિયું બની ગયું.

વિંગઉક્ષી (વિંગોલિ-હિંગોલિ) પ્રદેશના વિંગઉક્ષ (હિંગોલિ) નગરના રાજા શ્રીપાલને સર્વાંગે કોઠનો રોગ થયો હતો. તે રોગ આ પ્રતિમાના સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલા ખાખોચિયાના પાણીથી સ્નાન કરવાથી

સર્વથા મુક્ત થઈ નાશ પામ્યો હતો. રાત્રે રાજાની રાણીને સ્વપ્નમાં દેવે આવીને કહ્યું કે-“ આ પાણીની અંદર ભવિષ્યમાં થનારા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે. તેને ગાડીમાં સ્થાપીને સાત દિવસના જન્મેલા વાહરડા જોડીને, રાજાએ ગાડીમાં આગળ બેસીને કાચા સુતરના તાંતણાથી બનાવેલી દોરીની લગામથી વાહરડા હાંકીને પોતાના સ્થાન તરફ ગાડીને લઈને જવી, પણ પાછું વાળીને ન જોવું. રાજાએ તે પ્રમાણે બધું કર્યું પણ કેટલેક દૂર ગયા પછી મૂર્તિ આવે છે કે નહીં એવી શંકાથી પાછું વાળીને જોવાથી મૂર્તિ ત્યાં જ ઊંચે સ્થિર થઈ ગઈ મૂર્તિ આગળ ન આવવાથી રાજાએ પોતાના નામ ઉપરથી ત્યાં જ સિરપુર (શ્રીપુર) ગામ વસાવ્યું અને ત્યાં જ ચૈત્ય બંધાવીને તેમાં પ્રતિમા પ્રતિષ્ઠિત કરી. શ્રી જિનપ્રભસૂરિના આ લખાણથી એમ કહિત થાય છે કે શ્રીપાળ રાજા સંબંધી આ આખોય પ્રસંગ શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન થયા તે પહેલાં જ બની ગયેલો છે.

શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ લખે છે કે “ પહેલાં નીચેથી પાણિયારી સ્ત્રી નીકળી જાય એટલી અંદર પ્રતિમા હતી, પણ કલિયુગના પ્રભાવથી અત્યારે અંગલુંછલું જ નીચેથી નીકળે તેટલી અંદર છે.” આથી એમ લાગે છે કે જિનપ્રભસૂરિના વખતમાં એટલે કે આજથી લગભગ સવા છસો (૬૨૫) વર્ષ પહેલાં પણ આપણે અત્યારે (૨૧ મી સદીમાં) જેટલી અંદર પ્રતિમા જોઈએ છીએ તેટલી જ અંદર હતી. અત્યારે પણ અંગલુંછલું નીચેથી નીકળે તેટલી અંદર છે જ.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથજી તીર્થનો સં. ૧૩૮૫ આસપાસ શ્રી જિનપ્રભસૂરિએ લખેલો ઐતિહાસિક વૃતાંત આવી ગયો છે. ત્યારપછી કાલાનુક્રમે જોતાં દેવગિરી (દોલતાઆદ) માં વસતા રાજા નામના સંબંધીએ વિ. સં. ૧૪૭૩ પૂર્વે અંતરિક્ષજી તીર્થની યાત્રા કર્યાનો ઉલ્લેખ મળે છે, પરંતુ આમાં અંતરિક્ષજીનો માત્ર નામોલ્લેખ જ હોવાથી આ અને આવા બીજા માત્ર નામોલ્લેખવાળા ભાષાએ અતે અક્ષરશઃ યથાશક્ય આપવામાં આવ્યા છે. હમણાં તે આ તીર્થની ઐતિહાસિક માહિતી આપતા હોય તેવા ઉલ્લેખો જ તપાસીશું.

આ દષ્ટિએ કાલાનુક્રમે જોતા શ્રી જિનપ્રભ-
સૂરિએ રચેલા વિવિધતીર્થકલ્પાન્તર્ગત શ્રીપુર અન્તરિક્ષ-
પાર્શ્વનાથકલ્પ પછી વિ. સં, ૧૫૦૩ માં રચાયેલા
સોમધર્મગણિકૃત ઉપદેશસમતિ નામના ગ્રંથનું સ્થાન
આવે છે. ઉપદેશસમતિના કર્તા તપાગચ્છાધિપતિ આ.
શ્રી સોમસુંદરસૂરિજીના શિષ્ય મહોપાધ્યાય શ્રી ચારિગ-
રત્નગણીના શિષ્ય પં. શ્રી સોમધર્મગણી છે. તેમણે
ઉપદેશસમતિમાં ખીજ અધિકારના દશમાં ઉપદેશમાં
૨૪ શ્લોકમાં અંતરિક્ષજનો ઇતિહાસ વર્ણવ્યો છે.

તેમાં આવતું વર્ણન અમુક પ્રકારનો શાબ્દિક ભેદ હોવા છતાં પણ શ્રી જિન-
પ્રભસૂરિજીએ કરેલા વર્ણનને જ અહુ અંશે મળતું છે. ઉપદેશસમતિમાં અંત-
રિક્ષજના અધિકારમાં ૨૧, ૨૨ તથા ૨૪મા શ્લોકમાં ગ્રંથકાર જણાવે છે કે—

નિવેશ્ય નગરં નવ્યં શ્રીપુરં તત્ર ભૂપતિઃ ।
અચીકરચ્ચ પોતુંગં પ્રાસાદં પ્રતિમાપરિ ॥ ૨૧ ॥
ઘટૌ ગર્ગેરિકાયુકતૌ ન્યસ્ય નારી સ્વમસ્તકે ।
તદ્ભિમ્બાધઃ પ્રયાતિ સ્મ પ્રૂરેતિ સ્થવિરા જયુઃ ॥ ૨૨ ॥
કિયદન્તરમઘાપિ ભૂમિ-પ્રતિજ્યૌઃ ખલુ ।
અસ્તીતિ તત્ર વાસ્તવ્યા વદન્તિ જનતા અપિ ॥ ૨૪ ॥

ભાવાર્થ :- “લાં રાજ્યે શ્રીપુર (સિરિપુર) નગર વસાવીને પ્રતિમા ઉપર
(ફરતો) જંગ્યો પ્રાસાદ બંધાવ્યો. ઉપરાઉપરી જે ઘડા ઉપર ગાગર મૂકીને તે
માથા ઉપર ઉપાડીને પહેલા (પાણીયારી) સ્ત્રી પ્રતિમાજી નીચેથી નીકળી શકે
એટલી મૂર્તિ અદ્ધર હતી એમ જૂના માણસો કહે છે. હમણાં પણ ભૂમિ અને
પ્રતિમા વચ્ચે કેટલુંક અંતર છે. એમ ત્યાંના (સિરપુરના) વતની લોકો કહે છે.

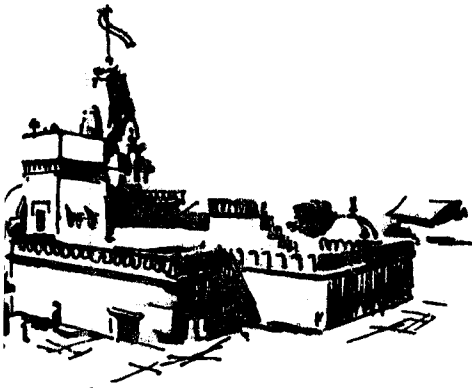
આ જોતાં એમ સ્પષ્ટ લાગે છે કે સોમધર્મગણિકૃત અંતરિક્ષ સંબંધી
વૃત્તાંત અંતરિક્ષજતીર્થના સ્વયં દર્શન કરીને લખ્યો નથી, પણ કણોપકર્ણમ
કાનપરંપરાએ સાંભળીને કિંવા પહેલાંના લખાણને આધારે જ લખ્યો છે. અધિક
સંભવ તો એ છે કે તેમણે જિનપ્રભસૂરિજીને અનુસરીને અંતરિક્ષજનો વૃત્તાંત
લખ્યો છે. રાવણની, માલિસુમાલિની પ્રતિમાપવિગિત જલથી સ્નાન કરવાથી
વિગિહ (ધંગોલી) નગરના શ્રીપાળ રાજનો ક્રોધ રોગ ગયાથી, અધિષ્ઠાયક દેવે
કહેલી વિધિ પ્રમાણે તે સમયની અપેક્ષાએ ભાવિતીર્થકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાંનની
પ્રતિમા ગાડામાં લાવ્યાની, રસ્તામાં રાજ્યે પાછું વાળીને મૂર્તિ જોતા અદ્ધર રહી
ગયાની, પછી ત્યાં શ્રીપુર નગર વસાવીને મંદિર બંધાવ્યા વગેરેની એની એ
જ હકીકત આમાં પણ છે. મહત્વનો ભાગ એ છે કે શ્રી જિનપ્રભસૂરિજીએ
અંબાદેવી અને ક્ષેત્રપાલ સંબંધી જે હકીકત આપી છે, તે આ ઉપદેશસમતિમાં
મિલકુલ નથી તેમજ ખીજ લખાણમાં પણ જોવામાં આવતી નથી.

કવિશ્રી લાવણ્યસમય મુનિવિરચિત શ્રી અંતરિક્ષ પાશ્વર્નાથ છંદ

આ પછી શ્રી લાવણ્યસમયજીએ વિ. સં. ૧૫૮૫ની અક્ષય તૃતીયાને દિવસે ગુજરાતી ભાષામાં રચેલા ૫૪ કડીના શ્રી અંતરિક્ષ પાશ્વર્નાથ છંદનું કાલાનુક્રમે સ્થાન આવે છે. આમા તીર્થની સ્થાપના આદિના સંબંધમા વર્ણનાત્મક તેમ જ અલંકારાત્મક ભાગ ઘણો છે, પરંતુ શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી અને શ્રી સોમધર્મગણિજીએ વર્ણવેલા વૃત્તાંતથી આમાં કેટલીક મહત્વની ભિન્નતા નજરે પડે છે. જિન-પ્રભસૂરિજી અને શ્રી સોમધર્મગણિજીએ જ્યાં રાવણના સેવક માલિ અને સુમાલિનું નામ આપ્યું છે ત્યાં લાવણ્યસમયજીએ રાવણના બનેલી ખર દૂષણ રાગનું નામ આપ્યું છે. (લાવણ્યસમયજીના છંદ પછી રચાયેલાં ખીજાં તમામ લખાણોમાં પણ ખરદૂષણ રાગનું જ નામ જોવામાં આવે છે.)

ખીજો એક ખાસ મહત્વનો ભેદ એ છે કે-અંતરિક્ષપાશ્વર્નાથ ભગવાનના પ્રતિમાના અધિષ્ઠાદાયક દેવે વિંગઉલ્લી (ઈંગોલિ) નગરના શ્રીપાલ રાગને 'ભાવિતીર્થકર શ્રી પાશ્વર્નાથ ભગવાનની આ પ્રતિમા છે' એમ કહીને ખાઓ-ચિયામાંથી પ્રતિમા કાઢવાનું જણાવ્યાની જે હકીકત શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી તથા શ્રી સોમધર્મગણિજીએ આપી છે, તેના અદ્વે લાવણ્યસમયજીએ એલચપુરના એલચદે(વ) રાગનું નામ આપ્યું છે. અને 'ભાવિતીર્થકર' એવો ઉદ્દેશ્ય નથી. એલચપુર નગર વરાડ (વિદર્ભ) દેશમાં ૨૧/૧૮ ઉત્તર અક્ષાંશ તથા ૭૭/૩૩ પૂર્વ રેખાંશ ઉપર આવેલું છે. વરાડના ઐતિહાસિકોની પરંપરાનુસારી માન્યતા પ્રમાણે ઈલ (આને જ ઈલચ તથા એલચ પણ કહે છે) નામનો જૈન રાગ વિ. સં. ૧૧૧૫ માં એલચપુરની રાગગાદી ઉપર આવ્યો હતો. આ જોતા આ તીર્થની સ્થાપના શ્રી પાશ્વર્નાથ ભગવાન થયા તે પૂર્વે નહીં, પણ પાશ્વર્નાથ ભગવાનના નિર્વાણ પછી ઘણા કાળે વિ. સં. ૧૧૧૫ પછી જ થઈ છે, એમ લાવણ્યસમયજીના કથન ઉપરથી અનુમાન થઈ શકે છે. આ વાતનું આગળ આવતા શ્રી ભાવવિજયજી ગણના કથનથી પણ સમર્થન થાય છે. ભાવ-વિજયજી ગણિને પદ્માવતી દેવીએ પ્રત્યક્ષ આવીને કહ્યું છે કે 'આ તીર્થની સ્થાપના વિ. સં. ૧૧૪૨ ના મહા સુદ ૫ ને રવિવારને દિવસે વિજયમુહૂર્તમાં એલચપુર નગરના શ્રીપાલ અપરનામ એલચ રાગની વિનંતીથી પધારેલા શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજના હાથે થયેલી છે. અને લાવણ્યસમયજી પછીના બધાં લખાણોમાં પણ એલચપુરના એલચ (અથવા ઈલચ) રાગનું નામ આવે છે. લાવણ્યસમયજીના છંદથી અંતરિક્ષજીના ઇતિહાસમાં આ મહત્વનો ફેરફાર શરૂ થાય છે. જ્યારે શ્રી જિનપ્રભસૂરિજી અને સોમધર્મગણિજીના કથન પ્રમાણે આ રાગ અને તીર્થની સ્થાપના પાશ્વર્નાથ ભગવાન થયા પૂર્વે થયેલાં છે.

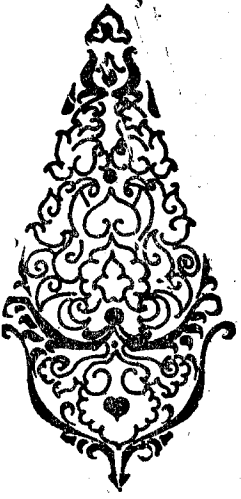

આ શિવાયનો શ્રી જિનયજ્ઞસૂરિ અને સોમધર્મગણિજીએ આપેલા વૃતાંતથી લાવણ્ય-સમયજીના છંદમાં જે ભેદ જોવામાં આવે છે તે માત્ર શાબ્દિક અને વર્ણનાત્મક જ છે. મુખ્ય બનાવો અને નામો વગેરે એક જ છે.

શ્રી ભાવવિજયજી ગણિરચિત શ્રી અન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર

આ પછી તપાગચ્છાધિપતિ આ૦ શ્રી વિજયદેવસૂરિ મહારાજના શિષ્ય શ્રી ભાવવિજયજીગણિએ સંસ્કૃતભાષામાં રચેલા ૧૪૫ શ્લોકના શ્રી અન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથ-સ્તોત્રનું સ્થાન આવે છે. આ સ્તોત્ર અનેક દૃષ્ટિએ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. વર્તમાનમાં અન્તરિક્ષજીની પ્રતિમા જ્યાં વિરાજમાન છે તે જિનાલય ભાવ-વિજયજીગણિના ઉપદેશથી જ બંધાયેલું છે અને પાસેના ખીજ મંદિરમાંથી ફેરવીને ફરીથી તેમાં અન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા વિ. સં. ૧૭૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૬, ને રવિવારે તેમના હાથે જ થયેલી છે. આજે પણ પાસેના મણિભદ્રજીની સ્થાપનાવાળા ખીજ ભોયરામાં શ્રી વિજયદેવસૂરિજીની તેમજ શ્રી ભાવવિજયજીગણિની પાદુકાઓ (પગલાં) વિદ્યમાન છે. એકના ઉપર પં. શ્રીવિજયદેવજી-સૂરિપાદુકા અને બીજી ઉપર પં. ભાવવિજયજીગણિપાદુકા એવા કોતરેલા અક્ષરો સ્પષ્ટ વાંચી શકાય છે. આ મણિભદ્રજીની સ્થાપનાવાળા ખીજ ભોયરામાં જ પહેલાં અન્તરિક્ષજીની મૂર્તિ વિરાજમાન હતી. એમનું પ્રાચીન આસન અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે. અત્યારે તે આસન પર ખીજ મણિભદ્રજીની સ્થાપના કરેલી છે. ભોયરામાં કુલ્લે ૨, મણિભદ્રજી છે. વર્તમાન પ્રતિષ્ઠા કરનાર શ્રી ભાવ-વિજયજીગણિએ જ રચ્યું હોવાથી તેમજ ખીજી ઘણી નવી તથા બાહ્ય પ્રમાણેથી પણ પુષ્ટ થતી માહિતી તેમા હોવાથી આ સ્તોત્રનું મહત્વ ઘણું જ ઘણું વધી ગયું છે. પોતાનાં માતા-પિતા, જન્મસ્થાન, દીક્ષા આદિથી માંડીને સ્તોત્રની રચના કરી ત્યાંસુધી બધી પ્રાસંગિક રસપ્રદ માહિતી તેમણે આપી છે. એ આખા સ્તોત્રનો ભાવાર્થ નીચે પ્રમાણે છે.

શાંતરસપૂર્ણ પરમ આનંદસ્વરૂપ (પરમાત્મા)ને નમસ્કાર કરીને હું (ભાવ-વિજયજીગણિએ) સ્વયં અનુભવેલા ચમત્કારનું ખીજઓના ઉપકારને માટે વર્ણન કરું છું-જન્મુદ્ધાપના ભરતક્ષેત્રના મધ્યખંડને શોભાવતું સલપુર (સાચોર) નામનું વનખડેથી સુશોભિત નગર હતું, તે નગરમાં ઓશવાલવંશમાં રાજમુલ્લ નામનાં ગૃહસ્થ હતા. તેમને મૂલી નામની પત્નીથી ભાનિરામ નામનો એક પુત્ર થયો હતો. એક વખત તે નગરમાં ઉપશમ આદિ ગુણોના લંડાર શ્રી વિજયદેવ-સૂરિજી સાધુઓના પરિવાર સાથે પધાર્યા હતા. જેમ મયુરી ભેદના આગમનથી

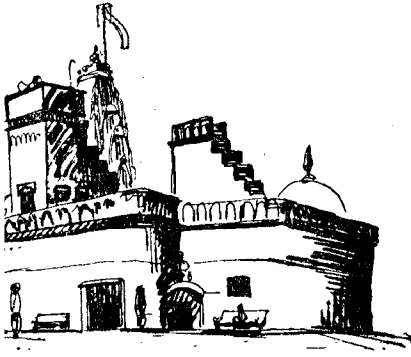

ગુરુશી-રાજ થાય તેમ ગુરુમહારાજના આગમનથી આનંદિત થયેલા શ્રાવકો તેમને વંદન કરવા માટે ગયા. જેમ ચાતકો મેઘના જલને પીવા માટે અતિ ઉત્કંઠિત હોય છે તેમ શ્રાવકો ગુરુમહારાજના મુખમાંથી વરસતા વચનામૃતનું પાન કરવા માટે ઉત્કંઠિત બનીને ગુરુમહારાજને વંદન કરીને તેમની દેશના સાંભાળવા માટે બેઠા. પછી આચાર્ય મહારાજે સાત નય અને ચતુર્ભંગીથી યુક્ત તથા દુરિત- (પાપને) દૂર કરનારી અમૃત કરતાં પણ અધિક મીઠી ધર્મદેશના આપી. તેમની દેશનાથી પ્રતિબોધ પામીને મેં બહુ હર્ષપૂર્વક દીક્ષા લીધી દીક્ષાસમયે ગુરુમહારાજે મારું ભાવવિજય એવું નામ રાખ્યું.

ત્યાર પછી ગુરુમહારાજની સાથે મારવાડમાં વિચરતા મેં સૂત્ર વગેરેનો યથારુચિ અભ્યાસ કર્યો. પછી તેથી સંતુષ્ટ થયેલા ગુરુમહારાજે જોધપુર નગરમાં સંઘસમક્ષ મને ગણિ પદવી આપી. ત્યાર પછી પાટણના સંઘની વિનંતિથી ગુરુમહારાજ વચમાં આણુ (અયુર્દ્વગિરિ) ની યાત્રા કરીને શિષ્યો સાથે ગુજરાતમાં પધાર્યા સ્તમાં જતાં ત્રીભંજરદ્યુતી ઉબળુતાને લીધે મારી આંખોમાં રોગ લાગુ પડ્યો, પણ જેમ તેમ કરીને કષ્ટથી ગુરુમહારાજ સાથે પાટણ પહોંચ્યો, ત્યાંના શ્રીમંત શ્રાવકોએ ઘણા ઘણા ઔષધોપચાર કર્યા, પણ આંખોમાં કશો ફાયદો થયો નહીં. છેવટે મારી આંખો ચાલી ગઈ અને હું અંધ બન્યો.

દીવા વિનાના ઘરની જેમ નેત્રરહિત થયેલાં મેં એક વખત આ શ્રી વિજયદેવસૂરિને ગયેલી આંખો ફરી પ્રાપ્ત થાય તે માટે ઉપાય પૂછ્યો. આચાર્ય મહારાજે કૃપા કરીને પૂર્ણ વિધિવિધાન સાથે પદ્માવતી દેવીનો મહાન મંત્ર મને આરાધવા માટે આપ્યો. પછી ચોમાસું પૂર્ણ થયે, એક સાધુને મારી પાસે મુકીને આચાર્ય મહારાજ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. પછી ગુરુમહારાજે બતાવેલી વિધિપૂર્વક પદ્માવતી મંત્રનું આરાધન કરવાથી પદ્માવતી દેવીએ પ્રત્યક્ષ આવીને વિસ્તારથી નીચે મુજબ મને વૃત્તાંત કહ્યો :-

“હરીવંશમાં ઉત્પન્ન થયેલા તથા કાચ્યાના લાંછનવાળા શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી ભગવાનના શાસનમાં રાવણ નામનો મહાબલવાન પ્રતિવાસુદેવ થયો હતો. એક વખત તેણે પોતાના અનેવી ખરદૂપણ રાજને કાઈકે કાર્યાર્થે શીઘ્ર મોકલ્યો હતો પાતાલ લોકોનો અધિપતિ તે ખરદૂપણ રાજ પણ વિમાનમાં બેસીને પદ્મીની જેમ આકાશમાર્ગે પ્રયાણ કરતો ચાલતાં ચાલતાં અનુક્રમે અનેક નગર, દેશ વનખંડ તથા પર્વતોને ઝાળંગીને ભોજનના અવસરે વિગોલી દેશમાં આવી પહોંચ્યો ભોજનનો અવસર થયો હોવાથી ત્યાં ભૂમિઉપર ઉતરીને સ્નાન કરીને પૂગપાત્ર હાથમાં ધારણ કરીને ખરદૂપણ રાજને સોઈઆને જિનચૈલ (પ્રતિમા) લાવવા માટે કહ્યું. સાથે જિનપ્રતિમા લાવવાનું ભૂલી ગયો હોવાથી ભયભીત બનેલા સોઈઆએ હાથ જોડીને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે હે સ્વામિન ! ગૃહચૈલ (ઘરમંદિર) તો હું પાતાલલોકમાં ભૂલી ગયો છું. આ સાંભળીને તરતજ રાજને વાલુ રેતી) છાણુ ભેગાં કરીને પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા બનાવી અને નમસ્કાર મહામંત્રથી પ્રતિષ્ઠા કર્યા બાદ પૂજા કરીને આશાતના ન થાય તે

માટે પાસેના કૂવામાં મૂર્તિને પધરાવી દીધી. કૂવામાં રહેલા દેવે તે પ્રતિમાને પડતાંની સાથે જ ઝીલી લીધી અને વજ્ર જેવી દ્રઢ મજબુત કરી દીધી. ખરદૂબણુ રાજ પણ ભોજન કરીને ત્યાંથી નીકળ્યો અને રાવણનું કાર્ય કરીને લંકા નગરીમાં પહોંચી ગયો. ત્યાર પછી કાળ સુધી કૂવાના દેવે ભાવિ-તીર્થંકર શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમાની બહુ ભક્તિપૂર્વક પૂજા કરી.

વરાડ દેશના એલચપુર નામના નગરમાં શ્રીપાલ નામે ચંદ્રવંશી રાજ થયો. માતા-પિતાએ તેનું શ્રીપાલ નામ પાડ્યું હતું પણ ઈલા એટલે પૃથ્વીનું સારી રીતે રાજ્ય કરતો હોવાથી લોકો તેને ઈલચ કહી સંબોધતા હતા.

એક વખત, પૂર્વજન્મમાં કરેલા પાપના ઉદયથી રાજના શરીરમાં કોઠને ભયંકર વ્યાધિ લાગુ પડ્યો અને તેથી રાજને વારંવાર મૂર્છા આવતી હતી. વૈદ્યોએ ઘણા ઘણા ઔષધોપચાર કર્યા પણ રાજને જરા પણ શરીરે શાંતિ થઈ નહીં. વેદનાથી પીડાતો રાજ રોગની શાંતિને માટે એક વખત નગર બહાર નીકળ્યો. પાણીની તરસથી વ્યાકુલ થયેલો રાજ પાણી માટે આમતેમ ફરતો ફરતો આંબલીના ઝાડ નીચે જેમાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા હતી તે કૂવા પાસે આવ્યો. તે કૂવાના જલથી હાથ-પગ-મોં ધોઈને તથા સ્વચ્છ સ્વાદિષ્ટ પાણી પીને રાજ પોતાની જાવણીએ ચાલ્યો ગયો. થકિલા રાજને સાંજ પડતાં જ ઊંઘ આવી ગઈ. રોગની પીડાથી આખી રાત માછલાંની જેમ તરફડીને જ પૂરી કરતો હતો, તે રાજ તે રાત્રિએ નિશ્ચિત થઈને ઈચ્છાનુસાર ઊંઘ્યો.

સવારમાં ઉઠ્યા પછી રાજના હાથ, પગ તથા મોં નીરોગી જોઈને રાણીએ રાજને પૂછ્યું કે-‘સ્વામિ ગઈ કાલ તમે ક્યાં હાથ-પગ-મોં ધોયા હતા કે જેથી તેટલા ભાગ ઉપરથી કોઈ રોગ બિલકુલ નષ્ટ થઈ ગયો દેખાય છે. આજે પણ ત્યાં ચાલો અને સર્વ અંગે સ્નાન કરો કે જેથી સર્વ અંગેનો રોગ ચાલ્યો જાય.’ રાણીના કહેવાથી પ્રતીતિવાળા રાજએ ત્યાં જઈ સ્નાન કર્યું અને શરીર તત્કાળ નીરોગી થઈ ગયું. આથી રાજ અને રાણી બંનેને ખૂબ આશ્ચર્ય થયું અને અન્ન-પાણીનો ભાગ કરીને દેવની આરાધના કરવા માંડી. ‘હે કૂવાની અંદરના અધિષ્ઠાતાયક દેવ! હે ક્ષેત્રદેવ! તમે જે કોઈ હો તે કૃપા કરી અમને તમારૂં દર્શન આપો.’ આ પ્રમાણે કહીને દેવની આરાધના કરતાં રાજને ત્રણ દિવસ વીતી ગયા. છેવટે રાજને દ્રઢ નિર્ણયવાળો જોઈને દેવે પ્રત્યક્ષ આવીને કહ્યું—

‘રાજન્! ખરદૂબણુ રાજએ પધારવેલી, આ કૂવામાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુની પ્રતિમા છે. તેના સ્પર્શથી આનું પાણી મહા પવિત્ર થયેલું છે, તેથી આ પાણીથી સ્નાન કરવાથી તારું શરીર નીરોગી થઈ ગયું છે. આ મૂર્તિના

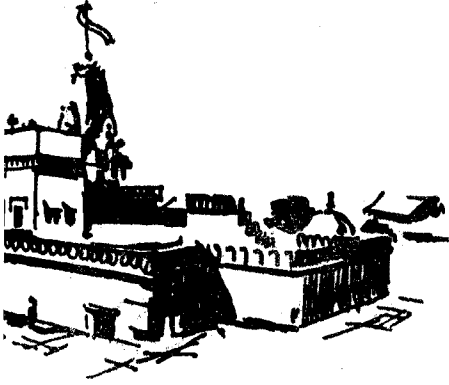

સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલા પાણીથી શ્વાસ, ખાંસી, તાવ, શલ તથા ડાઠ વગેરે રોગો અસાધ્ય થઈ ગયા હોય તો પણ નિશ્ચયે નાશ પામે છે; નેત્રહીનને નેત્ર પ્રાપ્ત થાય છે, બહેરાને સાંભળવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે, મૂંગો બોલતો થાય, લંગડો-પાંગડો ચાલવા લાગે છે. અપરમાર રોગવાળાને નવું શરીર પ્રાપ્ત થાય છે. વીર્ય--પરાક્રમહીનને મહાવીર્ય પ્રાપ્ત થાય, ધન જોઈએ તેને ધન મળે છે, સ્ત્રી જોઈએ તેને સ્ત્રી મળે છે. પુત્ર જોઈએ તેને પુત્ર-પૌત્ર મળે છે, રાજ્ય ગુમાવ્યું હોય તો રાજ્ય મળે છે, પદવી ન હોય તેને ઉત્તમ પદવી મળે છે, વિજય જોઈએ તેને વિજય મળે છે, વિદ્યાહીનને વિદ્યા પ્રાપ્ત થાય છે. ભૂત વેતાલ તથા ડાકણો પલાયન થઈ જાય છે. આ મૂર્તિના સ્પર્શથી પવિત્ર થયેલા પાણીથી સર્વે દુષ્ટ ગ્રહો શમી જાય છે. કિં બહુના? બહુ શું વર્ણન કરવું? હે રાજન્! સર્વ મનોરથોને પૂર્ણ કરનારી આ મૂર્તિ કલિયુગમાં સાક્ષાત્ ચિન્તામણિરત્ન સમાન છે. હું નાગરાજ ધરજેન્દ્રનો સેવક છું અને તેના આદેશથી અહીં રહીને ભગવાનની મૂર્તિની ભક્તિથી ઉપાસના કરું છું.

આ પ્રમાણે દેવનું કથન સાંભળીને ભક્તિથી ઉદ્ધસિત મનવાળા રાજન્દ્રે દેવ પાસે પ્રત્યક્ષ ચમત્કાર કરનારી મૂર્તિની માગણી કરી. દેવે કહ્યું કે 'રાજન્! ધન-ધાન્ય વગેરે તું જે કંઈ માગે તે આપીશ, પણ મૂર્તિ નહીં આપું,' આ પ્રમાણે દેવે થયું સમન્વયું તો પણ મૂર્તિ જ લેવાની ઇચ્છાવાળા રાજન્દ્રે પારણું ન કર્યું. 'પ્રાણ જાય તો ભલે જાય; પણ મૂર્તિ લીધા વિના પાછો નહીં ફરું' આ પ્રમાણે દૃઢ નિશ્ચય કરીને એટલા રાજન્દ્રે ભોજન-પાણી લીધા વિના સાત દિવસો વીતી ગયા. તેના તપના પ્રભાવથી ધરજેન્દ્રે જાતે ત્યાં આવીને કહ્યું-- 'રાજન્! તું શા માટે હઠ કરે છે? આ મહાચમત્કારી મૂર્તિની પૂજા તમારાથી નહીં થઈ શકે. તારું (રોગ નાશ પામવાનું) કાર્ય સિદ્ધ થઈ ગયું છે, માટે તું ચાલ્યો જા.''

રાજન્દ્રે કહ્યું-- "નાગરાજ! પેટ ભરવાથી શું? હું તો જગતનો ઉપકાર માટે પ્રતિમાની માગણી કરું છું, માટે મને મૂર્તિ આપો. મારા પ્રાણ જાય તો ભલે ચાલ્યા જાય, પણ નાગરાજ! પ્રતિમા લીધા વિના પાછો ફરવાનો નથી. મૂર્તિ આપો કે ન આપો, એ તમારી મરજની વાત છે. મારા પ્રાણ તો એ ભગવાનમાં જ રહેલા છે."

આ પ્રમાણે રાજન્દ્રે કથન સાંભળીને સાધર્મિકબંધુને કષ્ટ ન થાય તે માટે ધરજેન્દ્રે એલચ રાજન્દ્રે કહ્યું-- 'રાજન્! હું તારી ભક્તિથી પ્રસન્ન થયો છું, અને તેથી પ્રાણથી પણ અધિક પ્રયત્ન આ ચમત્કારી મૂર્તિને જગતના ઉપકારને માટે તને આપીશ; પરંતુ આ પ્રતિમાની આશાતના ન કરીશ, નહીંતર મને થયું દુઃખ થશે.' રાજન્દ્રે આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો ત્યારે ધરજેન્દ્રે કહ્યું કે--

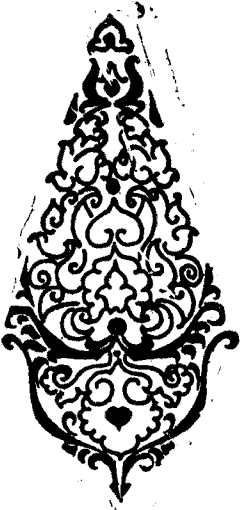

રાજન્! સાંભળ, સવારમાં સ્નાન કરીને સ્વચ્છ થઈને તું અહીં ફૂવા પાસે આવજે. પછી નાલ (જવારીના સાંઠા)ની પાલખી બનાવીને સુતરના તાંતણાથી બાંધીને ફૂવામાં ઘડાની જેમ ઉતારજે. હું તેમાં મૂર્તિ મૂકી ઈર્ષ, પછી બહાર કાઢીને નાલના (જવારીના સાંઠાના) બનાવેલા રથમાં તું પ્રતિમા મૂકી દેજે અને પછી સાત દિવસના જન્મેલા વાછરડા રથને જોડીને તું આગળ ચાલજે અને રથ તારી પાછળ ચાલ્યો

આવશે. તારી જ્યાં આ પ્રતિમા લઈ જવાની ઈચ્છા હોય ત્યાં લઈ જજે પણ ખાહું વાળીને જોઈશ નહીં, જો જોઈશ તો પ્રતિમા નહીં આવે. આ પંચમ કાલ હોવાથી અદૃશ્યપણે મૂર્તિમાં અધિષ્ઠિત રહીને આ પ્રતિમાની ઉપાસના કરનારના મનોરથો હું પૂર્ણ કરીશ.'

આ પ્રમાણે કહીને નાગરાજ ધરણેન્દ્ર ચાલ્યા ગયા પછી સવારમાં રાજન્એ ધરણેન્દ્ર ના કલ્લા પ્રમાણે બધું કર્યું. ફૂવામાંથી પ્રતિમા બહાર કાઢીને રાજન્એ નાલના રથમાં મૂકી અને જો વાછરડા રથને જોડીને આગળ ચાલવા લાગ્યો. કેટલેક દૂર ગયા પછી રાજના મનમાં શંકા ઉત્પન્ન થઈ કે 'રથનો અવાજ સંભળાતો નથી તો શું ભગવાન નથી આવતા?' આમ શંકાથી રાજન્એ ખાહું વાળીને જોયું તેથી તરત જ રથ મૂર્તિ નીચેથી આગળ નીકળી ગયો અને મૂર્તિ આકાશમાં સ્થિર થઈ ગઈ. ત્યાં વડના ઝાડ (આ ઝાડ હાલ બગીચામાં છે.) નીચે સાત હાથ જાંચે આકાશમાં અદ્ધર રહેલી ભગવાનની પ્રતિમા જોઈને લોકો તેને 'અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ' કહેવા લાગ્યા.

રસ્તામાં જ પ્રતિમાજી સ્થિર થઈ જવાને લીધે ખિન્ન થયેલા રાજન્એ ફરીથી ધરણેન્દ્રની આરાધના કરી. ધરણેન્દ્રે કહ્યું કે—'આ પ્રતિમા અહીંઆ જ રહેશે' તેથી રાજન્એ ત્યાં જ એક લાખ મુદ્રા (સિકકા) ખર્ચીને રંગમંડપથી સુશોભિત વિશાલ ચૈલ્ય કરાવ્યું (આ મંદિર પવળીના નામે હાલમાં છે.) સંપૂર્ણ થયેલા મંદિરને જોઈને રાજન્એ વિચાર કર્યો કે અહો! આ મંદિરથી માઈ' નામ કાયમ થઈ જશે—ચિરકાળ સુધી ચાલશે. રાજના મનમાં આ જાતનું અભિમાન ઉત્પન્ન થવાથી રાજન્એ મંદિરમાં પધારવા માટે પ્રતિમાજીને પાર્શ્વના કરી તો પણ પ્રતિમાજી મંદિરમાં પધાર્યો નહીં. આથી ખિન્ન થયેલા રાજન્એ ધરણેન્દ્રનું સ્મરણ કર્યું પણ રાજના અભિમાનથી ધરણેન્દ્ર પણ ન આવ્યા, તેથી અતિ ખિન્ન થયેલા રાજન્એ મંત્રીને પૂછ્યું કે—ભગવાન ચૈલ્યમાં આવતા નથી માટે શું કરવું? મંત્રીએ વિચાર કરીને કહ્યું કે—રાજન્! એક ઉપાય છે. સર્વ શાસ્ત્રોમાં વિશારદ, અનેક રાજન્ઓને માન્ય તથા દેવીની જેમને સહાય છે એવા

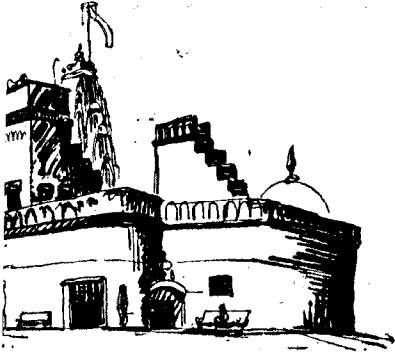

અભયદેવ નામના આચાર્ય છે. કર્ણુ જેવા પરાક્રમી ગુજરાત દેશના કર્ણુ (સિદ્ધરાજ જયસિંહના પિતા) રાજ્યે તેમને ‘ મલ્લધારી ’ એવી મહાપદવી આપી છે. ગયા જ વર્ષે આ આચાર્ય ખંભાતના સંઘ સાથે (કુલ્પાકલ તીર્થમાં રહેલા) માણિક્ય દેવની યાત્રા કરવા માટે આ બાબુ પધાર્યા છે, અને હમણાં તેઓ દેવગિરિ (આજનું દૌલતાબાદ) માં બિરાજે છે જે કોઈપણ રીતે તેઓ અહીંઆ પધારે તો નક્કી તમારું કામ સિદ્ધ થશે. ’

આ પ્રમાણે મંત્રીનું કથન સાંભળીને રાજ્યે મંત્રીદ્વારા ગુરૂમહારાજની ત્યાં પધરામણી કરાવી. આકાશમાં અદ્ધર રહેલી પ્રતિમા જોઈને આચાર્ય મહારાજને પણ ઘણું આશ્ચર્ય થયું રાજના મુખેથી બધી વાત સાંભળીને તેમણે અટ્ટમ કરીને ધરણેંદ્રનું રમરણ કર્યું. ધરણેંદ્રે આવીને આચાર્ય મહારાજને કહ્યું કે- ‘ આ જિનમંદિર બંધાવીને રાજ્યે મનમાં ઘણો મદ (અભિમાન-ગર્વ) કર્યો છે, તેથી રાજના મંદિરમાં આ મૂર્તિ નહીં પધારે પણ સંઘે બંધાવેલા મંદિરમાં જ પધારશે. ’ ધરણેંદ્રનું વચન સાંભળીને આચાર્ય મહારાજે શ્રાવક સંઘને બોલાવીને કહ્યું કે-શ્રાવકા ! તમે અહીં જલ્દી નવું મંદિર બંધાવો. તમે બંધાવેલા મંદિરમાં પ્રતિમા પધારશે. આચાર્ય મહારાજનું વચન સાંભળીને તેમની સાથે આવેલા શ્રદ્ધાળુ અને લક્ષિતમાન શ્રાવકોએ મળીને જિનમંદિર બંધાવ્યું.

પછી આચાર્ય મહારાજની સ્તુતિથી અધિષ્ઠાયક દેવે જેમાં સંક્રમણ કરેલું છે એવા (દેવાધિષ્ઠિત) શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાને સર્વજનોના દેખતાં આકાશમાંથી ઉતરીને શ્રાવકોએ બંધાવેલા ચૈત્યમાં સ્વયં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં પણ ભૂમિથી સાત આંગળ ઊંચે અદ્ધર રહેલા ભગવાનની વિ. સં. ૧૧૪૨ ના મહા સુદ પંચમીને રવિવારને દિવસે વિજયમુહૂર્તમાં આચાર્ય મહારાજે વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા કરી. સાથે ભગવાનની આગળ ડાબે પડખે તીર્થરક્ષા માટે આચાર્ય મહારાજે શાસનદેવની પણ સ્થાપના કરી.

તે વખતે ઈલચરાજ્યે ભગવાનના મસ્તક ઉપર અનેક પ્રકારના રત્નોથી સુશોભિત મુગટ ચડાવીને, કાનમાં કુંડલો પહેરાવીને, કપાલમાં હીરાનું તિલક ચડાવીને, અમૃતવર્ષી ચક્ષુ સ્થાપન કરીને, કંઠમાં મોતીનો હાર પહેરાવીને, અંગે સોનાની આંગી ચડાવીને, મસ્તક પાછળ ભામંડળ સ્થાપન કરીને, મસ્તક ઉપર શ્વેત છત્ર બાંધીને, સંઘવીની માળા પહેરીને તથા ગુરૂમહારાજનો વાસકોપ મસ્તક ઉપર નાંખાવીને અજ્ઞાનરૂપી અધકારને દૂર કરનારી આરતી ઉતારી. પછી જિન-પૂજા માટે રાજ્યે ત્યાં એક નગર વસાવ્યું અને શ્રીમાન(પરભુ)નો વાસ થયો હોવાથી તેનું શ્રીપુર એવું નામ રાખ્યું. જ્યાંથી ભગવાન નીકળ્યા હતા તે કૂવાના પાણીથી બધાને ઉપકાર થાય તે માટે રાજ્યે ત્યાં કુંડ બંધાવ્યો. રાજની વિનંતિથી ત્યાં ચાતુર્માસ કરીને પછી લવ્યજીવાને પ્રતિબોધતા ગુરૂ-મહારાજ મલધારી શ્રી અભયદેવસરિણ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા.

આ પ્રમાણે અંતરિક્ષા સાંભળી સર્વ ઇતિ-
હાસ જાણીને પદ્માવતી દેવીએ ભાવવિજયજી ગણીને
કહ્યું કે—“હે ભાવવિજય! તું પણ તે જ શ્રી
અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ પ્રભુજનો આશ્રય લે કે જેથી તારી
ચાલી ગયેલી અને આંખો તને ફરીથી પ્રાપ્ત થશે”

શ્રી ભાવવિજયજી ગણી શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ
સ્તોત્રમાં જણાવે છે કે—આ પ્રમાણે પદ્માવતીદેવીની
રાત્રે વાણી સાંભાળીને મેં ગુરુભાઈ તથા શ્રાવકોને

બધી હકીકત કહી. પછી ત્યાંથી શ્રાવકોનો સંઘ સાથે લઈને અમે વિહાર
કરતા અનુક્રમે શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની છત્રજયામાં દર્શનાર્થે પહોંચી ગયા.

સંઘમાં આવેલા બધા યાત્રાળુઓને શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ પ્રભુજનો દર્શન
થયાં. પરંતુ મંદભાગીઓમાં શિશેમણિ એવા મને (આંખો ચાલી ગઈ હોવાથી)
ભગવાનનું દર્શન ન થયું. આથી ખિન્ન થયેલા મેં અન્ન-પાનનો ત્યાગ કરીને
પ્રભુજનો દર્શનની ઉત્સુકતાથી વિવિધ પ્રકારની સ્તુતિથી શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ
ભગવાનની (નીચે મુજબ) સ્તુતિ કરવા માંડી.

‘હે જિનેન્દ્ર ભગવાન! અપકારીઓ ઉપર પણ ઉપકાર કરનાર, કલિ-
યુગમાં જગતા દેવ તથા વાંછિત કૃષ્ણને આપનાર એવા આપને નમસ્કાર હો.
હે નાથ! આપે સ્વાર્થ વિના પણ નાગને (અગ્નિમાંથી બળતો ઉગારીને)
નાગરાજ (ધરણેન્દ્ર) કર્યો છે. અને અતિનિષ્ઠુર તથા વર ધરાવનાર કમહને
પણ સમકિત આપ્યું છે. કશ્ચારસના ભંડાર હે સ્વામી! આપની ચિરકાલ
સુધી સેવા કરનાર આપાઠભૂતિક^૧ શ્રાવકને આપે મોક્ષ આપ્યો છે. ભક્તિથી
આલિંગન કરતા હાથીને તમે સ્વર્ગમાં પહોંચાડ્યો છે, અને ‘કલિકુંડ’^૨ નામે
તમે જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા છો. નવાંગીવૃત્તિકાર શ્રી અભયદેવસુરિનો કોઠ રોગ
હરીને^૩ તમે તેમનું સુવર્ણ જેવી કાંતિવાળું શરીર કર્યું છે. પાલનપુર નગરના
રાજા પરમારવંશીય પાલણે આપના ચરણકમળની સેવાથી ગયેલું રાજ્ય પાછું
મેળવ્યું^૪ હતું. ઉદ્દેશી શેઠને ઘેર આપે ધીની વૃદ્ધિ કરી તેથી હે નાથ! આપ
‘વૃતકલો(સ્લો)લ’ નામથી જગતમાં પ્રસિદ્ધ થયા છો. ફલની વૃદ્ધિ કરવાથી
આપ ‘ફલવૃદ્ધિ’^૫ નામથી પૃથ્વીતલ ઉપર પ્રસિદ્ધ થયા છો. હે નાથ! આપે
એલચપુર નગરના રાજાને દાહ તેમજ કીડાથી સહિત કુષ્ટ (કોઠ) રોગને
દૂર કરીને તેનું સુવર્ણ જેવું શરીર કર્યું છે. કલિયુગમાં પણ અહીં આકા-
શમાં જ રહેવાની આપની ઇચ્છા હતી, પણ મલધારી (શ્રી અભયદેવસુરિજી)ની
સ્તુતિથી સંતુષ્ટ થઈને ચૈલમાં આવીને આપ રહ્યા છો. હે અનંતવર્ણ (વર્ણ-
નીય ગુણોથી) યુક્ત નાથ! આપનું કેટલું વર્ણન કરું? હવેનર જીભવાળો
પણ પાર ન પામે તો હું શી રીતે પામું? હે નાથ! આવા આવા ચમત્કાર

આપે જગતમાં યતાવ્યા છે, તો શું મારા જે નેત્રો ખોલવા આપને કહીને છે ? હે નાથ હે તાત ! હે સ્વામિન ! હે વામાકુલનંદન હે અશ્વસેનવંશ. દીપક ! પ્રત્યક્ષ દર્શન આપો. જે માતા-પિતા પુત્રને ઇષ્ટ વસ્તુ નહી આપે તો ખીલું કોણુ આપવાનું ? માટે હે તાત ! મને નેત્ર આપો. ’

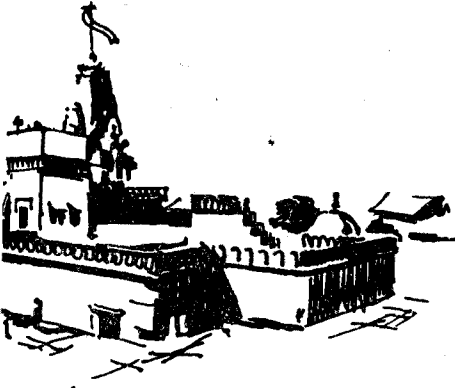
આ પ્રમાણે ઉદ્દગાર કરતા જ મારી આંખોના પડળ તૂટી ગયાં, અને લોકોના ‘જય જય’ નાદની સાથે મે ત્રણ જગતના નાયક શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં દર્શન કર્યાં. જેમ મેઘ આવ્યા ગયા પછી સર્વે પ્રાણીઓ સુર્યને સ્પષ્ટ જોઈ શકે છે તેમ ચક્ષુગોચર પદાર્થોને હું નજર સામે ફરીથી જોવા લાગ્યો. હે નાથ ! આપ લોકોને સુવર્ણ કરનારા સાથે જ પારસમણિ છે, તેથી આપના પિતાએ આપનું સાચું જ ‘પારસનાથ’ નામ રાખ્યું છે. પછી પારણું કરીને મેં હર્ષથી વિકસિત નેત્રો મને દષ્ટિ (આંખો) આપનાર શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં ફરી ફરીને દર્શન કર્યાં.

પછી રાત્રે સ્વપ્નમાં આવીને મને દેવતાએ કહ્યું કે ‘હે વત્સ ! અહીં નાનું મંદિર હોવાથી તું મોઢું (દીર્ઘ) મંદિર કરાવ. ’ પછી ઉઠીને સવારે આવકોને ઉપદેશ કરીને ધન એકત્ર કરાવીને મંદિર બંધાવવાની શરૂઆત કરાવી. અન્ય સંબંધને રજા આપીને થોડા શ્રાવકો સાથે હું ત્યાં રોકાયો અને એક વર્ષમાં નવું મંદિર પૂર્ણ તૈયાર કરાવ્યું. પછી તેમાં વિક્રમ સંવત ૧૭૧૫ ના ચૈત્ર સુદ ૬ ને દિવસે રવિવારે તે નવા મંદિરમાં ઉત્સવપૂર્વક શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનને સ્થાપન કર્યાં. ત્યાં પણ તે શ્રી અંતરિક્ષ ભગવાનને ભૂમિનો સ્પર્શ ન કર્યો ત્યારે સ્તુતિ કરીને મુશ્કેલીથી મૂમિથી એક આંગળ ઊંચે સ્થાપન કર્યાં. ત્યાં આસન ઉપર ભગવાનની પૂર્વદિશાભિમુખ પ્રતિષ્ઠા કરીને યોધિખિજ-સમ્યક્ત્વને ઉપાર્જન કરીને હું કૃતકૃલ થયો, ત્યાં જ મારા ગુરૂશ્રી વિજયદેવ-સરિણી પાદુકાની ગુરૂભક્તિપરાયણ શ્રાવકો પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી. પછી ત્યાં કેટલાક દિવસ રહીને દેવાધિદેવ શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની ખૂબ ભાવપૂર્વક ભાવના ભાવીને (દર્શન કરીને) ભગવાનનાં દર્શન કરવા માટે ફરીથી પાછા આવવાની ઉત્કંઠા સાથે હું ત્યાંથી નીકળ્યો. રસ્તામાં મેં લોકોના ઉપકારને માટે સર્વ ઠેકાણે શ્રી અંતરિક્ષ ભગવાન(ના મહાત્મ્ય)ની સૂચના કરી.

આ પરમાણે જે કોઈ મનુષ્ય શ્રી અંતરિક્ષ ભગવાનનો આશ્રય લેશે તેના મનો-રથોને તે ભગવાન પૂર્ણ કરશે.

ગ્રંથકારની પ્રશસ્તિ

શ્રી હીરસૂરી મહારાજે અકબર વાદશાહ પાસેથી સાત તીર્થના તાત્રપટ લખાવી લઈને માંવચ્ય દ્રવિવાકર જય મેળવ્યો. તેમના શિષ્ય શ્રી વિજયસેનસૂરિયયા કે

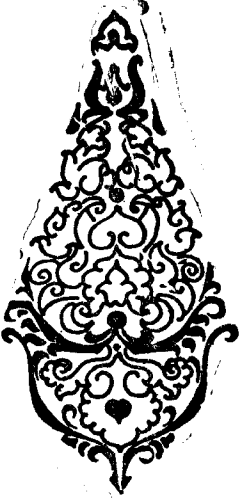
જેમણે જહાંગીર આદ્શાહને પ્રતિષ્ઠાધીને પ્રતિપદ્ધ (પડવો), રવિવાર તથા ગુરુવારના દિવસોમાં જીવદયા પળાવી. તેમના શિષ્ય શ્રી વિજયદેવસૂરિ થયા કે ભવિજનરૂપી કમળને વિકસિત કરવામાં સૂર્યસમાન જેમણે યવન (મુસલમાન) વગેરે વણી જાતિઓમાં દયાધર્મ પ્રવર્તાવ્યો હતો. તેમના મોટા શિષ્ય આચાર્ય શ્રી વિજયપ્રભસૂરિજી થયા કે આચાર્યના ગુણોથી યુક્ત જેમણે તેમની (શ્રી વિજયદેવસૂરિજીની)

પાટ શોભાવી તેમનો (શ્રી વિજયદેવસૂરિનો) જ નાનો શિષ્ય હું ભાવવિજયગણી છું. શ્રી વિજયપ્રભસૂરિજીના રાજ્યમાં મેં આ ગ્રંથની રચના કરી છે. વિક્રમ સંવત ૧૭૧૫ માં ભવ્ય જીવોના ઉપકારને માટે શ્રી અંતરિક્ષપાશ્વનાથ ભગવાનની કૃપારૂપી સ્વચરિત્રની મેં રચના કરી છે.”

સ્તોત્રમાં જણાવેલ શ્રી પાર્શ્વનાથ તીર્થો

(૧) આધારભૂતિ શ્રાવકે ગઈ ચોવીશીમાં નવમા તીર્થકર શ્રી દામોદર ભગવાનના વખતમાં ‘તેમના મુખેથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનમાં ચેતાનો ઉદ્ધાર થશે’ એમ જાણીને શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રાંતમા ભરાણી હતી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનમાં અષાઠી શ્રાવક મોક્ષમાં ગયા છે.

(૨) અંગદેશની અંપાનગરીમાં કરકંડુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. અંપાનગરીની પાસે જ કાદંબરી અટવી હતી. તેમાં કલિ નામે એક કુંગર હતો, તેની નીચે કુંડ નામે સરોવર હતું શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન વિચરતા વિચરતા કુંડ સરોવરની પાસે કાઉસગ્ગ મુદ્રાથી ઊભા હતા. તે વખતે એક હાથી ત્યાં આવી ચડ્યો. ભગવાંતને જોઈને તેને જાતિરમરણુ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું કે— ‘પૂર્વભવમાં તે એક વામન (ઠીંગણો) આહ્વાણુ હતો. લોકો તેના વામનપણાની વણી મસ્કરી કરતા હતા તેથી કંટાળીને તે આપઘાત કરવાની તૈયારી કરતો હતો ત્યારે એક શ્રાવકે આવીને તેને અટકાવ્યો અને ધર્મ પમાડ્યો. ત્યાંથી મરતી વખતે મોટા શરીરની પ્રાપ્તિનું નિયાંણું કરીને મરવાથી તે મરીને હાથી થયો.’ આ જાતિ-રમરણુજ્ઞાનથી પૂર્વજન્મ જાણીને હાથીએ તળાવમાંથી કમળો લાવીને ભગવાનની ખૂબ પૂજા કરી, પાણીથી સિચન કર્યું અને સૂંઠથી ભેટી પડ્યો. પછી તરત જ અનશન કરીને હાથી મહર્કિક વ્યંતરરૂપે ઉત્પન્ન થયો. સવારમાં કરકંડુ રાજાને ખબર પડી અને તે ત્યાં આવ્યો પણ ભગવાન ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા હતા. રાજાને વણો શોક થયો. ધરણેન્દ્રના પ્રભાવથી ત્યાં નવ હાથની પાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિ પરગટ થઈ. રાજાએ મંદિર અંધાવીને તે પરતિમાની તેમાં

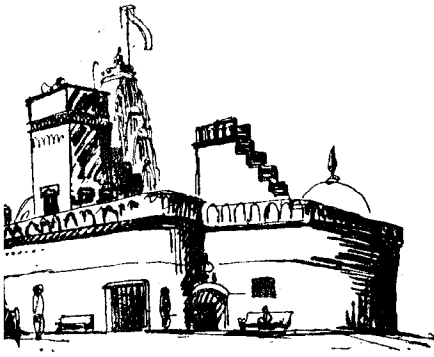

સ્થાપના કરી. (ખીન્ન મતે રાજ્યે જ મૂર્તિ ભરાવીને મંદિર બંધાવીને તેમાં સ્થાપના કરી) હાથી મરીને મહર્દિક વ્યંતરરૂપે ઉત્પન્ન થયેલા દેવે એ પ્રતિમાનો મહિમા ખૂબ વિસ્તાર્યો ત્યારથી કલિકુંડ તીર્થ પ્રગટ થયું. (ભુજો ઉપદેશસપ્તતિ. આત્માનંદ સભા ભાવનગર પ્રકાશિત)

(૩) ઠાણાંગ, સમવાયાંગ, ભગવતીસૂત્ર, જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસક-દશાંગ, અન્તગડદશાંગ, અનુત્તરોપપાતિકદશાંગ પ્રશ્નવ્યાકરણ અને વિપાક-સૂત્ર આ નવ અંગોની ટીકા કરનાર આ શ્રી અભયદેવસૂરિ મહારાજ વિક્રમના આરમા સૈકામાં થઈ ગયા છે. તેમને કોઢનો રોગ લાગુ પડ્યો. રોગ અતિશય વધતો જતો હોવાથી આખરે તેમણે અનશન કરવાની ઇચ્છા કરી ત્યારે શાસનદેવીએ આવીને કહ્યું કે-સિદ્ધી નદીને-સ્થંભનપુર (ખંભાત)ની પાસે આખરાના ઝાડ નીચે સ્થંભનપાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા છે, તેનાં દર્શનથી તમારો કોઢ રોગ દૂર થઈ જશે અને તમે નવ અંગોની ટીકા કરનારા થશો. આચાર્યશ્રી ત્યાં પધાર્યા અને જ્ય-તિહુઆણુ સ્તોત્રની રચના કરી તેથી મૂર્તિ પ્રગટ થઈ. કોઢનો રોગ પણ નષ્ટ થયો અને તેમણે ઠાણાંગ વગેરે ઉપર જણાવેલાં નવ અંગો ઉપર ટીકા લખી. સ્થંભનપાર્શ્વનાથનું તીર્થ આજે પણ પ્રસિદ્ધ છે અને તે ખંભાતમાં છે.

(૪) આણુના પરમારવંશી પાલનરાજ્યે સોનાની પક્ષવીઆપાર્શ્વનાથની મૂર્તિ ગળાવી નાંખીને તેના સોનાનાં પદ્મંગના પાયા કરાવ્યા હતા. આ પાપથી તેને કોઢનો રોગ લાગુ પડ્યો હતો. અને તેનું રાજ્ય ગોત્રીઓએ (ભાયાતોએ) પડાવી લીધું હતું. રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા તેને રખડતાં રખડતાં શીલધવલ આચાર્યનો મેળાપ થયો. આચાર્ય મ. ના ઉપદેશથી સોનાની પાર્શ્વનાથ ભગવાનની નવી પ્રતિમા ભરાવીને પ્રહલાદનપુર-પાલનપુર વસાવીને તેમાં સુંદર મંદિર બંધાવીને તે પ્રતિમા પધરાવી. પ્રતિમાના પ્રભાવથી કોઢ રોગ પણ ગયો અને ગયેલું રાજ્ય પણ રાજને પાછું મળ્યું. મુસલમાનોના અત્યાચારોના વખતમાં ભયથી આ સોનાની મૂર્તિ ક્યાંક ભંડારીને તેને સ્થાને પાપાણુની મૂર્તિ પધરાવવામાં આવેલી છે અને અત્યારે તે વિદ્યમાન છે.

(૫) કચ્છ દેશ સુથરી ગામમાં આ તીર્થ આવેલું છે. આ ગામમાં વસતા ઉદેશી નામના વણિકે સ્વપ્નમાં દેવના કહેવાથી બહાર મળેલા એક માણસને પોતાનું રોટલાનું પોટલું આપીને બદલામાં તેની પાસેથી પોટલું ખરીદી લીધું. ઘેર આવીને જોયું તો તેમાં પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પ્રતિમા હતી. શ્રાવક ગરીબ હતો તેથી આ ગામમાં વસતા યતિએ સંબંધી મદદથી એક નાની દેહરી બંધાવી, અને તેમાં તે પ્રતિમાની પ્રતિષ્ઠા વખતે સંઘે સ્વામીવાત્સલ્ય કર્યું. તે વખતે ધીના કુલામાંથી બ્રહ્મ જ ઘી નીકળવા લાગ્યું, ખુટે જ નહિ. લોકોને બહુ આશ્ચર્ય થયું. કુલામાં હાથ નાંખીને તપાસ કરીને જોયું તો ઉદ્દેશવાળી મૂર્તિ

કુલ્લામાં જ આવીને એસી ગઈ હતી. પ્રતિમા કાઢીને મહોત્સવપૂર્વક દેરાસરમાં પધરાવી. સારથી આ તીર્થ ધૃતકલ્લોલપાર્શ્વનાથને નામે પ્રસિદ્ધ છે. ઉદેશી શાહ પણ સુખી થઈ ગયો.

(૬) મારવાડમાં મેડતાસિટી પાસે આવેલા ફલોધી ગામનો ખારસ નામનો એક શ્રાવક ગામ બહાર ગયો હતો. ત્યાં તેને માટીના ઢેકામાંથી પાર્શ્વનાથ ભગવાનની એક પ્રતિમા પ્રાપ્ત થઈ હતી. ઘેર લાવીને

એક ઝુંપડીમાં તેણે એ મૂર્તિને રાખી. દેવે શ્રાવકને કહ્યું કે 'ભગવાનની પાસે તને રાજ સોનાના ચોખ્ખા મળશે. તે સોનાથી મંદિર બંધાવીને તેમાં ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કર. પણ આ સોનાના ચોખ્ખા મળવાની વાત કોઈને કહીશ નહીં.' સોનાના ચોખ્ખા મળવા લાગ્યા અને શ્રાવકે મંદિર બંધાવવા માંડ્યું. મંદિરનો એક ભાગ બંધાયો તેટલામાં પુત્રના આગ્રહથી તેણે બંધી વાત કહી દીધી તેથી સોનાના ચોખ્ખા મળવા બંધ થઈ ગયા. પછી સં. ૧૨૦૪ માં વાદીદેવસૂરિ મહારાજના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવવામાં આવી. આ પ્રતિમાના અધિષ્ઠાયકના પ્રભાવથી પુત્ર અને ઋદ્ધિ વગેરે ફલની વૃદ્ધિ થવાથી ફલવધિ પાર્શ્વનાથ નામ પણ છે.

ભિન્ન ભિન્ન સ્થળોના પાર્શ્વનાથ ભગવાનના વૃત્તાંતો જાણવા માટે સારા-ભાઈ મણિલાલ નવાખે લખેલું 'પુરિસાદાણી પાર્શ્વનાથજી એ નામનું' પુસ્તક જુઓ.

પં. શ્રી ભાવવિજયગણિ કૃત સ્તોત્રનો સાર

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સંબંધમાં ભાવવિજયગણિએ ઉપર જણાવ્યા મુજબ પદ્માવતીદેવીના કથનરૂપે વર્ણવેલા ઇતિહાસની હવે આપણે વિચારણા કરીએ—

પદ્માવતી દેવીના કથનમાં પૂર્વનાં કરતાં અનેક અતિ મહત્ત્વની તેમજ વિશિષ્ટ વાતો છે કે જે ખીજાં બાહ્ય પ્રમાણો સાથે પણ મળી રહે છે. શ્રી બિનપ્રભસૂરિજી તથા શ્રી સોમધર્મ ગણિજીએ રાવણના સેવક તરીકે માલિ અને સુમાલિનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. પરંતુ વસ્તુતઃ આ વાત મેળ ખાતી નથી, કેમકે કલિકાલસર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરિશ્વરપ્રણીત ત્રિપણ્ડિશલાકાપુરપચરિત્રના ૭ મા પર્વના ૧ લા સર્ગમાં જણાવ્યા પ્રમાણે સુમાલિ રાવણના પિતા રત્નશ્રવાનો પણ પિતા એટલે દાદો થતો હતો અને માલિ સુમાલિનો મોટો ભાઈ હતો. એટલે રાવણનો દાદો સુમાલિ અને તેનો મોટો ભાઈ માલિ રાવણનો સેવક હોય એ વાત બંધ એસે જ શી રીતે? વળી ત્રિપણ્ડિશલાકાપુરપચરિત્ર વાંચતાં એમ પણ જણાય છે કે રાવણના જન્મ પહેલાં જ માલીનું મૃત્યુ થઈ ગયેલું હતું એટલે માલી-

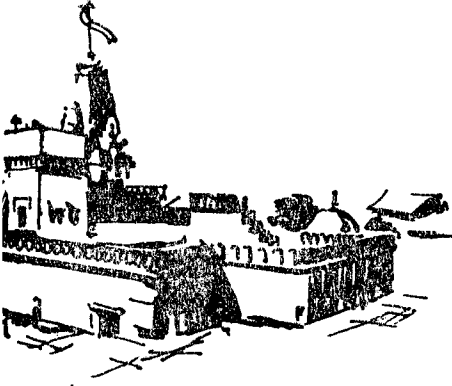

સુમાલિની વાત સંગત થતી નથી. જ્યારે પદ્માવતી દેવીએ પાતાળ-લંકાના સ્વામી અને રાવણના અનેવી તરીકે ખરદૂપણનો કરેલો ઉલ્લેખ અગમર મળી રહે છે. (જે કે ખર અને દૂપણ પરસ્પર બે ભાઈઓ હતા છતાં અને ભાઈઓની જોડી હોવાને લીધે એકને માટે પણ ખરદૂપણ નામ વાપર્યું હોવામાં વાંધો નથી.) ત્રિપટિશલાકાપુસ્તકચરિત્રના ૭ મા પર્વના ૨ જ સર્ગમાં જણાવ્યા પ્રમાણે રાવણે ખરને પોતાની બહેન શર્પણખા (અપરનામ ચંદ્રણખા) પરણાવી હતી અને તેને પાતાળલંકા નગરીનો રાજા બનાવ્યો હતો. ભૌગોલિક વર્ણનો જોતાં જણાય છે કે પાતાળલંકા કિષ્કિન્ધાનગરીની પાસે (પ્રાયે ઉત્તરદિશામાં)

લાલનાં મદ્રાસપ્રદેશમાં કોઈકે સ્થળે હતી. રાવણની લંકાનગરીની જેમ સિંહલદ્વીપમાં પાતાળલંકા સમજવાની નથી (જુઓ ત્રિ. શ. પુ. પર્વ ૭, સર્ગ ૬.)

પદ્માવતીના કથનમાં ખરદૂપણને વિંગોલી આવ્યાનો ઉલ્લેખ છે તે ઇંગોલિ ગામ અસારે પણ વિદ્યમાન છે અને તે વર્તમાનમાં લગભગ વીસ હજાર મનુષ્યોની વસ્તીવાળું મોટું ગામ છે.

એલચપુરના એલચ અપરનામ શ્રીપાળ નામના ચંદ્રવંશીય રાજાનો જે ઉલ્લેખ છે તે પણ મળી રહે છે. એલચપુર શહેર ઉમરાવતીથી વાયવ્યકાણમાં ૩૦ માઈલ દુર, તેમજ આકાલાથી ઈશાનકાણમાં લગભગ ૫૦ માઈલે તથા અંતરિક્ષણ શિરપુરથી લગભગ ૬૫ માઈલે આવેલું છે. અત્યારે પણ આ લગભગ ચાલીસ હજાર મનુષ્યોની વસ્તીવાળું શહેર છે. ઇતિહાસ એમ કહે છે કે એલચપુર અંગ્રેજોના હાથમાં આવ્યું લગભગ ત્યાંસુધી મેંકડો વર્ષ સુધી સમગ્ર વરાડ દેશના પાટનગર તરીકે હતું. છેલ્લા હજાર વર્ષનો વરાડનો ઇતિહાસ એલચપુરથી ઘૂટા પાડી શકાય તેમ નથી એટલે અંતરિક્ષણ-શિરપુર વરાડ દેશનું જ ગામ હોવાને લીધે વરાડનો રાજા એલચપુરથી નીકળીને શાંતિ મેળવવા માટે ત્યાં ગયો હોય એ સર્વથા અંધમેસતું છે. વળી આ દેશના જૈનેતર ઇતિહાસકારો પણ જૂનાં લખાણો આદિને આધારે જણાવે છે કે “ઇલરાજ સં. ૧૧૧૫ માં એલચપુરની ગાદી ઉપર આવ્યો હતો અને તે સુસ્ત જૈનધર્મી હતો, તથા તેણે વરાડમાં જૈનધર્મના પ્રચાર માટે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો હતો.” આ ઇલ અને આપણો એલચ એક જ ગણાય છે. અહીંના દિગંબર જૈનો તો અંતરિક્ષણના સ્થાપક રાજાનું ઇલ નામ જ જણાવે છે આની સાથે પદ્માવતીદેવીએ સં. ૧૧૪૨માં એલચ શ્રીપાળ રાજાએ અંતરિક્ષણની પ્રતિષ્ઠા કર્યાની જે વાત જણાવી છે તે સરખાવતાં બરાબર મળી રહે છે, કેમકે સં. ૧૧૧૫માં ગાદીએ આવેલ રાજા સં. ૧૧૪૨માં પ્રતિષ્ઠા કરે એ વાત સર્વથા સંભવિત છે. તવારીખી ઇ અમજદી નામના એક જૂના ફારસીભાષાના ગ્રંથના મુસ્લિમ લેખકે એવી કલ્પના કરી છે કે ‘ઇલ રાજાના નામ ઉપરથી એલચપુર નામ

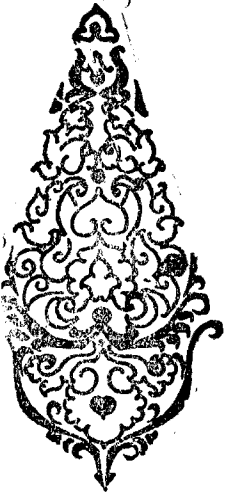

પશુ છે.' ઈશ શબ્દનો અર્થ રાગ થાય છે. (ઈલ+ઈશ) ઈશિશ એટલે ' ઈલ રાગ '. અને ઈશિશપુર ઉપરથી કાળક્રમે ઘસાઈને એલિચપુર થયું હોય એમ સ્થાનક લોકોની સંભાવના છે. પરંતુ સંશોધન કરીને હમણાં નિર્ણય કર્યું છે કે ' એલિચપુરનું ' મૂળ નામ અલચપુર જ હતું. અચલપુરના કાળક્રમે અચલપુર વગેરે અપ-ભ્રંશો થઈને હમણાં એલિચપુર બોલાય છે. આ અચલપુરની ગાદીએ ઈલરાગ સં. ૧૧૧૫

માં આવ્યો હતો. ' વિદર્ભ (વરાહ)માં વસતા ક્ષત્રિયરાગએ ભોજકુળના હતા અને તેથી ચંદ્રવંશીય જ હતી એમ પણ ઇતિહાસકારો જણાવે છે. એટલે સરવાળે ભાવવિજય ગણીએ જણાવેલી બધી વાતો મળી રહે છે.

પદ્માવતીદેવીએ ભાવવિજયજી ગણીને જે જણાવ્યું છે કે ' શ્રીપાદરાગ અંત-રિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનને ગાડામાં સ્થાપીને લઈને આવતા વડના ઝાડ નીચે આવ્યો. ત્યાં પાછું વાળીને જોવાથી પ્રતિમા આદાશમાં અદ્ધર થઈ ગઈ. રાગએ તે પ્રતિમા પધરાવવા સુંદર મંદિર બંધાવ્યું, પરંતુ ' આ પ્રતિમા સ્થાપવાથી આ જિનાલય સાથે મારું નામ પણ કાયમ થઈ જશે.' આ જાતનું રાગને અભિમાન-કીર્તિલાલસા થવાથી તેમાં ભગવાનના પ્રતિમાજી પધાર્યા નહીં ' આ વાત પણ બરાબર મળી રહે છે. અંતરિક્ષજી-શિરપુર ગામની પાસે જ બહાર એક બગીચો છે કે જે આપણા જૈનમંદિરના જ તાબામાં છે.

તેમાં એક કલાપૂર્ણ અને વિશાળ સુંદર જિનમંદિર છે અને તેની નજીકમાં જ એક વડનું ઝાડું ઝાડ છે. શિરપુરના લોકો કહે છે કે ' આ ઝાડ નીચે પ્રતિમાજી અદ્ધર રહી ગયાં હતાં અને આ મંદિર પ્રતિમાજી પધરાવવા માટે જ રાગએ બંધ્યું હતું, પણ રાગના અભિમાનથી ભગવાન ન પધારવાને લીધે અત્યારે ખાલી છે.' આ વાત બીજી રીતે જોતાં પણ સારી રીતે મળી રહે છે. કેટલાક યુરોપિયન અધિકારીઓએ વરાહમાં બધે પ્રવાસ કરી જાતે જોઈને, વરાહના શિલ્પ સ્થાપત્યો વિષે લખ્યું છે, તેમજ વરાહના ઇતિહાસકારોએ પણ વરાહનાં શિલ્પકામો વિષે લખ્યું છે. તેમણે વરાહ દેશનાં સુંદરતમ અને પ્રાચીનતમ શિલ્પસ્થાપત્યોમાં શિરપુર ગામની બહાર બગીચામાં આવેલા ઉપર જણાવેલા આપણા જૈન મંદિરને પણ વર્ણવ્યું છે. સાથેસાથે તેમની શિલ્પશાસ્ત્રના ઐતિહાસિક અભ્યાસને આધારે એ પણ કહ્યું છે કે ' શિરપુરનું ' આ મંદિર લગભગ એક હજાર વર્ષ જુનું હોવું જોઈએ.' પદ્માવતી દેવીના કથન પ્રમાણે સં. ૧૧૪૨ માં રાગએ આ મંદિર બંધાવ્યું છે. તે જોતા શિલ્પશાસ્ત્રીઓનું સ્વતંત્ર અનુમાન અને પદ્માવતી દેવીનું કથન બંને પરસ્પર મળી રહે છે. ઘણાખરા યાત્રાળુઓને

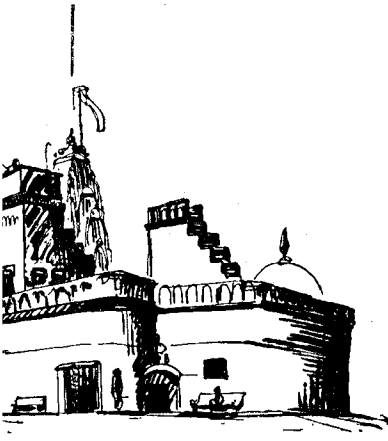
આ બહારના મંદિરની ખપ્પર જ હોતી નથી તેથી અલારે જ્યાં અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાન બિરાજે છે તે લાંબી જ દર્શન કરીને પાછા ફરે છે, પરંતુ પ્રત્યેક યાત્રાળુએ બહાર ખગીયામાં આવેલા મંદિરને જોવા જવા જેવું છે.

પદ્માવતીદેવીએ જે જણાવ્યું છે કે—ગુજરાતદેશના કર્ણરાજ્યે જેમને ‘મલધારી’ બિરુદ આપ્યું હતું અને દેવીની જેમને સહાય છે એવા સર્વશાસ્ત્રવિચારક શ્રી અભયદેવસૂરિ કે જેઓ ખંભાતથી સંઘ લઈને કુસપાકજીતીર્થના માહિષ્યદેવની યાત્રા કરવા માટે નીકળ્યા હતા અને દેવગિરિ (દોલતાબાદ) માં આવ્યા હતા, તેમની પાસે મંત્રી મોકલીને વિનંતી કરીને રાજ્યે શિરપુરમાં તેમને પધરાવ્યા હતા.

અને તેમના (મંત્રાદિ) પ્રભાવથી પ્રતિમાએ આદાશમાંથી ઉતરીને પોતાની મેળે ચાલીને સંઘે બંધાવેલા મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો હતો.’ આ વાત પણ સંગત થાય છે. વિશેષાવશ્યકલાખ્યવૃત્તિ, અનુયોગદ્વારસુત્રવૃત્તિ આદિ ગ્રંથોના કર્તા, તથા સિદ્ધરાજ જયસિંહની રાજસભામાં (અણહિલપુર પાટણ) પણ જે મહાવિદ્વાન તરીકે ગણતા હતા તે સુપ્રસિદ્ધ આચાર્ય પ્રવરશ્રી મલધારી હેમચંદ્રસૂરિશ્વરજનાં મલધારી શ્રી અભયદેવસૂરિજી ગુરુ થતા હતા. મલધારી શ્રી હેમચંદ્રસૂરિજીની ટીકા આદિ ગ્રંથોની જૈનપરંપરામાં એક સરખી પ્રશંસા થતી આવી છે. તેમણે એ ગ્રંથોની પ્રશસ્તિઓમાં તેમના ગુરુશ્રી અભયદેવસૂરિજીનું વર્ણન કર્યું છે, તથા કેટલાક સમય પછી થયેલા મલધારી શ્રી રાજશેખરસૂરિજીએ (સં. ૧૩૮૭ માં) રચેલી પ્રાકૃત દ્વાયાત્રયવૃત્તિમાં તથા અન્ય ગ્રંથોમાં જે વર્ણન જોવામાં આવે છે તે જોતાં શ્રી અભયદેવસૂરિજીની મહાન શાસનપ્રભાવકતાનો ખ્યાલ સહેજે આવી શકે તેમ છે. ગુજરાતના કર્ણરાજ્યે તેમનો તીવ્ર મલપરીપહ જોઈને ‘મલધારી’ બિરુદ આપ્યાની વાત ઘણાંયે પ્રાચીન ગ્રંથોમાં વર્ણવેલી છે. શ્રીગુર્જરેશ્વરે દખૂવા તીવ્ર મલપરીપહમ્. શ્રીકર્ણોબિરુદં યસ્ય મલધારી ન્યદોષયત્ ॥ આ કર્ણરાજ સિદ્ધરાજ જયસિંહનો પિતા થતો હતો. એટલે વિક્રમની ખારમી સદીના લગભગ પૂર્વાર્ધની આ બધી વાત છે. એટલે સં. ૧૧૪૨ માં મલધારી અભયદેવસૂરિના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવ્યાની વાત સમયની દૃષ્ટિએ જોતાં સંપૂર્ણ મેળ ખાય છે.

પદ્માવતીદેવીએ વિક્રમ સંવત ૧૧૪૨ ના મહા સુદ ૫ ને રવિવારના દિવસે અંતરિક્ષજીની અભયદેવસૂરિ મહારાજને હાથે પ્રતિષ્ઠા કર્યાનું જણાવ્યું છે. ગણિત-શાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ તે દિવસે ખરાખર રવિવાર આવે છે.

‘અભયદેવસૂરિ મહારાજે ભગવાનના હાથે હાથે અધિષ્ઠાયક શાસનદેવતાની સ્થાપના કર્યાની’ જે વાત પદ્માવતીદેવીએ જણાવી છે તે પણ સંગત થાય છે. અલારે જ્યાં શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાન બિરાજે છે તે જ મંદિરમાં એક

ખીળું પણ નાનું ભોંયરું છે. તેમાં એક ઝાટલા જેવી ઊંચી બેઠક છે તેના ઉપર ભગવાન પહેલાં વિરાજમાન હતા એમ માનવામાં આવે છે. આ બેઠકની બરાબર ડાબા હાથે જ અધિષ્ઠાયક દેવની સ્થાપના છે કે જે માણિભદ્ર નામથી ઝાળખાય છે. આના ઉપર અત્યારે સિંદૂર ચરેલું છે એટલે મૂલ-સ્થાને ભગવાન વિરાજમાન હતા ત્યારે ડાબા હાથે જ અધિષ્ઠાયક દેવની સ્થાપના હતી. તે વખતે ભગવાન પશ્ચિમાભિમુખ હશે. આ બેઠક ઉપર પણ માણિભદ્ર

નામે ઝાળખાતા અધિષ્ઠાયક દેવની ખીજ સ્થાપના છે કે જે ભગવાનને ત્યાંથી ફેરવ્યા પછી કરવામાં આવી હશે. અત્યારે નવા સ્થાને ભગવાન પૂર્વાભિમુખ છે.

મૂળ મંદિર નાનું હોવાથી દેવની સૂચનાથી ભાવવિન્યયજીએ ઉપદેશ કરી આવકા પાસે નવું મંદિર બંધાવ્યાની વાત પણ બરાબર છે, કારણ કે જ્યાં પહેલાં પ્રતિમા વિરાજમાન હતી અને જેનો ઉપર ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તે ભોંયરું (માણિભદ્રજીવાળું) એટલું બધું નાનું છે કે મુસ્કેલીથી તેમાં દશ એક માણસો ઊભા રહી શકે. આ બંને નાનાં મોટાં મંદિર વસ્તુતઃ એક જ મંદિરનાં બે ભોંયરાં છે અને એક ભોંયરામાંથી ખીજ ભોંયરામાં જઈ શકાય છે.

ભાવવિન્યયજી ગણીએ નવા મંદિરમાં ભગવાનની પ્રતિષ્ઠા કરી ત્યારે ભગવાન એક આંગળ અદ્ધર જ રહ્યા. આ વાત પણ બરાબર છે. અત્યારે ભગવાન એક આંગળ જેટલા બરાબર અદ્ધર છે જ.

શ્રી ભાવવિન્યયજી ગણીએ પૂર્વાભિમુખ ભગવાનની સ્થાપના કરી એ પણ બરાબર જ છે. અત્યારે પૂર્વાભિમુખ જ વિરાજે છે. ભાવવિન્યયજી ગણીએ તેમના ગુરૂ વિન્યયદેવસુરિના જે પગલાંની સ્થાપના કરી હતી તે પગલાં માણિભદ્રજીવાળા ભોંયરામાં અત્યારે પણ વિદ્યમાન છે જ.

શ્રી ભાવવિન્યયજી ગણીએ જેમની ઉપાસના-સ્તુતિ-ભક્તિ કરતાં ચાલી ગયેલી આંખો પણ પ્રાપ્ત થઈ તે શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનો અપૂર્વ અને અદ્ભૂત મહિમા આજે પણ એટલો જ તેજસ્વી અને બગતો છે.

આ રીતે અનેકાનેક વાતો મળી રહેતી હોવાથી શ્રી ભાવવિન્યયજીગણીએ રચેલુ સ્તોત્ર શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ઇતિહાસમાં અત્યંત મહત્ત્વનું સ્થાન ધરાવે છે.

શ્રી ભાવવિન્યયજીએ ગુજરાતી ભાષામાં પણ ૫૦ કડીનું એક ' શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથસ્તોત્ર ' રચ્યું છે. આમાં ભગવાનની સ્તુતિ અને મહિમાનું વર્ણન છે. ઐતિહાસિક દષ્ટિએ વિશિષ્ટ કંઈ નોંધવા જેવું નથી.

તીર્થમાલા

આ પછી શ્રી શિવવિજયજીના શિષ્ય મુનિશ્રી શીલાવિજયજીએ સં. ૧૭૪૬માં રચેલી તીર્થમાળાનું સ્થાન આવે છે. આ મુનિરાજે પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર તથા દક્ષિણ એમ ચારે દિશાઓમાં ખૂબ ખૂબ દૂર સુધી વિહાર કરીને તીર્થમાળા બનાવી છે. સં. ૧૭૨૧ થી ૧૭૩૮ સુધી દક્ષિણ દેશમાં વિચરીને તીર્થયાત્રા કર્યાનું તેઓએ લખ્યું છે. તેઓ નર્મદા નદી ઓળંગીને દક્ષિણ દેશમાં આવીને માંધાતા, ખંડવા, યુરાનપુર (ખાનદેશ) તથા મલકાપુર થઈને દેવળ-ઘાટ ચડીને વરાડમાં દાખલ થયા હતા અને અંતરિક્ષજીની યાત્રા કરી હતી. તીર્થમાળાની ત્રીજી ઢાળની ૧૪મી થી ૧૯મી સુધીની ૬ કડીઓમાં તેમણે અંતરિક્ષજીનો બહુ સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ વર્ણવ્યો છે તેમાં રાવણના બનેલી ખર-દૂષણનું અને એલચરાયનું નામ છે તેમજ પહેલાં પ્રતિમા નીચેથી ઘોડેસ્વાર જતો હતો પણ અત્યારે દોરાં જેટલું અંતર છે એમ જણાવ્યું છે. ખીજું કંઈ વિશિષ્ટ નથી.

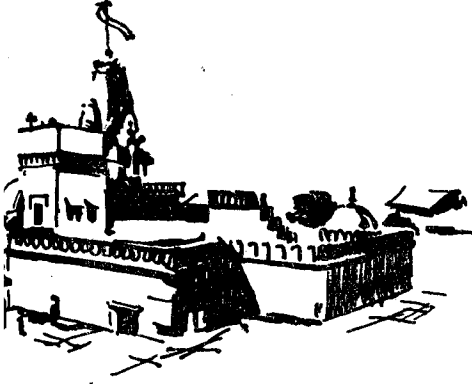
આ પછી લલિતચંદ્રજીના શિષ્ય વિનયરાજે સં. ૧૭૩૮માં રચેલું એક અંતરિક્ષજીનું સ્તવન છે તેમાં પણ ખરદૂષણ અને એલિચપુરના એલિચરાયનું સંક્ષિપ્ત કથાનક જ છે. ઐતિહાસિકદૃષ્ટિયા વિશિષ્ટ કંઈ નથી.

શ્રી જિનચંદ્રસૂરિકૃત સ્તવન

આ પછી સિદ્ધપુર (ગુજરાત) થી સંઘ લઈને આવેલા શ્રી જિનચંદ્ર-સૂરિશ્વરજીએ સં. ૧૮૫૫નાં ફાગણ વદ ૧૨ ને દિવસે બનાવેલું ૯ કડીનું ગુજરાતી સ્તવન મળે છે. તેમાં અંતરિક્ષજીનું સંક્ષિપ્ત કથાનક છે. વિશિષ્ટ કંઈ નથી અંતરિક્ષ ભગવાનનો માત્ર નામોલ્લેખ તો ઘણાં આપણા પ્રાચીન-અર્વાચીન લખાણોમાં છે કે જે પછી આપવામાં આવશે.

પ્રાચીન જૈનેતર સાહિત્યમાં મળતો ઉલ્લેખ

આ તો જૈન સાહિત્યમાં મળતા ઉલ્લેખોની વાત થઈ, પરંતુ ઘણા જ આનંદની વાત છે કે જૈનેતર સાહિત્યમાં પણ આજથી લગભગ ૬૪૦ વર્ષ પહેલાંનો શ્રીપુરના અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના સંબંધમાં ઉલ્લેખ મળી આવે છે. મહારાષ્ટ્ર અને વરાડ (વિદલ) માં 'મહાનુભાવ પંથ' નામનો એક હિંદુ સંપ્રદાય ચાલે છે. આ સંપ્રદાયનું પ્રાયઃ તમામ સાહિત્ય પ્રાચીન મરાઠી ભાષામાં જ રચાયેલું છે. પ્રાચીન ગુજરાતી ભાષાના સાહિત્યનો ખજાનો જેમ

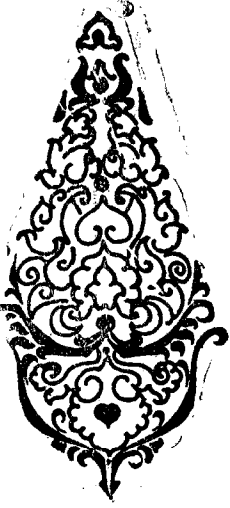
ગુજરાતના જૈનો પાસે જ છે. તેમ પ્રાચીન મરાઠી સાહિત્યનો ખળનો મહાનુભાવ પંથમાં જ છે. વિક્રમની ચૌદમી સદીમાં થયેલા આ સંપ્રદાયના ધર્મગુરુઓનો એક સંવાદ [યવતમાલ (વરાડ) ની 'સરસ્વતી પ્રકાશન' નામની સંસ્થા તરફથી ધર્મસન ૧૯૩૯ માં પ્રકાશિત થયેલા] મહાનુભાવપંથના સ્મૃતિસ્થલ નામના ગ્રંથમાં વૃદ્ધાચાર નામના વિભાગમાં ૧૬મી કંડિકા (પેરેગ્રાફ) માં હપાયેલા છે. તેમાં નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે.

કવીશ્વરાં હરગર્વભટા ઉગ્રહણિકેં કવીશ્વરી આનોવાસ પ્રકાશણે

હરગર્વ તે વિદ્વાંસ. એક મ્હણતિ રાક્ષસભુવનિચે એકુ દિસતે કવિસ્વારાસિ મેટલે થોરિ ઉધાનિ કેલી, પરિ બોધુભેદ અવભેદ નર્યોચ તે વારાણસિ જાત હોતેં હરગર્વીદમ્હણિતલે - આત્તાંચિ યેવેલ્લે ચર્ચા અસો દેવો. મગ માગુતેં તુમચેં દર્શન ઘેડનિ કવીશ્વરબાસી મ્હણિતલે - 'હો કાં જાલ તરિ પારિસનાથાચેયા શ્રીપુરાવરુનિ જા તેથ આમુચે ગુરુમાઝ આનોબા અસતિ, તયાંસિ મેટાવે મગ સામોરે જાવેં' તેવ્હેલ્લિ તે શ્રીપુરાસિ આલે. આનોબાસી મેટ જાલી. ॥ ૧૬ ॥ (સ્મૃતિસ્થલ. વૃદ્ધાચાર. પૃ. ૧૬)

“કવીશ્વર અને હરગર્વ ભટના વાદવિવાદમાં કવીશ્વરે આનોબાનો પ્રકાશિત કર્યાં. હરગર્વ વિદ્વાન હતા. કેટલાક કહે છે કે તે રાક્ષસભુવનના વતની હતા. એક દિવસ તે કવીશ્વરને મળ્યા. થોડી ચર્ચા થઈ, પરંતુ (કવીશ્વર વ્યાસની) વાત (હરગર્વના) ગળે ન હતી તે (હરગર્વના) વારાણસી-કાશી જતા હતા. હરગર્વે કહ્યું કે- 'અત્યારે અત્યારની ચર્ચા કરવા દો. કાશીથી આવીને પછી તેમને મળીશ,' કવીશ્વર વ્યાસે કહ્યું કે- 'હીક. પણ જાઓ તો પારસનાથના શ્રીપુર ઉપર થઈને જાઓ. ત્યાં અમારા ગુરુભાઈ આનોબા છે તેમને મળજો અને પછી આગળ જાઓ.' પછી તે (હરગર્વ પંડિત) શ્રીપુર (શિરપુર) આવ્યા, આનોબાને મળ્યા.”

આ પછી વૃદ્ધાચારના ૧૬ માં પેરેગ્રાફના આઠીના ભાગમાં આનોબા અને હરગર્વ પંડિતનો વાદ થયાતું, આનોબાની યુક્તિઓ હરગર્વને ગળે હતીયું, કાશી જવાતું બંધ રાખીને હરગર્વ અને આનોબા આઠીમાં કવિશ્વર વ્યાસ પાસે ગયાતું તેમજ ત્યાં જઈને હરગર્વે આનોબાનો શિષ્ય થયાતું વર્ણન છે. મહાનુભાવપંથના સાહિત્યમાં મળતા ખીળ અનેક ઉલ્લેખો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે આનોબા અને હરગર્વ (ઉર્ફે હયગ્રીવ, હિરણ્યગર્ભ, હરયા,) વિક્રમની ચૌદમી

સદીમાં વિદ્યમાન હતા અને હરગર્ભ ભટ્ટે વિક્રમ સં. ૧૩૬૬ માં આનોઆ (ઉર્ફે ગોપાલપંડિત) નું શિષ્યપણું સ્વીકાર્યું હતું, એટલે ઉપર જણાવેલા વાર્તાવાપનો પ્રસંગ વિ. સં. ૧૩૬૬માં બન્યો હતો.

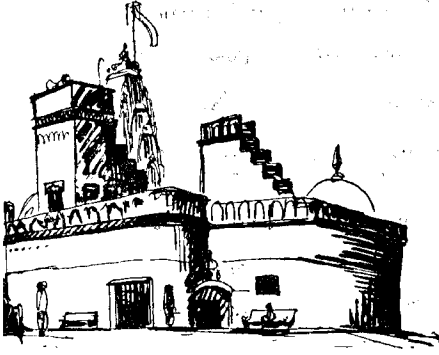
જૈનેતર સાહિત્યમાં આ પ્રાચીન ઉલ્લેખનું મહત્ત્વ એ દૃષ્ટિએ છે કે આ તીર્થની અને આ મૂર્તિના પ્રભાવની પ્રસિદ્ધ માત્ર જૈનોમાં જ નહીં પણ જૈનેતરોમાં પણ મેંકડો વર્ષો પહેલાં પ્રસરેલી હતી. શિરપુન્થી મેંકડો માઈલ દૂર વસતા જૈનેતરોમાં પણ આ ગામ 'પાર્શ્વનાથના શિરપુર' તરીકે ઓળખાતું હશે ત્યારે આ મૂર્તિનો ચમત્કાર તથા પ્રભાવ કેટલો બધો વિખ્યાત હશે એની કલ્પના સ્વયં જ કરી લેવા જેવી છે. એક નાનું તણખણું પણ અદ્ધર રહી શકતું નથી, ત્યારે કૃણા સુધી ૪૨ ઈંચ ઊંચી મૂર્તિ ખીલકુલ અદ્ધર રહે એ ભલભલાને પણ નવાઈ ઉપજાવે એમાં શું આશ્ચર્ય છે ?

અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ મૂર્તિ

આ પુસ્તકના પ્રથમ ભાગમાં છપાયેલા શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના ફોટામાં વાચકોએ જોયું જ હશે કે આ મૂર્તિ અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ છે. ડાબા પગ ઉપર જમણો પગ છે. આવી અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ મૂર્તિ ઉભોઈમાં શ્રી લોઠણુ પાર્શ્વનાથ ભગવાનની તથા ભાંદક (ગિલ્લા ચાંદા, તાલુકા-વરેરા, મહારાષ્ટ્ર) તીર્થમાં વિરાજમાન પાર્શ્વનાથ ભગવાનની (ઊંચાઈ મસ્તક સુધી ૫૦ ઈંચ, કૃણા, સુધી ૬૦ ઈંચ) અમારા જોવામાં આવી છે. કુલપાક તીર્થમાં પણ અર્ધ પદ્માસનાવસ્થ મૂર્તિઓ વિરાજે છે.

વાળુની પ્રતિમા

એક વાત ધ્યાનમાં રહે કે આ પ્રતિમા વાળુની કિંવા જાણવાળુની બનાવેલી છે, એ વાત આપણી પરંપરાથી તો ચાલી આવે છે જ. અને તેથી શ્વેતાંબરો અવારનવાર લેપ પણ કરાવે છે. પરંતુ આ તીર્થના વહીવટ અને માલિકીના દિગંબર-શ્વેતાંબર વચ્ચે ચાલેલા ઝગડા વખતે દિગંબરોએ કોર્ટમાં એ જાતની રજુઆત કરી હતી કે આ મૂર્તિ પાધાણુની જ છે. ત્યારે આકાલા કોર્ટમાં કેસનો ચુકાદો આપનાર એડિશનલ જજ શ્રી આર. વી. પરંબરેએ (તારીખ ૧૮-૩-૧૯૧૭) અંતરિક્ષજી જઈને જાતે તપાસ કરી હતી, તેમણે પણ જ્યાં લેપ ઉખડી ગયો હતો તે ભાગ ઉપર હાથ તેમજ નખ ફેરવતાં રેતી ખર-વાથી આ મૂર્તિ રેતી મિશ્રિત વસ્તુની બનેલી છે એવો જ અભિપ્રાય આપ્યો છે.

Inspection note by the Additional District Judge-

"After carefully examining the body on the Parts thus scraped to ascertain the kind of material out of which the idol was made originally, I came to the conclusion that this idol could not have been originally made of stone,

but of some sand-mixed material. For this inquiry, I repeatedly moved my hand and even scraped the surface at those places with my nails and my opinion was confirmed. Thus the necessity of plaster for this idol is obvious." 27-3-1938.

R. V. Paranjpe, Additional District Judge, Akola
(R. P. P. C. I. પાનું ૨૪૧)

(આ મૂર્તિ કંઈ વસ્તુમાંથી બનવામાં આવી છે એ જાણી લેવા માટે મેં મૂર્તિના અંગ ઉપર કાળજીપૂર્વક હાથ ફેરવી જ્યાં મૂર્તિને ખરડી કાઢવામાં આવી હતી ત્યાં નખથી પણ ખોતરી જોયું તેથી મારી ખાત્રી થઈ છે કે, આ મૂર્તિ પથ્થરમાંથી વડાએલી નથી પણ રેતીમાં ખીજો કોઈ પદાર્થ મેળવીને બનવામાં આવી છે. એ ચોક્કસ ઠરાવવા માટે મેં નખવડે વારંવાર મૂર્તિ ઉપર ઘસી જોયું હતું. તેથી આ મૂર્તિ ઉપર લેપ કરવાની ખાસ જરૂર છે એવી મારી ખાત્રી થઈ છે.)

ઉપરના અનેક ઉલ્લેખોથી સિદ્ધ થાય છે કે આ તીર્થમાં સેંકડો વર્ષોથી શ્વેતાંબર મુનિઓનું યાત્રાર્થે આગમન ચાલુ જ છે તેમજ શ્રાવકોનું પણ આગમન ચાલુ જ છે. છેલ્લા ભાવવિજયજી ગણિના સ્તોત્રથી પણ ખીલકુલ સ્પષ્ટ છે કે - આ મંદિર શ્વેતાંબરોએજ બંધાવ્યું છે, તેમજ પ્રતિષ્ઠા આદિ પણ શ્વેતાંબરોના હાથે જ થયું છે. શ્વેતાંબરોની માલિકી સિવાય આ વાત કદાપિ ન જ બની શકે.

આકોલા કોર્ટના ન્યાયાધીશ R. V. Paranjpe એ ખીજ અનેક પુરાવા સાથે શાસ્ત્રીય પ્રમાણોને પણ ધ્યાનમાં લઈને જજમેન્ટમાં આ મૂર્તિને શ્વેતાંબરી જ ઠરાવી છે. જુઓ—

Thus all this printed matter which originated from the Shwetamber writers show that the idol was a Shwetamber one and not Digamber.

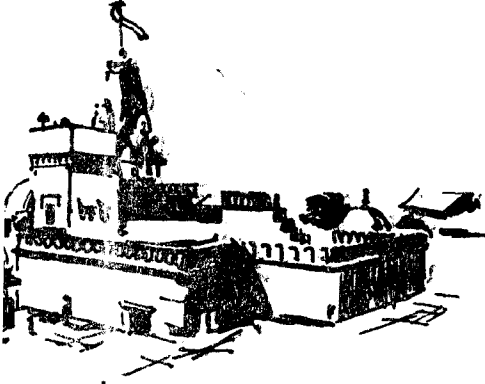
આ તીર્થમાં પૂજા વગેરે કરવા માટે જૂના વખતમાં આપણા લોકોએ શિરપુરગામમાં વસતા મરાઠાઓને પૂજારી તરીકે રાખ્યા હતા કે જે પોલકરોને નામે ઓળખાય છે. મંદિરમાં જૂના વખતથી પેઢી પણ રહેલી હતી અને ચોપડા તથા આંગી, ચક્ર, ટીકા વગેરે આભૂષણો પણ રહેતાં હતાં. વિ. સં. ૧૮૪૫ થી માંડીને તે પછીના કાળના હિસાબી ચોપડાઓ પણ મળે છે. યાં શિરપુરગામમાં આપણી વસ્તી ન હોવાને લીધે નજીકમાં જ વરાડમાં રહેતા તથા ખાનદેશમાં રહેતા શ્રાવકો તે તે સમયે અવારનવાર અહીં આવતા જતા હતા અને દેખરેખ રાખતા હતા. હિસાબ વગેરે તપાસી લેતા હતા. તેમાં ખાલાપુર (વરાડ) ના શા. પાનાચંદ નથુસા તેમના પુત્ર શા. હૌશીલાલ પાનાચંદ શા. હૌશીલાલ વલ્લભદાસ, તેમના ચિરંજીવ શા. પુંજસા હૌશીલાલ તથા તેમના ચિરંજીવ શા. કિસનચંદ પુંજસા તથા ખાનદેશમાં અમલનેરના શા. હીરાચંદ ખેમચંદ રઘુનાથદાસ, ધુલીયાના શા. સખારામ દુલ્લભદાસ તથા ચેવલાના શા. લાલચંદ અંબાઈદાસ અને શા. કલ્યાણચંદ લાલચંદ વગેરે શ્રાવકો મુખ્યત્વે તે તે સમયે વહીવટ સંભાળતા હતા.

પોલકરોનાં સમયમાં પણ ઉપર મંદિરના ચોકમાં વિરાજમાન ધ્વજદંડ કે જે ચાંદીના પતરાથી મઢેલો છે તેના ઉપર પણ શ્વેતાંબરનું નામ કોતરેલું છે તે ધ્યાન ખેંચનારું છે—

સંસ્થાન શિરપુર અંતરિક્ષ મહારાજ બાપુસા નાગોસા સાવજી સાકલે ઓસવાલ સિતંબરી હસ્તે પદ્મા બાઈ, દુકાન કલમનૂરી, સન ૧૨૮૯ મિતી ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૦

કલમનૂરી ગામ અંતરિક્ષથી દક્ષિણે લગભગ ૫૦ માઈલ દૂર નિળમ રાજ્યમાં આવેલું છે. અહારે યાં શ્વેતાંબરોની વસ્તી પણ છે જ. વિગોલીથી ૨૦ માઈલ પૂર્વદિશામાં છે. નિળમના મુસ્લિમ રાજ્યમાં ફસલી સન ચાલતો હોવાથી સન ૧૨૮૯ એટલે વિક્રમ સંવત ૧૯૩૫ સમજવાનો છે.

પરંતુ જેમને પૂજારી તરીકે નીમવામાં આવ્યા હતા અને ખ્રિટિશ સરકારે વરાડનો કબજો લીધો તે પહેલાં હૈદરાબાદના મુસ્લિમ રાજ્યકર્તા નિળમનાં રાજ્યકાળમાં ચારેઆબુ અંધાધુંધીના વખતમાં તીર્થનું રક્ષણ કરતા હતા તે મરાઠા પોલકરો જ પાછળતી તીર્થને દયાવી ઘેઠા હતા. ગામમાં દિગંબર શ્રાવકોનાં પચાસ-પોણસો ઘર હતા, પણ તેમનો તો ત્યાં કંઈ અધિકાર જ ન હતો. માત્ર દર્શન વગેરે માટે આવતા હતા. શ્વેતાંબરોનો જ વહીવટ હતો, પણ તે દૂર વસતા હોવાથી અને જવા આવવાના સાધનો જૂના જમાનામાં બહુ મર્યાદિત હોવાથી પોલકરો ધીમે ધીમે ઉદ્ધત થઈ ગયા હતા. કોઈને દાદ દેતા ન હતા,

અને તીર્થ પોતાની જ માલિકીનું હોય તેમ માની લઈને વર્તતા હતા. આથી તેમના હાથમાંથી તીર્થ છોડાવવા માટે શ્વેતાંબરોએ દિગંબરોનો સહકાર સાધીને વાસીમની કોર્ટમાં પોલકરો સામે ફોજદારી કેસ દાખલ કર્યો. ત્રિ. સં. ૧૯૫૬ (ઇસ્વીસન: ૧૦-૯-૧૯૯૩) માં તેનો ચુકાદો આવ્યો અને તીર્થ જૈનોના તાબામાં આવ્યું. આ બધા કાર્યમાં આગેવાનાં ભરોસે ભાગ શ્વેતાંબરોએ લગવ્યો છે.

અકાલા કોર્ટના ન્યાયાધીશો પણ અનેક પુરાવાઓથી સિદ્ધ કરીને 'શ્વેતાંબરો જ વહીવટ કરતાં હતાં, દિગંબરોનો કશો અધિકાર ન હતો' એવો જ અભિપ્રાય ચુકાદા (જજમેન્ટ) માં આપ્યો છે જુઓ—

The whole evidence therefore clearly proves that the Shwetambaris managed the affairs of the Sansthan (સંસ્થાન=પેઠી) practically all alone till Samvat 1956 (સંવત ૧૯૫૬) as alleged by them uninterruptedly and that before that period the Digambaris have hardly any hand in the management [R. P. P. C. I. પાનું ૨૭૬]

પોલકરો સાથે છેવટે એ જાતનું સમાધાન કરવામાં આવ્યું કે તેમના તરફથી ચાર માણસો મંદિરમાં ઝાડઝુડ, સફાઈ, પાણી લાવવું વગેરે કામ કરે અને બદલામાં આપણા તરફથી તેમને ૨૬૧ રૂપિયા પ્રતિવર્ષ આપવામાં આવે. ભગવાન પાસે જે કંઈ ફળ-નૈવેદ્ય-અક્ષત ધરવામાં આવે તે પણ તેમને મળે તેમ જ ભગવાન પાસે ૧ થી ૧૦ રૂપિયા સુધી મૂકવામાં આવે તે પણ તેમને (પોલકરોને) જ મળે. ૧૦ રૂપિયાથી વધારે મૂકવામાં આવે તે પેઠીમાં જમા થાય. '

આથી પ્રત્યેક યાત્રાળુઓએ ભગવાનની પાસે નાણું ન ધરતાં પેઠીમાં ભરાવવું એ જ ઇચ્છનીય છે એ વાતનો ખ્યાલ રાખવો.

શ્વેતાંબર અને દિગંબરોએ સંયુક્ત થઈને તીર્થને પોલકરોના તાબામાંથી છોડાવ્યું. પછી દિગંબરોની પૂનર્વિધિ બહુ જુદી હોવાને લીધે પરસ્પર ઘર્ષણ-અથડામણ ન થાય તે માટે અને પક્ષના લગભગ હજારેક જૈનોની એક મીટિંગ વિ. સં. ૧૯૬૧ (ઇસ્વીસન-૧૯૦૫) માં શિરપુર મળી, ત્યાં શ્વેતાંબરોએ દિગંબરોને સંતોષવા માટે તેમની સાથે મળીને અને પક્ષના લોકોને નિયત સમયે વારા પ્રમાણે પોતપોતાની વિધિ પ્રમાણે પૂજા કરવાનો નિયમ દર્શાવતું પુ. ૬૧ ઉપર આપેલ છે તે પદ્ધતિ મુજબ ટાઈમટેબલ તૈયાર કર્યું.

ઉપરાંત એવો પણ નિયમ ઘડવામાં આવ્યો કે શ્વેતાંબરોના પર્વપણુ-પર્વના દિવસોમાં શ્રાવણ વદ ૧૦ થી ભાદરવા શુદ્ધ ૪ સુધી દિગંબરોએ સવારના ૬ થી ૯ સુધી વ્રણ કલાક જ પૂજા કરવી. આકીના ૨૧ કલાક શ્વેતાંબર જ કરે. તે જ પ્રમાણે દિગંબરોના દશલક્ષણી (પર્વપણુ) પર્વના ભાદરવા શુદ્ધ ૫ થી અનંતચતુર્દશી-ભાદરવા શુદ્ધ ૧૪ સુધીના ૧૦ દિવસોમાં શ્વેતાંબરોએ સવારના ૬ થી ૯ સુધી જ પૂજા કરવી અને આકીના ૨૧ કલાક દિગંબરોએ કરવી.

કોઈપણ પક્ષના લોકોને ગમે ત્યારે દર્શન કરવા જવાની છૂટ છે,

ત્યાર પછી બીજે વર્ષે સં. ૧૯૬૨માં કારંબમાં બંને પક્ષની મીટિંગ મળી અને તેમાં એવો સુધારો કરવામાં આવ્યો કે આસો વદ ૧૪ના દિવસે શ્વેતાંબરોએ સવારના ૬ થી ૯ સુધી જ પૂજા કરવી. આકીના ૨૧ કલાક દિગંબર વિધિ પ્રમાણે તેમજ આસો વદ અમાવાસ્યાને દિવસે સવારમાં ૬ થી ૯ દિગંબર વિધિ પ્રમાણે અને આકીના ૨૧ કલાક શ્વેતાંબર વિધિ પ્રમાણે પૂજા વગેરે કરવું.

આ ટાઈમટેબલ અત્યારે પણ તે જ પ્રમાણે ચાલુ છે.

પરંતુ દિગંબરભાઈઓને આટલાથી પણ સંતોષ ન થયો. શ્વેતાંબરોનો બધો જ અધિકાર પડાવી લેવાની તેમની મનોવૃત્તિ થઈ અને તેમણે પડદા પાછળ ચાલ્યાશ શરૂ કરી. જ્યારે જ્યારે અંતરિક્ષ ભગવાનનો લેપ ઘસાઈ બંધ ત્યારે શ્વેતાંબરોજ ફરીથી લેપ કરાવતા હતા. પૂર્વના લેપ પ્રમાણે જ તેમણે સં. ૧૯૬૪ માં લેપ કરાવ્યો અને તેમાં કટિસૂત્ર (કંદોરા) અને કચ્છોટની આકૃતિ પણ પહેલાંની જેમ કરાવી હતી. દિગંબરોએ ગુપ્ત રીતે આવીને કટિસૂત્ર કચ્છોટ વગેરે ભાગોને લોઢાના ઓળંગરોથી છેદી નાખ્યા, ખોદી નાખ્યા. આ ભયંકર બનાવ સંવત ૧૯૬૪ ના મહા શુદ્ધ ૧૨ ને દિવસે (ઈસ્વી સન ૨૨-૨-૧૯૦૮) ના બન્યો. શ્વેતાંબરોની લાગણીને ભયંકર આઘાત પહોંચ્યો. શ્વેતાંબર મત પ્રમાણે ચક્ર, ટીકા તથા આબૂપણુ ચડાવવામાં અને નવાંગી પૂજા કરવામાં પણ દિગંબરો તરફથી અવરોધો નાંખવામાં આવ્યા. સમાધાનનો માર્ગ જ ન રહ્યો. આથી છેવટે કંટાળીને શ્વેતાંબરોએ આકોલા કોર્ટમાં ઈસ્વીસન ૧૯૧૦ ના ફેબ્રુઆરીની ૧૦ મી તારીખે દિવાની કેસ દાખલ કર્યો. આ કેસ છેવટે, ઠેઠ પ્રીવી કાઉન્સિલ સુધી પહોંચ્યો અને ત્યાંથી સને ૧૯૨૯ માં ચૂકાદો આવ્યો, ત્યાં સુધી ચાલ્યો.

આ પછી આ જ વરસે પૂજ્યપાદ સ્વર્ગસ્થ શ્રી ૧૦૦૮ સાગરજી મહારાજ મુંબઈથી અંતરિક્ષજનો સંઘ લઈને આવ્યા હતા તે વખતે પણ ઘણું તોફાન થયું હતું. આ બધા બનાવોથી શ્વેતાંબરોને ઘણો આઘાત પહોંચ્યો. છેવટે થાકીને તેમણે ઈસ્વીસન ૧૯૧૦ ના ફેબ્રુઆરીની ૧૧ મી તારીખે આકોલા જિલ્લાની

श्री अंतरिक्षपार्थिनाथ लगवानना तीर्थभां श्वेतांबर तथा द्विगंभरोने पूजनो नियत समय दर्शावित्

दाहमि ट्रेअल

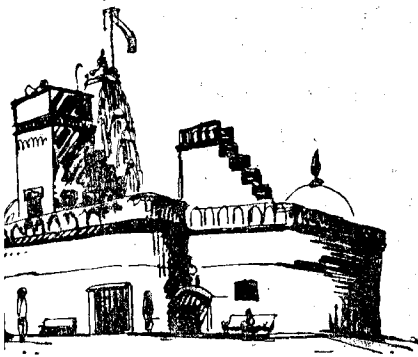
दिवस	सवार ६ थी ८	८ थी १२	१२ थी ३	३ थी ६	रात्रे ६ थी ८	८ थी १०	१० थी १२	१२ थी २	२ थी ४	४ थी ६
गुश्वार	श्वेतांबर	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं
शुक्रवार	द्विगंभर	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०
शनिवार	श्वेतांबर	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं
रविवार	द्विगंभर	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०
सोमवार	श्वेतांबर	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं
मंगलवार	द्विगंभर	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०
बुधवार शुद्ध	श्वेतांबर	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं
बुधवार वद	द्विगंभर	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०	द्विं	श्वे०

કોર્ટમાં દિવાની કેસ દાખલ કર્યો. શ્વેતાંબરો તરફથી શા. હૌશીલાલ પાનાચંદ (આલાપુર) શા. કલ્યાણચંદ લાલચંદ (ચેવલા) વિગેરે પાંચ જણ હતા. વિરુદ્ધમાં હોનાસા રામાસા વિગેરે ૨૨ જણ સામે કેસ માંડવામાં આવ્યો હતો. શ્વેતાંબરો તરફથી ધાર્મિક લાગણી દુઃખવવા બદલ, લેપને નુકશાન કરવા બદલ તેમજ પેટીની આવકને હાનિ પહોંચાડવા વિગેરે બદલ રૂ. ૧૫૪૨૫ નો દાવો દિગંબરો સામે કરવામાં આવ્યો હતો અને શ્રી અંતરિક્ષણની પ્રતિમા શ્વેતાંબર આન્નાય પ્રમાણે જ છે, પ્રતિમાજીની પૂજા કરવાનો શ્વેતાંબરોને અબાધિત અને સંપૂર્ણ અધિકાર છે. તેમજ કચ્છોટ અને કટિસુત્રવાળો લેપ કરવામાં અને ચક્ષુ-ટીકા-મુગટ વિગેરે આભૂષણ ચડાવવામાં હરકત કરવાનો દિગંબરોને કોઈ જ અધિકાર નથી એ જાતની કોર્ટ પાસેથી માગણી કરવામાં આવી, અર્થાત આ તીર્થ શ્વેતાંબરી જ છે એ જાતની જાહેરાત કોર્ટ પાસેથી માગવામાં આવી. આના સમર્થનમાં ૬૦૦ જેટલાં વહીવટી તથા શાસ્ત્રીય વિગેરે પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા. ૧ થી ૭ નંબરના આરોપીઓ ઉપર લેપ ખોદી નાંખવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો.

ઉલટ પક્ષે દિગંબરો તરફથી બધા આરોપોનો ઇન્કાર કરવામાં આવ્યો અને તેમણે પણ એવી જ માગણી કરી કે—આ તીર્થ સર્વથા દિગંબરોનું જ છે એવી કોર્ટ જાહેરાત કરે. ઈસ્વીસન ૧૯૦૫માં ટાઇમટેબલ કરીને દિગંબરોને પૂજા વગેરેમાં સમાન અધિકાર એક વખત આપીને હવે તીર્થનો સર્વાધિકાર (Absolute Right) માગવાનો શ્વેતાંબરોને આધિકાર નથી. આ જાતનો તેમણે એસ્ટોપેલ (Estopell) (અટકાવવા) નો કાયદો પણ ઉપસ્થિત કર્યો.

કોર્ટ અને પક્ષના પુરાવા તથા નિવેદનનો તપાસ્યાં અને પક્ષની અનેક વ્યક્તિઓની જુગ્યાની લીધી. કમીશન નિમાયાં અંતરિક્ષણમાં જાતે જઈને તપાસ પણ કરવામાં આવી. છેવટે સન ૧૯૧૮ ના માર્ચની ૨૭ મી તારીખે આકોલા કોર્ટના વધારાના ન્યાયાધીશે (Additional District Judge) ૪૦ પાનાનો લંબાણ ચુંકાદો આપ્યો. તેમાં તેમણે જણાવ્યું કે તીર્થ અને મૂર્તિ શ્વેતાંબરી જ છે, પરંતુ સન ૧૯૦૫માં શ્વેતાંબરોએ ટાઇમટેબલ કરતી વખતે રાજખુશીથી દિગંબરોને પણ અધિકાર આપ્યો હોવાથી હવે શ્વેતાંબરોથી દિગંબરોના અધિકારનો ઇન્કાર કરી શકાય નહીં. લેપના સંબંધમાં ન્યાયાધીશે જણાવ્યું કે—પહેલાં પણ જ્યારે જ્યારે લેપ કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે ત્યારે કટિસુત્ર અને કચ્છોટનો દેખાવ તેમાં કરવામાં આવતો જ હતો, એમ અનેક પુરાવાઓથી સિદ્ધ થાય છે. સંવત ૧૯૬૪ (ઈસ્વીસન ૧૯૦૮) ના લેપ વખતે શ્વેતાંબરોએ તેમાં કંઈ પણ ઉમેર્યું હોય એમ હું ક્ષણવાર પણ માની શકતો નથી. આ જજમેન્ટને અનુસરતુ હુકમનામું પણ સન ૧૯૧૮ ના એપ્રિલની બીજી તારીખે આપવામાં આવ્યું તેમાં મુખ્ય હકીકત નીચે મુજબ છે—

“ બંને પક્ષના લોકોએ સં. ૧૯૬૧ (સન ૧૯૦૫) માં થયેલા ટાઈમટેબલને વળગી રહેવું અને તેના નિયમોને પાળવા. પોતાના પક્ષમાં જે કંઈ નાણાંતરી આવક થાય તે અલગ અલગ એકઠી કરવાનો બંનેને અધિકાર છે. (લેપ ખોદી નાખ્યાની વાત સાચી હોવા છતાં) ક્યા માણસે લેપ ખોદી નાખ્યો છે, એ વાતને શ્વેતાંબરો સિદ્ધ કરી શક્યા ન હોવાથી નુકસાનીના બદલાની તેમણી માંગણી કાઠી નાખવામાં આવે છે શ્વેતાંબરોને તેમના સમય દરમિયાન

ચક્ષુ-ટીકા-મુગુટ-આંગી વગેરે રાખવાનો હક્ક છે. તે જ પ્રમાણે દિગંબરોને પણ તેમના સમયમાં ચક્ષુ, ટીકા વગેરે સિવાય તેમની પદ્ધતિ પ્રમાણે પૂજા કરવાનો અધિકાર છે. શ્વેતાંબરો મૂર્તિનો લેપ કરાવે તેમાં તથા લેપમાં કંદોરા લગાટ વિગેરેનો આકાર કાઢે તેમાં દિગંબરોએ જરા પણ હરકત નાખવી નહીં, પરંતુ શ્વેતાંબરોએ કંદોરા-કચ્છોટ વગેરેનાં ચિહ્ન એવાં આછાં-પાતળાં કરવા કે જેથી દિગંબરોની લાગણી દુઃખાય નહીં મૂર્તિ અને મંદિર મૂળમાં શ્વેતાંબરી હોવા છતાં અલારે શ્વેતાંબરોની સર્વાધિકારની માંગણી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

આ ચૂકાદાથી શ્વેતાંબરો અને દિગંબરો બંને નારાજ થયા. કોઈને પણ સર્વાધિકાર મળ્યો નહીં. શ્વેતાંબરોને વહીવટ કરવાનો પણ સંપૂર્ણ અને અખાલિત અધિકાર ન મળ્યો. લેપ કરવાનો અને લેપમાં કચ્છોટ તથા કંદોરાની આકૃતિ કાઢવાનો અધિકાર શ્વેતાંબરોને અવશ્ય મળ્યો, પણ કોર્ટનો હુકમ એટલો બધો અસ્પષ્ટ હતો કે કચ્છોટ અને કંદોરા વગેરેનો આકાર કેટલો મોટો કાઢવો એનો સ્પષ્ટ ખુલાસો તેમાંથી મળતો ન હતો.

આથી મધ્યપ્રાંતના જ્યુડીશિયલ કમિશ્નરની નાગપુરની કોર્ટમાં સન ૧૯૧૮ ના જુલાઈની ૧૫મી તારીખે શ્વેતાંબરોએ અપીલ દાખલ કરી. દિગંબરો તરફથી પણ શ્વેતાંબરો સામે અપીલ (Cross-appeal) દાખલ કરવામાં આવી. આ અપીલનો ચૂકાદો સને ૧૯૨૩ ના એપ્રિલની ૧લી તારીખે આવ્યો. ન્યાયાધીશ પી. એસ. કોટવાલ તથા એફ. ડબલ્યુ. એ. પ્રીડો (Prideaux) બંનેએ મળીને આપેલા ૧૬ પાનાં જેટલા વિસ્તૃત ચૂકાદાના અંતમાં બંધા પુરાવાની ફેરવપાસ કરીને જણાવ્યું કે— “આ કેસમાં મુખ્ય પ્રશ્ન સંપૂર્ણ માલીકીનો નહીં પણ સંપૂર્ણ વહીવટનો છે, તેથી શ્વેતાંબરોને વહીવટનો જે સંપૂર્ણ અધિકાર આપવામાં આવે તો તેમણે સંતોષ થશે. લેપમાં કંદોરા અને કચ્છોટ વગેરેનો આકાર કેવો કાઢવો એની નિશ્ચિત સૂચના આપવાની અમને જરૂર જણાતી નથી ” મંદિર અને મૂર્તિ તો શ્વેતાંબરી જ કબુલ રાખવામાં આવ્યા.

કોર્ટનું હુકમનામું નીચે પ્રમાણે છે.

(બ) “શ્વેતાંબરોને મંદિર તથા મૂર્તિના વહીવટનો સંપૂર્ણ અધિકાર આપવામાં આવે છે. કટિસૂત્ર-કચ્છોટ તથા લેપ કરવાનો શ્વેતાંબરોને સંપૂર્ણ અધિકાર છે. તેમની પદ્ધતિ પ્રમાણે ચક્ષુ-ટીકા-મુગુટ અને અન્ય આભુષણો ચડાવવાનો પણ તેમને અધિકાર છે.

(ગ) સન ૧૯૦૫માં થયેલા ટાઈમ-ટેબલની ગોઠવણ પ્રમાણે દિગંબરોને પણ તેમના સમય દરમિયાન ચક્ષુ ટીકા-મુગુટ અથવા આભુષણોથી રહિત મૂર્તિની પૂજા કરવાનો અધિકાર છે માત્ર તેમણે કચ્છોટ, કટિસૂત્ર તથા લેપને ન ખસેડવાં કે તે સંબંધમાં માયું મારવું તહિ.

આ ચૂકાદાથી શ્વેતાંબરોને અમુક પ્રકારનો સંતોષ થયો, પણ દિગંબરો ઘણા જ નારાજ થયા. તેથી તેમણે ઇંગ્લંડમાંની પ્રીવી કાઉન્સિલમાં અપીલ કરી, આ અપીલનો ચૂકાદો સન ૧૯૨૬ના જુલાઈની ૯ મી તારીખે આવ્યો. પ્રીવી કાઉન્સિલે નાગપુર કોર્ટના ચૂકાદાને જ માન્ય રાખ્યો અને દિગંબરોની અપીલ કાઠી નાખી. તેમજ નાગપુરના કોર્ટમાં શ્વેતાંબરોને જે ખર્ચ લાગ્યો હતો તે ખર્ચ અને પ્રીવી કાઉન્સિલમાં કેસ ચાલ્યો તે દરમ્યાન ઇંગ્લંડમાં શ્વેતાંબરોને થયેલા ૬૮૯ પાઉન્ડ (લગભગ દસ હજાર રૂપિયા)નો ખર્ચ દિગંબરોએ શ્વેતાંબરોને આપવો એ જાતનો પણ પ્રીવી કાઉન્સિલે હુકમ કર્યો.

Their Lordships do this day agree humbly to report to Your Majesty as their opinion that this appeal ought to be dismissed and the decree of the Court of the Judicial Commissioner of the Central Provinces dated the 1st day of October 1923 affirmed and that the petition for stay of execution ought to be dismissed.

And in case Your Majesty should be pleased to approve of this report then their Lordships do direct that their be paid by the Appellants to the Respondants their costs of this appeal incurred in the Court of the said Judicial Commissioner and the sum of £ 689-3 s.-o. d. for their costs their of incurred in England.

[પ્રીવી કાઉન્સિલનો રિપોર્ટ તા. ૧-૭-૧૯૨૬, ૯-૭-૧૯૨૬]

અત્યારે આ વ્યવસ્થા અનુસાર જ બંધો કારભાર ચાલે છે. શ્વેતાંબરી સંપૂર્ણ રીતે વહીવટનો સર્વાધિકાર ભોગવે છે. મંદિરમાં સુધારા-વધારા જે કંઈ કરવું હોય તે વિના ડાખલગીરીએ કરી શકે છે. સન ૧૯૦૫નું ટાઈમ્સ-ટેબલ માત્ર કાયમ રહ્યું છે અને તે પ્રમાણે દિગંબરભાઈએ તેમની વિધિ પ્રમાણે તેમના સમયમાં પૂનઃ-અર્ચા કરવાનો આધિકાર મળ્યો છે.

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ લગવાનના તીર્થના વહીવટ તથા માલિકી વિગેરે ઉપર અધિકારના સંબંધમાં શ્વેતાંબરો તથા દિગંબરો વચ્ચે ઘણા લાંબા સમય સુધી ચાલેલા કેસનો અને વિવાદોને ઉલ્લેખ વિસ્તારથી આવી ગયો છે. આ કેસ ઠી ઇંગ્લંડની પ્રીવી કાઉન્સિલ સુધી પહોંચ્યો હતો. અને લાંબા ચૂકાદો ઇસ્વીસન ૧૯૨૬ ના જુલાઈની ૯મી તારીખે આવ્યો હતો, એ પણ જણાવાઈ ગયું છે. પ્રીવી કાઉન્સિલનો એ ચૂકાદો ઇંગ્લીશ ભાષામાં જ અક્ષરશઃ નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે. એનો ભાવાર્થ પહેલા આવી ગયો હોવાથી ગુજરાતી અનુવાદ નથી કર્યો.

प्रिवी काउन्सिलना यूकादानी मूण कोपी

Privy Council Appeal No. 69 of 1927

Honasa Ramasa Lad Dhakad and others . . . Appellants.

Vs

Kalyanchand Lalchand Patni Gujrathi and others . . . Respondents

From :—

The Court of the Judicial Commissioner of the Central Provinces.

Judgement of the Lords of the Judicial Committee of the Privy Council delivered on the 9th July, 1929.

Present at the Hearing, Lord Blanesburgh, Lord Tomlin, Sir Lancelot Sanderson. (Delivered by Lord Blanesburgh.)

At Shirpur, in the District of Akola, there has stood for five hundred years end it may be for much longer, the Jain Temple of Antriksha Parshwanath. The Jains are roughly ranged into two main divisions Digambaris, represented in this suit by the appellants, and the Svetambaris, represented by the respondents. One of the essential religious differences between the two is that Digambari idols are worshipped in a state of complete nudity, while the idols of the Svetambaris are revered draped and decorated with jewellery and ornaments. This deep-seated doctrinal or liturgical difference between influential sections of the Jain community lies at the root of the dispute which has ripened into this portentous litigation.

In the temple at Shirpur there is an ancient idol, "Shri Antariksha Parasnath Maharaj," believed by the Svetambaris to be self-existent. The deity is held in deep veneration by them, also by the Digambaris. It has apparently been a subject of controversy time out of mind whether it is a Svetambari or a Digambari idol, and whether as originally existent it was covered at the waist by a tie or band carved out of the stone or sand of which it is composed as the Svetambaris assert or whether it, being apparently agreed that the private parts are not visible to the worshipper, this resulted not from any tie or band or the physical covering but from the actual posture of the idol itself as is the contention of the Digambaris. The Svetambaris had

been used from time to time to plaster the idol's body as a result of which that which was alleged by them to be a self-existent waist band had in the Digambari view been produced and the immediate occasion of the suit was that on the 13th February, 1908, the defendants 1 to 7, with other Digambaris acting in the interest of the sect, chiselled, as the plaintiffs alleged, by means of iron instruments, the alleged self-existent tie and waistband from the body of the idol and removed the plaster and erased the lines on its hands and ears, outraging thereby the religious feelings of the Svetambaris. For all this the plaintiffs claimed Rs. 15,003 as damages. But the scope of the suit was not limited to that claim — It became the medium for vindicating Svetambari pertensions ranging far beyond its immediate occasion. By their plaint the plaintiffs asserted that the property in and right of management of the relief temple was and always had been exclusively in the Svetambaris. On that footing they claimed substantive relief against the defendants as representing the Digambaris. And the defendants were not slow to take up the challenge so thrown down, for although from time to time objecting to the regularity of the suit during its progress in India, they joined, without regret apparently in this prolonged conflict, which after nearly 23 years of litigation in India, has at length been brought before His Majesty in Council for final adjudication.

The 'Svetambari case as put forward by them can be shortly stated. Both the Temple of Shri Antariksha Parasnath at sirpur and that idol therein belong to their sect of the Jain community. It had been the uninterrupted privilege of the sect from time immemorial to worship the idol with the part showing the male organ covered up by a wais-tie and band and jewels and pastings on the body. The Svetambaris alone had uninterrutedly managed the affairs of the temple and of this idol, the Digambaris having no part or lot therein, until 1905, when, with due consideration, as it is put, for desire of the Digambaris to worship the sacred deity in their own way, some members of the Svetambari sect disinterestedly effected arrangement whereby the Digambaris were permitted to worship the idol at specified times without ornaments and under certain rules which

safeguarded the religious beliefs and the customs of the Swetambaris. But after two year's co-operation the Swetambari followeres had become convinced that the continuance of the association with the Digambaris was detrimental to the religious sentiments, rights and management of the Swetambaris, and on the 13th February 1908, matters came to a head, when the idol was mutilated by defendants 1-7 in the manner already referred to. Since then the defendants had been obstructing the Swetambaris in placing upon the deity its accustomed ornaments and in restoring it to its self-existent form. And the plaintiffs claimed damages : injunctions restraining the defendants and other Digambari followers from raising any obstacle to the management of the Sansthan by the Swetambari or the restoration of the image to its original form by them. Declarations were asked for, framed so as to obtain a decision from the Court that the Swetambari management of the temple and idol was absolute and uncontrolled; that no worship of the deity except in its self existent condition and covered as required by the religious principles of the Swetambaris should take place, and injunctions were sought to make these declarations effective at the instance of the Swetambari.

The answering case of the Digambaris may not inadequately be described as a complete repudiation of the claims of the Swetambaris with the counter assertion, by them-selves, of rights over the temple and the idol as extensive and as absolute as those put forward by the Swetambari. Their case is to be found in the written statement of defendant No. 8, which was adopted as their own by the other defendants.

In the course of that statement the charges of the plaintiffs with reference to the alleged mutilation of the idol by defendants are repudiated, and the views of the Digambaris with reference to the original form of the idol are put forward. With reference to these charges it may at once be stated that the plaintiffs' allegations as to the defendants' responsibility were not established at the trial, and their claim for damages, which was resisted by

the defendants on technical as well on substantial grounds, has failed and is no longer persisted in.

For the rest, the case presented by the written statement referred to was that the temple in question originally and absolutely belonged to the Digambari Jains, the Digambaris at Shirpur doing all the management with the help and advice of other followers at Khamgaon and Karanja. The association between the two sects referred to in the plaint was stated to have been brought about by an invitation from the Digambaris to some respectable gentlemen from among the Svetambaris to join in a committee of management under an arrangement which continued until 1908, when the Treasurer and Vice-President of the Committee, both Svetambaris, with a view of withholding the entire wealth of this Digambari temple, had kept back the accounts which, when called upon, they had agreed to present; in consequence of which conduct, as appears to be implied in the written statement, their instance. In confirmation of the assertion that the temple and idol were Digambari, it was pointed out in the statement that the Deity in question was Digambari in its position, having been installed by a Jain Digambari King in a temple of Digambari style and construction and that itself a principal idol, it was surrounded by Digambari idols worshipped only by Digambaris. The Svetambari had never worshipped this deity with the chaksu and tika and ornaments, and they had never been permitted by the Digambari so to do.

No conflict could be more complete and elaborate. Each of the two sects asserted an exclusive property in the temple and idol, with a right of management entirely uncontrolled. Joint control imposed by the one sect upon the other was a suggestion foreign to the cases of both. It was the common position as pleaded that the period of association, so vaguely referred to by both constants, in no way impinged upon the absolute and exclusive rights claimed by each of them. The association as put forward on both sides was no more than a temporary arrangement that could at any time be brought to an end by those who by invitation had brought it into being. The vital importance

of these identical pretensions will emerge in the sequel.

The cases so put forward were litigated at great length and over many years, first in the court of the Additional District Judge of Akola, and on appeal before the learned Judicial Commissioner of the Central Provinces. At the trial, many witnesses were called on both sides and many exhibits produced; 600 of these were put in on the plaintiffs' side alone. In the result, on the cases so made, the findings of both courts are concurrent and are expressed in judgements of great elaboration and meticulous care. Broadly, the findings are in favour of the Svetambaris. These had all along been in actual management of the temple and idol: their title and right of management had been exclusive and they had been worshipping the image with jewels, ornaments and paintings, the male organ of the deity being covered with the waist-tie and band for a period, which could not be definitely ascertained but at any rate from 1847-48. The Digambaris had also been allowed to worship in their own way in the temple; but the witnesses of the Digambaris on the point of the ownership of the temple and its management were not believed.

As the result, however, of the evidence taken, the period of association, gauredly dealt with by both disputants, assumed a significance more decisive than either of them had been prepared to acknowledge. It was disclosed that at the commencement of the present century, the management of the temple, although nominally in the hands of the Svetambaris, had been in fact usurped by the servants of the temple known as Polkars, who for many years had exercised independent control and had become "perfect masters of the situation" as the learned Trial Judge expressed it. They set their employers at defiance and to consolidate their own position, tried to play off the Digambaris against the Svetambaris. They also maltreated and plundered the pilgrims. The two sects united to face a common enemy, and in order to deprive the Polkars of the powers they had usurped, the Digambaris, at the instance of the Svetambaris, agreed to co-operate, with the result that in May 1901, a joint committee of equal numbers of

Swetambaris and Digambaris was formed to undertake the management of all affairs, the prime mover in the arrangement on behalf of the Swetambaris having apparently been Kalyanchand Lalchand one of the present respondents.

This committee, acting on behalf of both sects joined in instituting criminal proceedings against the Polkars, who as a result, were reduced to the position of servants both. It was clearly the view of the learned Trial Judge, not dissented from an appeal, that but for the aid of the Digambaris then rendered, and but for the monetary assistance then provided to them, the temple and all control over it would have been lost to both sects.

This made all the more significant the proceedings at a general meeting of the Jains in 1905, at which, the Joint Committee still being in management, there was framed a scheme whereby the worship of the idol was to be performed by both sects in turns according to a regular time-table, which allocated precisely the same length of time for worship to each sect. The result, as held by both Courts, was that for the further period between the ejection of the Polkars and the quarrel over the plastering of the idol in 1908. The two sects managed the temple through their committee, and worship was carried on by each sect in accordance with its own ceremonies and observances as prescribed by the time-table propounded in 1905, and in the view of the learned Trial Judge, these arrangements set at rest all disputes as to worship and as to the management of the Sansthan so far as the peculiarities of their worship and devotion went and they practically set a seal upon the recognised privileges of each party. Giving effect, therefore, to a plea of estoppel set up by the defendants, he held that the plaintiff Swetambaris could not longer deny the right of the Digambaris to the joint management of the temple and to the worship of the idol in their own way as both of these matters were in the year 1905.

The learned judge's decree is dated the 27th March, 1918. Naturally no declaration that the Swetambaris are

entitled to any exclusive right of management is made, while the claims of the Swetambaris to exclusive privileges of worship are disallowed. The parties are to adhere to the time-table of the 1905 and to obey the time regulations and procedure of worship in their own time as settled then. The collections of money and offerings are to be made by the two sects as hitherto from the time of the separation of their gadis and cash. The Swetambaris are to be entitled to worship the image with the ornaments, chaksu, tika and the like according to their forms of worship, but only in their own time, no injunction is to restrain the Digambaris from insisting upon their right to worship the image without ornaments, and in their own way and in their own time according to the time table. Each party is therefore directed strictly to adhere to the time-table and the time limit imposed therein.

Finally, an injunction is granted against the Defendants and all other Digambaris restraining them from interfering with the Swetambaris in the plastering of the idol so as to show the configuration on it of a waistband and waist-tie and certain marks on the ears and palms, but the order directs that "these marks shall not be so bold and prominent so as to be offensive in any way, and they shall be shown with a light touch of plaster and as faintly as possible."

Both parties were dissatisfied, and the surviving plaintiff Swetambaris by notice of appeal and the defendant Digambaris by cross objections to the decree, set up again before the court of the Judicial Commissioner, Central provinces their respective cases as originally pleaded. Before that court, however, as stated in its judgment, the Swetambari appellants no longer contested the right of the Digambaris, as declared by the decree of the Trial Judge, to worship in their own way and in their own time, according to the time-table, to which must be added the statement of their Counsel before the Board that they no mark no claim to the collections of money and offerings made by worshippers during the periods of worship assigned to the Digambaris. The cross-objections of the Digambaris having

failed to impress the court, the issue there, at the end of the day, resolved itself into the question whether the Subordinate Judge was wrong in refusing to grant to the Swetambaris a declaration of their exclusive right of management. Counsel for the Digambaris final contending only for the retention of the joint management as decreed by the Subordinate Judge. In the result the Appellate Court declared and held that the Swetambaris were, on the facts found, entitled to the exclusive management of the temple, and that the plea of estoppel set up by the written statement had no reference to that position.

The conclusions of the Court are embodied in its decree of the 1st October, 1923. It is from that decree that the present appeal is brought.

On full consideration of the whole case their Lordships have reached to the conclusion that to the decree is right.

The plea of estoppel contained in the written statement is perfectly general in its terms, and the defendants, when asked, refused to give any particulars of its meaning. In the absence of such particulars, it seems to their Lordships impossible for the appellants to contend with success that it was thereby intended to set up against the plaintiffs' claim to exclusive management an estoppel which would at once be fatal to the same claim then being substantively put forward by themselves.

But the question is not only one of form or of pleading. It is also one of substance. The appellant's case forcibly presented to the Board was that the facts found by the learned Trial Judge imported and agreement between the two sects as definite and permanent in the matter of joint management, as the time-table in the matter of worship was now admitted to be. No such agreement, however, is pleaded even in the alternative. No issue with regard to it was directed. No such issue could have been directed as the existence of such an agreement was entirely contrary to the only pleaded case either of the plaintiffs or of the defendants. Moreover the evidence taken was not

pointed to any such issue, and as it stands, is in all its prolixity on this issue, incomplete. In saying this, their Lordship have specially in mind the absence of Kalyanchand from the witness box-as absence only justifiable by the fact that this matter on which his evidence must have been so direct was not in issue at the trial. Lastly, the concession of the time-table now made by the respondents does not as it seem to their Lordships, carry with it any admission of a right on the part of the Digambaris to participate in the management. No one has, in fact, suggested that the time-table without management is valueless, on the contrary, the evidence shows that this has been the prevailing order since the final rupture between the parties took place in 1909.

Their lordship need hardly affirm that they may call the Digambari right to the time-table as now declared, with all its implications, is in no sense a matter of favour. It is a matter of right by the Digambaris will bring them in to conflict with the courts. Nor will they forget that by the admission of their learned counsel before the Board, they make no claim to the collections of money and offerings made by worshippers during the Digambari periods of worship. With these matters kept fully in mind by the Swetambaris there seems to their Lordships to be no reason why under this arrangement the relations between the two sects should not in this matter be in the future entirely harmonious.

In the result, therefore, the appeal fails and their Lordships will humbly advise His Majesty that it be dismissed with costs.

Their Lordships will further humbly advise His Majesty that a petition lodged by the appellants for a stay of execution of the decree of the Judicial Commissioner be also dismissed with costs.

• • •

DECREE

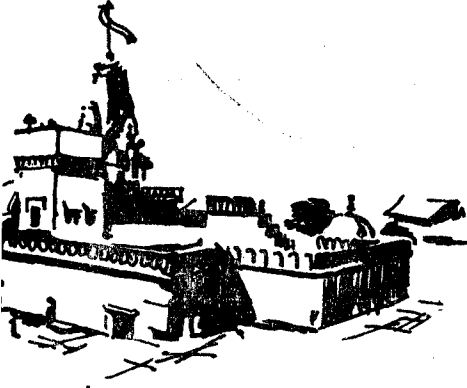
"The court of the Judicial Commissioners on the 1st October 1923 made a decree setting aside the decree of Lower Court and ordering (1) That the Svetambaris are entitled to the exclusive management of the temple and image of Shri Antariksha Parasnathji Maharaj and that they have right to worship the image in accordance with their custom, (2) That the Digambaris have a right of worshipping the image in accordance with an arrangement made in 1905 but are not to interfere with the Svetambari custom of worship, (3) That the Digambari sect be permanently restrained from obstructing the Svetambari sect in getting the image restored to its original form and plastering the same now and hereafter."

"That the appellants obtained leave to appeal to your Majesty in council."

"THE LORDS OF THE COMMITTEE in obedience to His late Majesty's said order in council have taken the appeal and humble petition into consideration and having heard counsel on behalf of the parties on both sides Their Lordships do this day agree humbly to report to Your Majesty as their opinion that this appeal ought to be dismissed and the decree of the Court of Judicial Commissioners of the Central Provinces dated 1st day of October 1923 affirmed."

"HIS MAJESTY having taken the said report into consideration was pleased by and with the advice of HIS PRIVY COUNCIL to approve thereof and to order as it hereby ordered that the same be punctually observed, obeyed and carried into execution."

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થને વહીવટ કરવાનો શ્વેતાંબરોને સંપૂર્ણ અધિકાર આપતા, અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનની મૂર્તિની પોતપોતાની વિધિ પ્રમાણે વારાફરતી સૌના ટાઈમ દરમિયાન પૂજા કરવાનો શ્વેતાંબર દિગંબર બંનેને અધિકાર આપતા, તથા મૂર્તિને લેપ કરવાનો શ્વેતાંબરોને અધિકાર આપતા પ્રિવી કાઉન્સિલના ચૂકાદા સુધીના ઇતિહાસને આપણે જોઈ ગયા છીએ. પોલકરોના હાથમાં

તીર્થ હતું તે વખતે પણ મૂર્તિને લેપ કરવામાં આવતો હતો. પોલકરોના હાથમાંથી છોડાવ્યા પછી સને ૧૯૦૮ માં લેપ કરવામાં આવ્યો. પણ દિગંબરોએ લોહાના આબરોથી કચ્છોટ તથા કંદોરાના ભાગને ખોદી નાખ્યા તેથી શ્વેતાંબરોએ કોર્ટમાં કેસ દાખલ કર્યો અને તેનો નાગપુરની કોર્ટથી સને ૧૯૨૩માં ચૂકાદો આવ્યો તેમાં મંદિર અને મૂર્તિના વહીવટનો અને કટિસૂત્ર તથા કચ્છોટ સહિત લેપ કરવાનો શ્વેતાંબરોને અધિકાર મળ્યો. આથી શ્વેતાંબરોએ તરત જ સને ૧૯૨૪ માં લેપ કરાવ્યો. જે કે આ વખતે દિગંબરોએ કોર્ટમાં અટકાવવા (Stayની) માગણી કરી હતી, પણ તે મંજૂર થઈ નહોતી. આથી તેમણે તેમના પૂજના ટાઈમ દરમિયાન રોજ ગરમ ઉકળતા દૂધ અને પાણીના પ્રક્ષાલ કરીને લેપને ઘોઈ નાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો અને લેપને ઘણું તુકસાન પહોંચાણ આ રીતે દિગંબરો તેમને મળેલા પૂજના અધિકારના સદુપયોગ (!) કરીને રાજી થયા. ચારબાદ તેમણે પ્રિવી કાઉન્સિલમાં અપીલ કરી તેનો પણ ચૂકાદો નાગપુરના ચૂકાદાની જેમ શ્વેતાંબરોની તરફેણમાં જ આવ્યો. આથી દ્વિબંધ સુવંદ મવતિ । એ ન્યાયથી શ્વેતાંબરોનો અધિકાર પાકેપાકા થઈ ગયો. એટલે શ્વેતાંબરોએ મંદિરમાં રીપેરીંગ કામની શરૂઆત કરી. એ પ્રમાણે શ્વેતાંબરોએ મૂર્તિને લેપ કરાવવાની પણ સને ૧૯૩૪ માં તૈયારી કરી; પરંતુ દિગંબરોએ તે સામે વાંધો ઉઠાવ્યો અને સિવિલ પ્રોસીજર કોડની ૪૭મી કલમને આધારે આકાલાની કોર્ટમાં તેમણે અરજી (Application) કરી કે— 'શ્વેતાંબરોને પ્રિવી કાઉન્સિલના ચૂકાદાથી લેપ કરવાનો ભલે અધિકાર મળ્યો હોય, પણ તેમાં લેપ ક્યારે કરવો તેમજ લેપમાં કટિસૂત્ર અને કચ્છોટની પહોળાઈ તથા જડાઈતું પ્રમાણ કેટલું રાખવું, એની કશી સૂચના ન હોવાથી જ્યાં સુધી કોર્ટ તરફથી એ વિષે નિર્ણય કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી શ્વેતાંબરોને લેપ કરવાની રજા ન મળવી જોઈએ.' શ્વેતાંબરોએ આ સામે વાંધો ઉઠાવ્યો કે સિવિલ પ્રોસીજર કોડની ૪૭ મી કલમ નીચે આ અરજી થઈ શકતી નથી. આકાલાની કોર્ટના ન્યાયાધીશે શ્વેતાંબરોની આ દલીલને મંજૂર રાખી. અને ૧૧-૧-૧૯૩૭ ના ઓર્ડરથી દિગંબરોનો અરજી કાઢી નાંખી એટલે દિગંબરોએ તરત નાગપુરની હાઈકોર્ટમાં અપીલ કરી. હાઈકોર્ટે દિગંબરોની અરજી મંજૂર રાખી અને લેપની રીત નક્કી

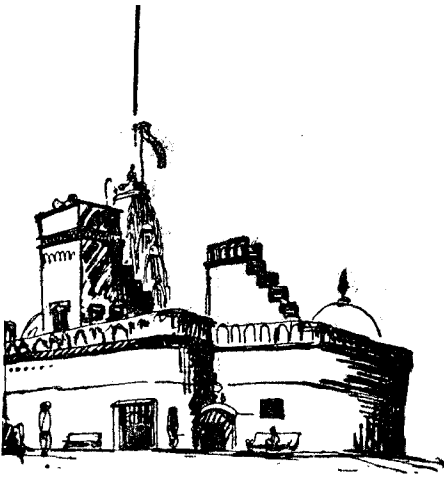
કરવા માટે આ કેસને આંકલાની કોર્ટ ઉપર પાછો મોકલી આપ્યો. કેસ ચાલ્યો અને તેમાં દિગંબરોએ કટિસૂત્ર અને કચ્છોટના ચિન્હને બહુ જ આજ્ઞાપાતળા અને બારીક બનાવવાની માગણી કરી. શ્વેતાંબરોએ કહ્યું કે ભૂતકાળમાં અંતરિક્ષણની મૂર્તિના લેપમાં જેવી કટિસૂત્ર અને કચ્છોટની આકૃતિ કાઢવામાં આવતી હતી તેવી કાઢવાનો અમને અધિકાર મળવો જોઈએ. કોર્ટે અને પક્ષનાં અનેક સાક્ષીઓની બુબાની લીધી અને પુરાવાઓને આધારે ૧૩-૯-૧૯૪૪ તારીખે આવા આશયનો નિકાલ (Order) આપ્યો કે—

“ શ્વેતાંબરોને કટિસૂત્ર નથા કચ્છોટની લેપમાં આકૃતિ કાઢવાનો અધિકાર છે. કટિસૂત્ર (કંદોરા) ની પહોળાઈ ૧ ઈંચ જેટલી રાખવી અને કમરની એક બાજુથી બીજી બાજુ સુધી જ્યાં સુધી પહોંચે ત્યાં સુધી કમરને ફરતી કટિસૂત્રની આકૃતિ કાઢવી. કટિસૂત્રની જડાઈ ૩ એકતૃતીયાંશ ઈંચ જેટલી અર્ધ ગોળ આકારે કાઢવી.

કચ્છોટની જડાઈ ૩ એકઅષ્ટમાંશ ઈંચ જેટલી રાખવી અને પહોળાઈ ઉપરના (પ્રારંભના) ભાગે ૨ ઈંચ જેટલી અને નીચેના (છેડાના) ભાગ આગળ ૨ા ઈંચ જેટલી રાખવી. મૂર્તિનો લેપ ચાલતો હોય ત્યારે અને સુકાઈ જાય ત્યાં સુધી પૂર્ણ-પ્રક્ષાલ ઉપર શ્વેતાંબરો પ્રતિબંધ મૂકે તે સામે દિગંબરોએ વાંધો ઉઠાવવો નહીં અને શ્વેતાંબરોને જ્યારે લેપ કરવો હોય ત્યારે લેપ કરી શકે છે, એ સામે દિગંબરોને વાંધો ઉઠાવવાનો અધિકાર નથી.

આ પ્રમાણે હુકમ (Order) મળવાથી શ્વેતાંબરોએ તરત જ લેપ કરવાની તૈયારી કરી દીધી અને જાહેર ખબર પણ આપી દીધી. તેટલામાં દિગંબરોએ આંકલાના ચૂકાદા સામે ફરી પાછી નાગપુર હાયકોર્ટમાં સન ૧૯૪૪ માં અપીલ કરી. હાયકોર્ટના યુરોપિયન જજ R. E. પોલોકે ૮-૭-૧૯૪૭ ના રોજ નિકાલ (Order) આપ્યો અને તેમાં આંકલા કોર્ટના આર્ડરને મંજૂર રાખીને દિગંબરોની અપીલ કાઠી નાંખી. અને ટીકા કરી કે દિગંબરો જાણી જોઈને કેસ લંબાવી રહ્યા છે માટે શ્વેતાંબરોને જે કંઈ કોર્ટનું ખર્ચ થયું છે તે ભરપાઈ કરી આપવા માટે દિગંબરોને હુકમ કર્યો.

આ હુકમ મળતાં જ શ્વેતાંબરોએ લેપની તૈયારી કરી દીધી તેટલામાં તે દિગંબરોએ નાગપુરની હાયકોર્ટમાં લેટર્સ પેટન્ટ અપીલ (Letters Patent Appeal) કરી અને લેપની અટકાયત ચાલુ રાખવાની (Continuation of the stay) માગણી કરી. પણ ૧૭-૩-૧૯૪૮ ના હુકમથી કોર્ટે એ અપીલ પણ કાઠી નાંખી, અને લેપ કરવા બદલ કોઈ પણ પરકારનો મનાઈ હુકમ આપવાની ના પાડી. આથી કોઈ પણ જાતની આડખીલી વચમાં ન રહેવાથી ૩-૧૦-૧૯૪૮ તારીખે શ્વેતાંબરોએ લેપ કરવાની શરૂવાત કરી, અને

લેપ સુકાઈ જતાં ૧૩-૧૧-૧૯૪૮ થી પૂજા-પ્રક્ષાલની શરૂવાત પણ કરવામાં આવી. ત્યારે આ સુંદર અને તેજસ્વી લેપથી મૂર્તિ ઝગમગ ઝળકવા લાગી.

સંવત ૨૦૧૫માં પ્રભુ પ્રતિમાને ફરી લેપ કરવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો. લેપતું કામ શરૂ થતાં દિગંબરીઓએ સરકારમાં તદ્દન ખોટી ફરિયાદો નોંધાવી પ્રભુની ઘોર આશાતના કરી. સત્ત્વ હકીકત પુરી પાડતા બધા અવરોધો દૂર થયા. લેપ શાંતિથી પૂર્ણ થયો.

દિગંબરીઓએ કરેલી આશાતનાઓની શાંતિ કરવા માટે આચાર્ય ભગવંત શ્રી વિજયભુવનતિલકસૂરીશ્વરજીની નિશ્રામાં અદાર અભિષેક અને અષ્ટોત્તરી શાંતિસ્નાત્ર વગેરે કરવામાં આવ્યા.

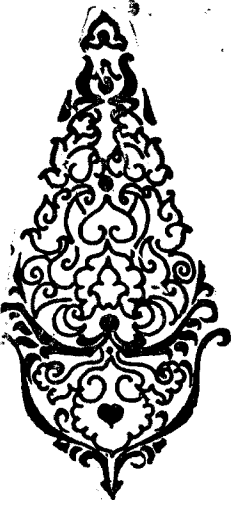
સંવત ૨૦૧૭ ના ફાગણ માસમાં ફરી પૂજા પ્રક્ષાલ વગેરે શરૂ કરવામાં આવ્યા.

તીર્થોના ખીજ નામોલ્લેખો

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના તીર્થની ઉત્પત્તિ આદિ વર્ણવતાં જે પ્રાચીન ઐતિહાસિક ઉલ્લેખો ઉપલબ્ધ થયા છે. તે લગભગ તમામ ઉલ્લેખોનું વર્ણન આવી ગયું છે. ખીજ પણ કેટલાક પ્રાચીન લખાણો છે કે-જેમાં અંતરિક્ષજનો ઇતિહાસ નહીં પણ માત્ર નામોલ્લેખ મળે છે. આવા ઉલ્લેખો પૈકીના ખાસ નીચે મુજબ છે.

“શ્રીપુરે અન્તરિક્ષ શ્રીપાર્શ્વ” —આ ઉલ્લેખ શ્રી જિનપ્રભસૂરિચિત વિવિધ-તીર્થકલ્પાન્તર્ગત ચતુરશીતિમહાતીર્થનામસંગ્રહકલ્પ (૫૦ ૮૬) માં છે. આ જ જિનપ્રભસૂરિએ રચેલા શ્રીપુરઅન્તરિક્ષ પાર્શ્વનાથકલ્પનો ઉલ્લેખ પહેલાં આવી ગયો છે. ત્યાં એ પણ જણાવ્યું છે કે-એની રચના સં. ૧૩૮૭ આસપાસ થઈ હશે. પરંતુ ચતુરશીતિમહાતીર્થનામસંગ્રહકલ્પની રચના સં. ૧૩૬૯ પહેલા જ તેમણે કરી હશે એમ લાગે છે, કારણ કે આ કલ્પમાં તેમણે શત્રુંજયતીર્થનું વર્ણન કરતાં સં. ૧૦૮ માં ‘વજ્રસ્વામી અને જ્વડશાહના હાથે પ્રતિષ્ઠિત થયેલા શ્રી

૧ તથાહિ-શ્રીશત્રુંજયે ભુવનદીપઃ શ્રીવૈરસ્વામિપ્રતિષ્ઠિતઃ શ્રીઆદિનાથઃ ।... શ્રીશાન્તિપ્રતિષ્ઠિતઃ પુણ્ડરીકઃ શ્રીકલશઃ । દ્વિતીયસ્તુ શ્રીવૈરસ્વામિપ્રતિષ્ઠિતઃ પૂર્ણકલશઃ । ”- વિ૦ તી૦ કલ્પ. પૃ. ૮૫. “ઇત્યં જાવહિરાચ્છાહંત્પુણ્ડરીકકપદિ-નામ્ । મૂર્તીર્નિવેશ્ય સજ્જજે સ્વવિમાનાતિથિત્વભાક્ ॥ ૮૩ ॥ દક્ષિણાડ.ગે ગવતઃ પુણ્ડરીક ઇહાદિમઃ । વામાહ્.સ્વે દીપ્યતે તસ્ય જાવહિસ્થિપિતોઽપરઃ ॥ ૮૪ ॥ વિ૦ તી૦ કલ્પ. પૃ. ૪ ।

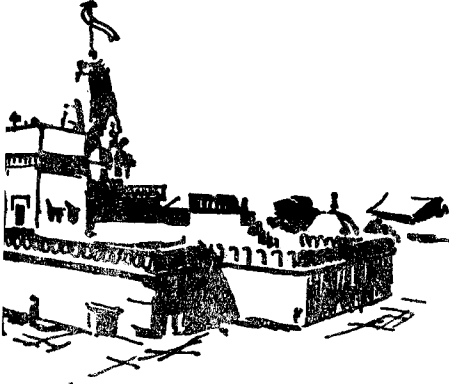
આદીશ્વર ભગવાન અને પુ'ડરીકસ્વામીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે પરંતુ આ બિંધનો- પ્રતિભાજનો સં. ૧૩૬૯ માં મુસલમાનોને હાથે વિનાશ થયો હતો, એમ રશત્રુજયતીર્થકલ્પ (૩ જેત. સં. ૧૩૮૫માં રચના થઇ છે) માં પૃ ૫ માં તેમણે જ જણાવ્યું છે. એટલે શ્રીપુરે અન્તરિક્ષ:શ્રીપાર્શ્વ-ચતુ:શીતિમહાતીર્થનામસંગ્રહકલ્પમાનો ઉલ્લેખ સં. ૧૩૬૯ પૂર્વનો છે એમ સિદ્ધ થાય છે. સંભવ છે કે તેમણે આ ઉલ્લેખ તીર્થયાત્રા કર્યા પહેલાં માત્ર સાંભળીને જ કર્યો હોય.

સં. ૧૪૭૩માં લખાયેલી ધર્મઘોષસૂરિવિરચિત કલિકાચાર્ય કથાના અંતમા લખાવનાર આદિત્ય વર્ણન કરતી એક પ્રશસ્તિમાં પણ આ જ તીર્થનો ઉલ્લેખ છે. સંભવતઃ ૧૬મી સદીના પ્રારંભમાં ગ્યા-યેલી શ્રી રત્નશેખરસૂરિશિષ્ય નંદીરત્ન. શિષ્ય રત્નમંદિરગણિવિરચિત ઉપદેશ-તરંગિણીમાં પણ આ તીર્થનો ઉલ્લેખ છે. દેવવિમલસૂરિકૃત હીરસૌભાગ્ય મહાકાવ્યમાં પણ આનો ઉલ્લેખ છે શીલરત્નસૂરિકૃત ચતુર્વિંશતિગ્નિરત્નુતિ (આત્માનંદ સભા પ્રકાશિત, ભાવનગર) માં પૃ. ૯/૨માં, તથા એ જ પ્રતિમાં છપાયેલી ખુંશાલ-વિજયવિરચિત (સં. ૧૮૮૧) પુરુષાદાની પાર્શ્વદેવનામમાલા (પૃ. ૧૧) માં પણ આ તીર્થનો ઉલ્લેખ છે. શ્રી આત્માનંદસભા પ્રકાશિત જૈન ઐતિહાસિક ગુર્જર કાવ્યસંચય (પૃ. ૩૧, ૫૨, ૭૯, ૨૭૭) માં પણ બુદ્ધ બુદ્ધ રાસોમાં આ તીર્થનો

૨ “ હી ગ્રહર્તુક્રિયાસ્થાન (૧૩૬૯) સંખ્યે વિક્રમવત્સરે । જાવડિસ્થાપિતં વિમ્બં મ્લેજ્જૈર્મર્ગનં કલેર્વશાત્ ॥ ૧૧૯ ” વિ. તી. કલ્પ. પૃ, ૫ । વિસ્તારથી જાણવા માટે જુઓ ૧૪-૨-૫૦ આત્માનંદ પ્રકાશના અંકમાં દેવગિરિના લેખમાં માડું ટિપ્પણ પૃ. ૧૨૦

૩ શ્રીશત્રુજ્જય--રૈવતક્ષિતિધર--શ્રીઅર્બુદ--શ્રીપુર--શ્રીજીરાહલિ--કુલ્યપાક--પ્રમુખશ્રીતીર્થયાત્રા મુદા । કાલેઽત્રાપિ કલૌ કરાલલલિતે ચક્રે સ સંઘાધિપો વર્ષત્રયિજને ઘનાઘન ઇવ દ્રવ્યાણિ પાનિયવત્ ॥ ૧૦ ॥ એતાવતા નિજકુટુમ્બ-યુતેન નૂનાહસંઘપતિના વસતાઽમરાદ્રૌ । શ્રીઅન્તરિક્ષમુખતીર્થવિચિત્રયાત્રા મુખ્યા [ઃ] કૃતા વિવિધપુણ્યપરમ્પરાસ્તાઃ ॥ ૨૪ ॥--એતિહાસિક મહત્વકી પ્રચસ્તિ પૃ. ૫૪૭-૮ (પ્રેમી અમિનન્દનગ્રંથાન્તર્ગત) જુઓ. ૧૪-૫-૫૦ના અંકમાં ટિપ્પણ.

૪ “ શ્રીજીરાપહિલિ--ફલવધિ--કલિકૂળ--કુર્કુટેશ્વર--પાવકાઽઽરાસણસ (શં) શેશ્વર--ચારુપ--રાવણપાર્શ્વ--વીણાદીશ્વર--ચિત્રકૂટાઽઽઘાટ--શ્રી--સ્તમ્બનપાર્શ્વ--રાણપુરચતુર્મુખવિહારાદ્યનેકતીર્થાનિ યાનિ જગતીતલે વર્તમાનાનિ યાનિ ચાઽતી-તાનાગતાનિ તાનિસર્વાણ્યપિ તત્કાલપ્રધાનચતુરનરશિરોરત્નપુરુષપુરન્દર--

ઉલ્લેખ છે. યશોવં અંથમાલા પ્રકાશિત પ્રાચીન તીર્થમાલાસંગ્રહ (ભાગ ૧ પૃ. ૯૮, ૧૧૪, ૧૫૧, ૧૬૯, ૧૯૮) માં પણ જુદા જુદા મુનિરાજોએ આ તીર્થની યાત્રા કર્યાનો ઉલ્લેખ છે. ન્યાય-વિશારદ વાચકવર ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પણ અહીં પધાર્યા હતા અને તેમણે સ્તુતિમાં જે સ્તવનો બનાવ્યાં છે. ૬

ઐતિહાસિક માહિતી આપતા સંસ્કૃત-મૌકૃત ઉલ્લેખોનું ગુજરાતી ભાષાંતર તો અગાઉ આપવામાં આવ્યું છે. તેના મૂળ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાગો ઘણા લાંબા લાંબા હોવાથી તેમજ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ભાષાને લીધે ઘણાખરા વાંચકોને પણ કંટાળો આવે તેથી અહીં આપવામાં આવતા નથી. વિશેષ જિજ્ઞાસુઓએ તે તે સંસ્કૃત-પ્રાકૃત ગ્રંથો જોઈ લેવા. ગ્રંથોના નામ, પ્રકાશનસ્થાન પૃષ્ઠાંક વિગેરે તે તે સ્થળે જણાવ્યા જ છે.

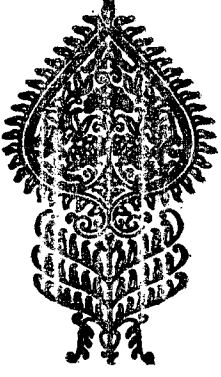
કવિશ્રી લાવણ્યસમયજીએ સં. ૧૫૮૫ માં એક અંતરિક્ષજનો છંદ બનાવ્યો છે. આ છંદ ભાવનગરનિવાસી શ્રી સ્વ. કુંવરજીભાઈ આણંદજી તરફથી પ્રકાશિત થયેલા પ્રાચીનસ્તવનાદિ સંગ્રહમાં છપાયો છે, અને તે ૪૫ કડીનો છે, પરંતુ બાલાપુરમાંથી મળી આવેલાં હસ્તલિખિત પાનાંઓમાં ૫૪ કડીઓ છે. વળી હસ્તલિખિત સાથે સરખાવતાં પ્રા. સ્ત. સં. માં છપાયેલ છંદની કડીઓમાં ઘણું અંતર દેખાય છે. એટલે આ છંદ પુનઃ છાપવા યોગ્ય સમજીને નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે—

પ્રવર્તિ તાન્યૈવ ન તુ સ્વયં સમુત્પાન્નાનિ...। અત એવ વસુધાભરણં પુરુષ એવ ”—ઉપ. તરં. પૃ. ૬ (યજ્ઞો. વિ. ગ્રં. પ્રકાશિત)

આનું સંપાદન સં. ૧૫૧૯ માં લખાયેલી પ્રતિ ઉપરથી કરવામાં આવ્યું છે. એટલે તે પહેલાંનો આ ગ્રંથ ખરો જ

૫. ઉપાધ્યાય શ્રી ધર્મસાગરજીગણિવિરચિત તપાગચ્છ પટ્ટાવલી કે જે સં. ૧૬૪૮ માં બરાબર રચાઈ ગઈ હતી તેમાં પણ પૃ. ૭૩ માં (પૃ. મુનિરાજશ્રી દર્શનવિજયજી મં ત્રિપુટી સંપાદિત પટ્ટાવલીસમુચ્ચયાંતર્ગત) હીર સૌભાગ્ય કાવ્યનો ઉલ્લેખ હોવાથી સં. ૧૬૪૮ પહેલાંજ આ કાવ્યની રચના થઈ હશે. તેમાં ૬૩ સર્ગમાં આ પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે—

અપિ પાર્શ્વજિનાન્તરિક્ષકાભિધ ઉચ્ચૈઃસ્થિતિકૈતવાદિહ । કિમુલ્મ્ભયિતું મહોદયં ભવિનાં ભૂવલયાત્ પ્રચેલિવાન્ ॥ ૧૮ ॥ ફણમ્હૂદ ભગવન્નિભાલનાદનુ— ભૂતાહિવિભુત્વવૈભવઃ । સ્પૃહ્યન્ ભુવનદ્વયીશતાં ફણદમ્ભાદ ભવતીવ યં પુનઃ ॥ ૧૯ ॥

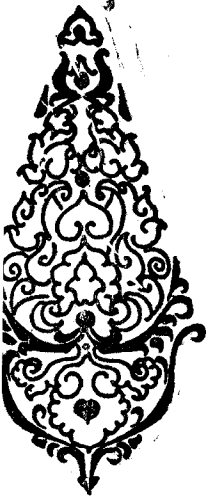

એક તો “ જય જય જય જય પાસ જિણુંદ અંતરિક પ્રભુ ત્રિભુવનતારક
ભવિક કમલ ઉલ્લ સ દિણુંદ ” આ ૬ કડીનું સ્તવન છે. તથા
બીજું “ ભેટે ભેટે સલુને પ્રભુ અંતરીક ભેટે ” -આ કડીનું સ્તવન
છે આ બંને સ્તવનો ઘણાં પુસ્તકોમાં છપાયા છે.

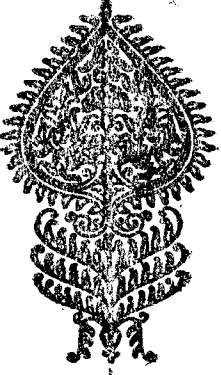
૬. આ સિવાય મહિમાસાગર શિષ્ય આનંદવર્ધનકૃત અંતરિક્ષ-
પાર્શ્વનાથ સ્તોત્ર (જૈનધર્મસિંધુ પૃ. ૫૩૭), વિનયપ્રભસુરિકૃત તીર્થ--
યાત્રા--સ્તવન, સમયસુંદરકૃત (સં. ૧૬૮૬) તીર્થમાલા વિગેરે વિગેરે
અનેક ગુજરાતી કાવ્યોમાં આ તીર્થનો ઉલ્લેખ છે.

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ છંદ

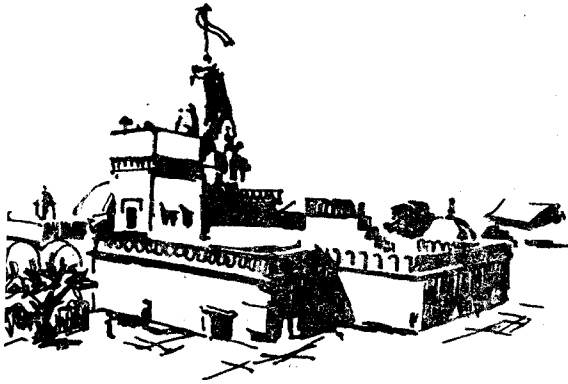
સરસ વચન દે સરસતિ માત, યોલિસ આદિ જિસિ વિખ્યાત;
 અંતરિક ત્રિભુવનનો વણી, પ્રતિમા પાસ જિનેસરતણી. ૧
 લંકવણી જે રાવણ રાય, તેહતણો બનેવી કહેવાય;
 ખરદૂષણુ નામે ભૂપાલ, અહિનિસિ ધર્મતણો પ્રતિપાલ. ૨
 સદ્ગુરુ વચન સદા મન ધરે, ત્રિભુ કાલ જિનપૂજા કરે;
 મન આખડી ધરી છે એમ, જિનપૂજા વિણુ જમવા નેમ. ૩
 એક વાર મન ઉલટ ધરી, ગજ રથ ઘોડા પાયક તુરી.
 ચડયો રવાડી સહુ સંચરે, સાથે દેહરાસર વિસરે. ૪
 દેહરાસરીયો ચિંતે ઈચ્છુ, વિન દેહરાસર કરવું કિચ્છુ ?
 રાયતણે મન એ આખડી, જિનપૂજા વિણુ નહીં સુખડી. ૫
 પ્રતિમા વિણુ લાગી ચટપટી, ચઙ્ગો દિવસ દસ ખારહ વટી;
 ક્યાં એકઠા વેલુ જાન, સા(મા)થે સાખી કીધો ભાણુ. ૬
 નહીં કોઈ ખીજ આસની, પ્રતિમા નિષાઈ પાસની:
 તે કરતાં નવિ લાગી વાર, થાપ્યો મહામંત્ર નવકાર. ૭
 ખંચ પરમેષ્ઠિનો કરે ધ્યાન, કરી પ્રતિષ્ઠા સહુ પ્રધાન;
 દેહરાસરીયો હરખે હસે, પ્રતિમા દેખી મન ઉલ્લસે. ૮
 આવ્યો રાજા કરી અંધોલ, આવનાચંદન કેશર ઘોલ;
 પ્રતિમા પૂજી લાગ્યો પાય, મન હરખ્યો ખરદૂષણુ રાય. ૯
 એક વેલુ ને ખીજે જાણુ, પ્રતિમાનો આકાર પ્રમાણુ;
 ધરમી રાજા ચિંતા કરે, રખે કોઈ આશાતના કરે. ૧૦
 પ્રતિમા દેખી હિયકુ ઠરે, સાથ સહિત ભલાં ભોજન કરે;
 તેહજ વેલા તેહજ વડી, પ્રતિમા વજ્રતણી પરે પડી ૧૧
 ખંધ ધરી ખરદૂષણુ ભૂપ, પ્રતિમા મેલી તવ જલકપ;
 ગયો કાલ જગમાંહી ઘણો, પ્રતિમા ખરગટી હવે તો સુણો. ૧૨
 એલચપુર એલગદે રાય, કુર્ષી છે ભૂપતિની કાય;
 ન્યાયવંત નવિ દંડે લોક, પૃથિવી વરતે પુણ્યસિલોક. ૧૩
 રાયતણે શર મોટો રોગ, રચણીભર નવિ નિદ્રા જોગ;
 રોમ રોમ કીડા સંચરે, રાણી સતી નિદ્રા પરિહરે. ૧૪
 જે કીડાનો ઠામજ જિહાં, તે પાછા વલી મેલે તિહાં;
 જે નવિ જાઈ તેહને ઠાય, તતખણુ રાજા અચેતન થાય. ૧૫
 રાય રાણી સંકટ ભોગવે, કરમે દોહલા દિન જોગવે
 રચણીભર નવિ ચ લે રંગ, દીસે કાયા દીસે ચંગ ૧૬

એક વાર હય ગજ રથ પરિવર્યો, રમવા રચવાડી સંચર્યો
 સાથે સમરથ છે પરિવાર, પાળા પાયકનો નહીં પાર. ૧૭
 જતાં ભાણુ મથાજે થયો, મોટી અટવીમાંહે ગયો;
 થાકી રાજા વડ વિશ્રામ, છાયા લાગી અતિ અભિરામ ૧૮
 લાગી તૃષા નિર મન ધર્યું, ખાણી દીકું આખલ ભર્યું;
 ખાણી પીધો ગલણે ગલી, હાથ પગ મુખ ધોયા વલી. ૧૯
 કરી રચવાડી પાછા વલ્યો, પહેલાં જઈ પટરાણી મલ્યો;
 પટરાણી રલિયાત થઈ, થાક્યો શય્યા પોઠ્યા જઈ ૨૦
 આવી નિદ્રા રચણી પડી, પાસે રહી પટરાણી વડી,
 હાથ પાય મુખ નીરખે જામ, તે કીડા નવી દેખે ઠામ. ૨૧
 રાણીને મન કૌતુક વસ્ત્રે, હરખી રાણી હિયડે હસ્યો;
 જાગ્યો રાજા આલસ મોડ, રાણી પૂછે યે કર જોડ. ૨૨
 સ્વામી કલ રચવાડી કિહાં, હાથ પાય મુખ ધોયા જિહાં;
 તે જલનો કારણ છે ઘણો, સ્વામી કાજ સરસે આપનો ૨૩
 રાજા જપે રાણી સૂણો, અટવી પંથ અછે અતિ ઘણો;
 વડ તીર આખલ જલ ભર્યો, હાથ પાય મુખ ધોવન કર્યો. ૨૪
 મેં પ્રભુ લીધો તેહનો ભેદ, આપણુ જાન્યું વડ વિછેદ;
 રથ જોતરીઆ તુરંગમ લેય, રાય રાણી મીલ ચાલ્યા બેય. ૨૫
 તિહાં દીકું આખલ વડ તીર, જાણે માન સરોવર નીર;
 હરખી રાણી હીયડે રંગ, રાજા અંગ પખાજે અંગ ૨૬
 ગયો કષ્ટ ને વધ્યો વાન, દેહ થઈ સોવન સમાન;
 આવ્યો રાજા એલચપુરી, માંડે આચ્છવ આણું ધરી. ૨૭
 ઘર ઘર તલિયા તોરણુ તાટ, આવે વધાંમણા માણિક માટ;
 ભારી ઘણુ આવે ભેટણો, દાન અમોલક દીજે ઘણો. ૨૮
 રાય રાણી મન થયો સંતોષ, કર્યો અમારીતણો નિર્ધોષ;
 સમભૂમિ ઠાલે પર્યક, તિહાં રાજા સુવે નિઃશંક ૨૯
 ચંદન ચંપક પુર કપૂર, મહેકે વાસ અગર ભરપૂર;
 રચણીભર સુપનાંતર લહે, જાણે નર કોઈ આવી કહે. ૩૦
 અતિ જિયો કરી અંબ પ્રમાણ, નીલો ઘોડો નીલો પલાણુ
 નીલા ટોપ નીલા હથીયાર, નીલ વરણુ આવ્યો અસવાર. ૩૧
 સુણુ રે એલચપુરના ભૂપ, જિહાં જલ પીધા તીહાં છે કૃષ;
 અગટ કરાવે વહેલો થઈ, તિહાં પ્રતિમા માહરી છે સહી. ૩૨
 કરી મલોખાની પાલખી, માણિક મોટી જડી નવલખી;
 કાચે તાંતણે સાથે ધરી, હું આવીશ તિહા બેસી કરી. ૩૩
 જે આજના જાયા તતખેહ, વાછરડા જોતરજે તેહ;
 પૂંક મ વાલીસ જોવા લણી, સિખામણુ દેહ હું ઘણી. ૩૪
 ધર્યો સુપન લહી જાગ્યો રાય, પ્રહ ઉડી વનમાંહે જાય;
 ચાલ્યો ભલી સગઈ કરી, તે આવ્યો વડ પાસે વહી ૩૫

તે જલ કુપ ખણાવ્યો જામ, પ્રગડ્યો કૂપ અચલ અભિરામ
 ભર્યો નીર ગંગા જલ શર્યો, હરખ્યો રાજા હિયડે હર્યો. ૩૬
 કરી મલોખાની પાલખી, માણિક મોતી જડી નવલખી;
 કાચે તાંતણે મેલી ઠામ, આવી ઝેઠા ત્રિભુવન સ્વામ. ૩૭
 પાસ પધાર્યા કંઠે કૂવા, ઉચ્છવ મેર સમાના હુઆ;
 રથે જોતયાં યે વાંછડા, ચાલ્યા તે ઝેઠા વિણુ છડા. ૩૮
 ગાય કામિની કરે કિલ્લોલ, આજે ભુંગલ ભેરી ઢોલ
 પાલખી વાહનને આકાર, નવિ ભાંજે પરમેસર ભાર. ૩૯
 પ્રૌઢી પ્રતિમા ભારી ઘણી, પાલખી છે મલોખાતણી;
 રાજા મન આવ્યો સંદેહ, કિમ પ્રતિમા આવે છે ઝેહ ? ૪૦
 વાંકી દષ્ટિ કર્યો આરંભ, રહી પ્રતિમા થાનક થિર થંભ;
 રાજા લોક ચિંતાતુર થયો, એ પ્રતિમાનો થાનક થયો. ૪૧
 સુનધાર સિલાવટ સાર, તેડી આપ્યો ગરથ ભંડાર
 આલસ અંગતણા પરિહરો, વેગે ધંહાં જિનમંડપ કરો. ૪૨
 સિદ્ધાવટ તિહાં રંગરસાલ, કીધા જિનપ્રાસાદ વિશાલ
 ધ્વજદંડ તોરણ થિરથંભ, મંડપ માંઝા નાટારંભ ૪૩
 પખાસણુ કીધો છે જિહાં, તે પ્રતિમા નવિ ઝેસે તિહાં;
 અતરિક ઊંચા ઝેટલે, તલે અસવાર જાચે તેટલે ૪૪
 રાજા રાણી મનને કોડ, ખરચે દ્રવ્યતણી તિહાં કોડ;
 સમ ફણા મણિ મોહે પાસ, ઝેલગરામની પૂરી આસ ૪૫
 પૂજે પ્રભુને ઉવેખે અગર, તિન ઠામે વાર્યો શ્રીનગર;
 રાજા રાજલોક કામિની, આગલ કરે સદા સ્વામિની ૪૬
 સેવા કરે સદા ધરણે દ્ર. પઉમાવઈ આપે આનંદ;
 આવે સંઘ ચિહું દિશિતણા, માંડે આચ્છવ આનંદ ઘણા. ૪૭
 લાખેણી પ્રભુપુજા કરો, મોટો મુગટ મનોહર ભરો;
 આરતિએ સવિ મંગલમાલ, ભુંગળ ભેરી ઝાકઝમાલ ૪૮
 આજ લગેં સહુકો ઇમ કહે, એક જ દોરો ઊંચા રહે;
 આગલ તો જાતો અસવાર, જ્યારે ઝેલગદે રાય અવતાર. ૪૯
 જે શ્રમ જાણ્યો તે તિમ સહી, વાત પર પર સદ્ગુરુ કહી;
 જોલી આદિ જિસ્તી મન રહી, નિરતું જાણે તે કેવળી ૫૦
 અશ્વસેન રાય કુલ અવતંસ, વામા રાણી ઉદરી હંસ;
 વાણારસી નગરી અવતાર, કરજો સ્વામી સેવક સાર. ૫૧
 ભણેં શુણે જે સરલેં સાદ, સ્વામી તાહરાં સ્તવન રસાલ
 ધરમી નર જે ધ્યાને રહે, ઝેઠા જાત્રાતણો ફળ લહે. ૫૨
 ઉલટ અખાત્રીજે થયો, ગાયો પાસ જિનેસર જયો
 જોલીશ યે કર જોડી હાથ, અંતરિક શ્રી પારસનાથ. ૫૩
 સંવત પંદર પંચાશી જાણુ, માસ શુદ્ધિ વૈશાખ વખાણુ;
 મુનિ લાવણ્યસમય કહે મુદા, તુમ દરસન પામે સુખસંપદા. ૫૪

વડોદરાવાસી પં. શ્રી લાલચંદલાઈ ભગ-
વાનદાસ ગાંધીને પણ અમારે ખાસ જ ધન્યવાદ
આપવો જોઈએ, કેમકે ભાવવિજયગણિ-વિરચિત
શ્રીઅન્તરિક્ષપાર્શ્વનાથમાહાત્મ્ય કે જે અંતરિક્ષ-
શના ઇતિહાસમાં ઘણું મહત્વનું સ્થાન ધરાવે
છે, તે છપાઈ ગયું હોવા છતાં, ઘણા ઘણા
પ્રયત્ન કરતાં પણ કોઈ સ્થળેથી પ્રાપ્ત થઈ
શક્યું નહોતું તે તેમની પાસેથી મળ્યું હતું.
અને જ્યારે જ્યારે દાર્શનિક અધ્યયન અને

સંશોધનમાં અમને કોઈ પણ પુસ્તકની જરૂર પડે ત્યારે ત્યારે અલભ્ય અને
કિંમતી પુસ્તકો પણ વડોદરાની રાજકોય લાયબ્રેરીમાંથી વિના સંકોચે તેમણે
પૂરાં પાડ્યાં છે આ તેમનું સૌજન્ય જ છે.

આ તીર્થ ઉપર પૂર્ણ ભક્તિથી યથાશક્તિ યથામતિ શોધ કરીને આ
તીર્થનો ઇતિહાસ આલેખવા પ્રયત્ન કર્યો છે, છતાં તેમાં જે અપૂર્ણતા
રહી ગઈ હોય તેને વિદ્વાન સંશોધકો પૂર્ણ કરવા પ્રયત્ન કરશે એવી
આશા રાખીએ છીએ.

અંતે દેવાધિદેવ શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથભગવાનને ઉપાધ્યાય શ્રી યશો-
વિજયજી મહારાજના શબ્દોમાં જ વિરમિ કરીને સમાપ્ત કરીએ છીએ —

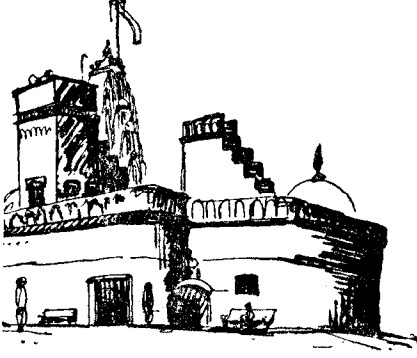
દૂર કરો દાદા પાસજી ભવદુઃખકા ફંદા
વાચકયશ કહે દાસકું દીજે પરમાનંદા ।
મેરે સાહિબ તુમ હી હો પ્રભુ પાર્શ્વજિનંદા ॥

॥ श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथाय नमः ॥

श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथल तीर्थ विषे ऐक महत्वनो प्रतिमालेख

ज्वलंत पुरावो

श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथलगवानना तीर्थ संबंधी ऐतिहासिक माहिति यनी शके तेटकां साधनोद्वारा मेजवीने विस्तारथी हुं जलुपी यूक्यो छुं, के जेनाथी वाचके सुपरिचित छे आ प्रकरणमां तेनी ज पूर्तिशे श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथ तीर्थ संबंधमां मणी आवेदे। ऐक महत्वनो धातुनां प्रतिमालेख उपर केतरेदे। लेख आपवामां आवे छे.

संवत २००६ मां अमारुं आकालामां आतुभांस हुतुं लांथी विहार करी आलापुर, शेगांव, आमगांव, मलकापुर तथा लुहानपुर थुध अही जलगांवमां आववुं थयुं. वयमां लुहानपुर के जे आरथी त्रलुसोः वर्ष पूर्व नैनेतुं मोटुं केन्द्र हुतुं अने ज्यां अदार जिनालयो हतां लां आणे वस्ती धरी जवाथी अधाने लेगा करीने ऐक लव्य जिनमंदिर पांधवामां आव्युं छे. लांना अधा पापालु तथा धातुना प्रतिमालेख उपरना देपो नोंध्या के जे ऐतिहासिक दृष्टिऐ वलु उपयोगी छे. ते ज प्रमाले अही आवीने पलु अहीना पापालुना श्री वासुपूज्यस्वामीना लव्य जिनालयमांती मूर्तिआे उपरना देपो नोंधता श्री अन्तरिक्षपार्श्वनाथ लगवाननी प्रतिमाना उद्वेखवाणे ऐक महत्वनो लेख ऐक धातुनां प्रतिमालेख उपर मणी आव्यो अने मारा आनंदनो पार न रह्यो. ऐ लेख नीचे मुज्ज छे:—

संवत १७०५ वर्षे फागुणवदि ६ बुधे श्रीअवरंगाबादजातीयवास्तव्य-प्राग्वाटजातीद्रग्र (?)—शास्त्रायां सा० अमीचंदभार्या बाइ इंद्राणिनाम्या स्वकुट (टुं) बश्रेयसे स्वकारितप्रतिष्ठायां श्रीवासु पूज्यजिनबिम्बं कारितं प्रतिष्ठितं च तपागच्छाधिराजश्रीविजयसेनसूरीश्वरपट्टालंकारभट्टारक श्रीश्रीश्री विजयदेव-सूरिभिः श्रीअन्तरिक्षपार्श्वनाथप्रतिमालंकृतश्रीसिरपुरनगरे ॥ शुभं भवतु ॥ श्री ॥

लावार्थ — “ विक्रम संवत १७०५ ना झगलु वदि ६ ने लुधवारे औरंगाबादना वतनी पोरवाउजातिना दत्र(?)शाआना अभीअंही पत्नी धंराणी नामनी आधंऐ पोताना कुटुंअना इत्यालु माटे पोते इरावेदी प्रतिष्ठां

શ્રી વાસુપૂજ્ય ભગવાનનું ધ્યાન કરાવ્યું અને તપાગચ્છાધિરાજ શ્રી વિજયસેનસૂરીશ્વરજી મહારાજના પટ્ટાલંકાર શ્રી વિજયદેવસૂરીએ શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનના પ્રતિમાથી અલંકૃત સિરપુરનગરમાં તેની પ્રતિષ્ઠા કરી. ”

ઉપરના લેખમાં એમ જણાવ્યું છે કે સં. ૧૭૦૫ માં ઔરંગાબાદના વતની અમીચંદ નામના શ્રાવકની પત્ની ઇન્દ્રાણી નામની શ્રાવિકાએ શ્રી વિજયદેવસૂરીજી મહારાજને હાથે અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ ભગવાનનાં તીર્થમાં એ ધાતુના પ્રતિમાજીની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી. આથી એ વાત સિદ્ધ થાય છે કે આજથી ત્રણસો વર્ષ પૂર્વે શ્વેતાંબરોનો જ ત્યાં અધિકાર હતા. ઔરંગાબાદમાં તે વખતે જૈનોનો ઘણી મોટી વસ્તી હતી. ત્યાં દેરાસરો પણ ઘણાં હતાં તેમજ ત્યાં

અનેક મોટા મોટા આચાર્યાદિ મુનિરાજોના ચાતુર્માસ થતાં હતાં. અંતરિક્ષજી તીર્થથી (શિરપુરથી) ઔરંગાબાદ ૧૨૦ માઇલ જ દૂર છે. સંભવ છે કે શ્રી વિજયદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ ઔરંગાબાદથી અંતરિક્ષજી પધાર્યા હોય અને ત્યાં ઔરંગાબાદથી આવેલા શ્રાવકાએ તેમને હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હોય.

આ ધાતુનાં પ્રતિમાજી શિરપુરથી (અંતરિક્ષજીથી) અહીં જલગાંવમાં શી રીતે અને ક્યારે આવ્યા તે કંઈ કહી શકાતું નથી, કેમકે સામાન્ય રીતે ધાતુની મૂર્તિઓ “ ચલ ” હોવાથી એક સ્થાનેથી બીજે સ્થાને ગમે ત્યારે લઈ જવામાં આવે છે.

આજે શ્વેતાંબર-દિગંબરોનો ઝઘડો ઉપસ્થિત થયો ત્યારથી પરત્યેક વખતે શ્વેતાંબરો એકાદ મૂર્તિ પણ અંતરિક્ષજીના દેરાસરમાં પધરાવે તે સામે દિગંબરો વાંધો ઉઠાવતા આવ્યા છે. અને આજથી ચાલીશ વર્ષ પહેલાં પૂજ્યપાદશ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ સંઘ લઈને ત્યાં પધાર્યા હતા ત્યારે ત્યાં સંઘ શકાય તેટલા થોડા દિવસ પૂરતી જ સંઘમાં સાથે લાવેલ મૂર્તિને પધરાવવા સામે પણ દિગંબરોએ સખ્ત વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને ઘણું મોટું તોફાન મચાવ્યું હતું અને છેવટે અધો તોફાની મામલો કોર્ટ સુધી પહોંચ્યો હતો; પણ ઉપરના લેખનાં લખાણથી સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે કે શ્વેતાંબરોનો એ તીર્થ ઉપર અધિકાર હતો અને ત્યાં બીજા પ્રતિમાજી પણ ઇચ્છાનુસાર પધરાવવામાં આવતા હતા. આ દૃષ્ટિએ જોતાં આ લેખ અંતરિક્ષજી તીર્થના સંબંધમાં ઘણો મહત્વનો અને ઉપયોગી છે.

સં. ૨૦૦૭ ફાલ્ગુન વદ ૮
શ્રીઋષભજિનજન્મદીક્ષાકલ્યાણક
(પૂર્વે જ્ઞાનદેશ) મુ. જલગાંવ

મુનિરાજશ્રી ભુવનવિજયાન્તેવાસી
મુનિ જંબૂવિજય

अंतरिक्षपाश्वर्नाथस्तोत्रम् ॥

उपजातिवृत्तम् ।

श्रीपाश्वर्नाथं भुवि सुप्रसिद्धं, वैदभंदेशे सुविशालकीर्तिम्
अस्पृष्टभूमि सुयथार्थनामं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ १ ॥
विभूषितं श्रीपूरमध्यभागं, पातालगर्भगृहसंस्थितं यः ।
अनेकभक्तापितभक्तपुष्पं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ २ ॥
लंकापतेर्बाहुविभूषित यत्, बिम्बं जिनेन्द्रस्य सुभूतकाले ।
चमत्कृतिर्यस्य जने प्रसिद्धं, श्री अंतरिक्ष शिरसा नमामि ॥ ३ ॥
वाराणसी यस्य सुजन्मभूमि-वामाकुले सूर्य इव प्रदीपः ।
पूज्यं मनोवाञ्छितपूरकं त, श्री अंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ४ ॥
फणीन्द्रविस्फारितमातपत्रं, सूशोभितं सुंदरश्यामवर्णम् ।
आकृष्टभवतालिसुखारविन्दं, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ५ ॥
सत्योपदेष्टा कमठस्य पाश्वर्णे मन्त्रामृतेनोद्धरितः फणीन्द्रः ।
सुरेन्द्रसंपूजितदेवदेवं श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ६ ॥
धर्मोपदेष्टा भुवि भाविकानां तीर्थकरः संघविधायको यः ।
धर्मस्य संस्थापकधर्ममूर्ति, श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ७ ॥
भक्तस्य वाञ्छा भुवि भाग्यलक्ष्मी-विधायको यः परमार्थसिद्धेः ।
भोक्षस्य दाता परमं पवित्रं श्रीअंतरिक्षं शिरसा नमामि ॥ ८ ॥

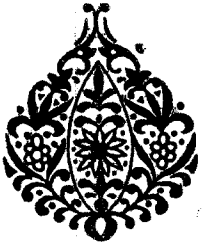
—बालेन्दु

卐

श्री अंतरिक्षपाश्वर्नाथ जिनेश्वर स्तवन

(राग—जब तुम ही चले परदेश)

श्री अंतरिक्षप्रभु पास, पूरो हम आश
स्वामी सुखकारा, सेवकका करो उद्वारा
विदभंदेश के शिरपुरमें, तुम जाकर बैठे दूरदूरमें ।
तुम दर्शन को आया हूँ जिनजी प्यारा...सेवक० १
तुम सेवामें मैं आया हूँ, महापुण्यसे दर्शन पाया हूँ ।
आनंद हुआ है दिलमें आज अपारा...सेवक० २
तुम मूर्ति अधदर रहती है, अति चमत्कार चित्त देती है ।
तुम महिमा जगमें सोहे अपरंपारा...सेवक० ३

प्रभु तुमने रोग मिटाया है, श्रीपाल का कोढ़ हटाया है ।
मुज दुःख हरो करणारसके भंडारा....सेवक० ४
तुम नामको नित्य समरता हूँ, करजोडके बिनति करता हूँ ।
जंबूको है प्रभु तेरा एक सहारा....सेवक० ५

—रचयिता—मुनिराजश्री जंबूविजयजी महाराज

॥ श्री अंतरिक्षपार्श्वनाथ स्तवन ॥

॥ प्रभु हूं प्रेमे आव्यो रे, माहं आयुष्य एले जाय, प्रभु० ॥ ए चाल ।
(राग माढ)

प्रभु हूं भावे आव्यो रे । मने संसारमां न सुहाय ।
प्रभु हूं भावे आव्यो रे । ए अंचली ।
श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ स्वामी । अरज कहं बारंवार ।
आ संसार समुद्रथी तारो । तारक बिरदना धार । प्र० १ ॥
अज्ञानता रूप तळियुं जेहनुं । उंडु जेह अगाध ।
व्यसन शैल समुह छे जेमा । कषाय कलश ऊपाध । प्र० २ ॥
तृष्णा पवन थकी ते भरीया । संकल्प वेला वधार ।
वडवानल कामदेव रुपी छे । स्नेह इंधन अपार । प्र० ३ ॥
रोग शोकादिक मच्छ बहुला । द्रोह गर्जना थाय ।
सायात्रिक भव्य जीव घणोरा । संकटथी गभराय । प्र० ४ ॥
एह थकी हूं अति उभग्यो छुं । साहेब सुण दयाल ।
हंस कहे मुज जलदी तारो । जाणी पोतानो बाल । प्र० ५ ॥

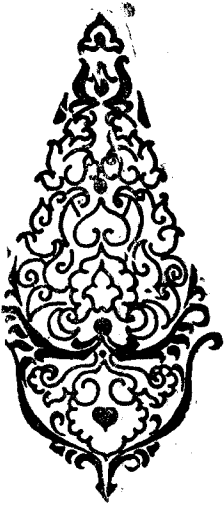
(२)

(राग माढ)

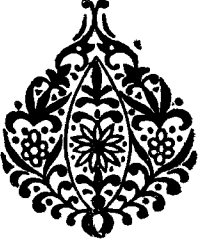
(थारी गाई रे अनादिनिः निद जरा टुक जोबो तो सही) ए चाल

श्री अंतरिक्षपार्श्वनाथ प्रभुजी भावे भेटचा रे ।
भावे भेटचा भावे भेटचा भावे भेटचा रे ।
मुंबईथी प्रभुदर्शन करवा, मोह थयो मन जाण ।
मोहमयी कहेवामां आवे, देख्युं प्रत्यक्ष प्रमाण । प्रभुजी० १ ॥

(८८)

- कोटमां पूर्ण चोमासुं करीने, कोलाबाथी क्रमवार ।
वालकेश्वर लालबागमां आवी, त्यांथी कयीं विहार । प्रभुजी० २ ॥
- भायखला दादर घाटमांही, भाडु भाणा मझार ।
कसोली भीमडी पडघा वासीदा, शाहपुर चैत्य जुहार । प्र० ३ ॥
- अट्टगाम खरडीथी कसारा, इगतपुरी मुकाम ।
घोटी कावनाहमां झुहारी, आव्यो वाडी वरेगाम । प्र० ४ ॥
- इडोली नाशिक तीर्थ नमीने, वाडगामथी ओझार ।
सुकी नानिफाड विचोड थकी, देशमाणु लारोलार । प्र० ५ ॥
- येवले यवंती पार्वं जुहारी, आव्या अंदर सुर ।
वैजापुर पारसोडा, बाबुला, वेरुल गुफा भरपुर । प्र० ६ ॥
- आव्या देवगिरी जे हालमां छे, दौलताबाद प्रख्यात ।
हीरसूरि जीहां भणवाने आव्या, हीर प्रश्नमां विख्यात । प्र० ७ ॥
- चैत्य त्रण औरंगाबादमां, चीखलठाणु करमाल ।
सेकटा बदनापुर झालणे, चंद्रप्रभुने निभाल । प्र० ८ ॥
- वाघरुल राजा देवले पूजी, शीनखेड कीनगाम ।
बीबीगाम लोणारमां अर्ची, कीधुं सोनारी मुकाम । प्र० ९ ॥
- मांगरोल शीरपुर जीहां छे, पार्वनाथ अंतरिक्ष ।
गाम नगर नदी पर्वत गुफा, उल्लंघी आव्यो हूं ईश । प्र० १० ॥
- पद्मणी मन पियु वसे, सीतानें मन राम ।
गिरजा मन गिरिजापति रे, निर्धनने धन ठाम । प्र० ११ ॥
- गजवर मन रेवा नदी रे, ध्येयमां ध्याता ध्यान ।
तेज मुज मन अंतरिक्ष पासना, ध्याननुं सदा मकान । प्र० १२ ॥
- रावण प्रतिवासदेव समयमां, माली सुमाली नाम ।
प्रभुपूजन विना भोजन न करे, श्रावकनुं ए काम । प्र० १३ ॥
- कार्य प्रसंगे गामांतर जाता, प्रतिमा किसरे साथ ।
तव सेवक भावी पार्वनाथनी मूर्ति बनावे स्वहाथ । प्र० १४ ॥
- अष्टप्रकारी पूजा करीने, सरोवरमां पधराय ।
भावना भावी त्यांथी सिधावे, विमान वेगे चलाय । प्र० १५ ॥

एक दिन रोगी श्रीपालनृपाल, आवे सरोवर पास ।
हाथ पग धोया के रोगनो, त्यांथी थयो झट नाश । प्रभुजी० १६ ॥

रायराणी विचारे दिलमां, शायी थई शुद्ध काय ।
त्यारे सुपनमां वाणी सांभळी, प्रतिमा छे जलमांय । प्र० १७ ॥

एना प्रभावे रोग गयो छे, एम जाणी श्रीपाल ।
जलमांथी प्रभुने काढीने, देखे जगत् प्रतिपाल । प्र० १८ ॥

निरविकारी अतिमनोहरी. भवदुःख भंजन हार ।
मूर्तिने निजनगर लाववा, राजा थयो तैयार । प्र० १९ ॥

पण जातां पछवाडे जोयुं, तेथी मूर्ति न जाय ।
अति उत्तम प्रभावशाली, ते अधर रही देखाय ॥ प्र० २० ॥

अद्भुत एवो चमत्कार देखीं, राजाए शीरपुर गाम ।
वसावी चैत्य कराव्युं, सुंदर पूजा करे अभिराम । प्र० २१ ॥

सम्पूर्ण तीर्थनुं वर्णन करतां, आवे नहीं कांई पार ।
ते कारण श्री तीर्थ कल्पथी, उद्धर्यो एटलो सार । प्र० २२ ॥

ज्यांथी श्री पार्श्वप्रभुजी निकल्या, मोजुद छे ते ठाम ।
वेरूलमां देखीयुं, ते तो कुंडसरोवर घाम । प्र० २३ ॥

अगीयार लाख वर्ष थयां छे, ए प्रतिमाने खास ।
तीर्थ वंदनमां नाम निरुपण, जुवो अंतरिक्ष पास । प्र० २४ ॥

भवदावानल तापे तपेला, भविजन अपरंपार ।
तेहने शीतलता रूपजावे, मूर्ति अति मनोहार । प्र० २५ ॥

कलिकाले अंतरिक्ष पासनो, महिमा जगमशहुर ।
अनेक यात्रालु यात्रा करीने, कर्म करे चकचूर । प्र० २६ ॥

गिरापति गुण गाई शके नहि, माराथी केम गवाय ।
तो पण भक्ति वशे गुण गाया, शक्ति प्रमाणे कवाय । प्र० २७ ॥

देव अपर निर्दोष न जगमां, जोयो सकल संसार ।
ते कारण मुज मन लोभाणु, करो हवे भवपार । प्र० २८ ॥

अपराधी जीवोने ऊधरी, कर्मो तुमे उपगार ।
हुं तो तमारा चरणोनो सेवक, आवागमन निवार । प्र० २९ ॥

एकलाथी संघलावे चतुर्विध, बालुभाई राधाबाई ।
यात्राथी संतोष थयो बहू, जीन शासनती वधाइ । प्रभुजी० ३० ॥

वीर संवत चोवीसैं चालीसमां, आत्म संवत अढार ।
ओगणीसैं सीत्तेर विक्रमे, मास फागण सुखकार । प्र० ३१ ॥

शुदि एकादशी इस्वीसने, ओगणीसैं चौद साल ।
तारीख आठ मार्च रवीवारे, भेट्या जिणंद दयाल । प्र० ३२ ॥

दूर थकी चाली हुं आव्यो, प्रभुजी तुम दरबार ।
आतम लक्ष्मी संपदा आपो, हंसगति करनार । प्र० ३३ ॥

मनथकी तुज ध्यान घरं, हुं वचनथी कविता सार ।
कायाथकी प्रभु शीर नमावुं, कर्पूर कहे वारंवार । प्र० ३४ ॥

卐

(३)

(कव्वाली)

दर्शन अंतरिक्ष पारसनां पूरवले पुण्यसैं पाया ॥ ए आंकणी ॥

माता वामाजीके नंदा । सोहे मुख पूनमचंदा,
टालो भवोभवका फंदा । मिले सुख अमंदा । दर्शन० १ ॥

तुहीं जगनाथ जगदेवा । करं निशदिन तुम सेवा ।
चाहुं नित्य मोक्षका मेवा । जैसे गजवर मन रेवा । दर्शन० २ ॥

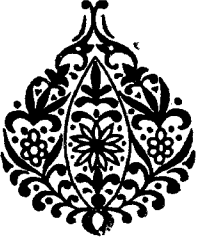
लिया जग हुंढमें सारा । नहि तुज सम प्रभु प्यारा ।
पडा हुं चार गति १कारा । निहाली कीजे भवपारा । दर्शन० ३ ॥

काटे कषाय विषधर क्रूर । चूसे मुज आतमाका नूर ।
पुकारं में सुणो हजुर । छुडावो यश ग्रहो भरपुर । दर्शन० ४ ॥

ज्ञानीको बहोत क्या कहेना । हंस सम मोय कर देना ।
कहे कर्पूर सुण बेना । मुज प्रभु पास ले लेना । दर्शन० ५ ॥

卐

(६१)

(४)

(राग वरवा) अरचन सुंदर बना-ए चाल

श्री अंतरिक्ष महाराज दर्शन सुखकारी । ए आंकणी०
तुज मूर्ति मोहनगारी, कर्म कठोर कंद चूरनारी ।
प्रमोद तनमनमां देनारी, जेम मोरने मेघ गाज । दर्शन० १ ॥

हूं प्रभु कर्मरोगथी पुरो तुं धनवंतरी नही अघुरो ।
कीजे रोग तणो चकचूरो, ढील शेनी छे महाराज । द० २ ॥

जग उद्धारक अंतरजामी, सुणो अर्जं कहां छुं शिरनामी ।
मुज पुंठे पडघो मोह हरामी, जेम तीतर पर बाज । द० ३ ॥

अंतरिक्ष अंतर नवि कीजे, मुखथी निज सेवक कहीजे ।
नेहनजर मुज सन्मुख दिजे, राखी प्रभु मुज लाज । द० ४ ॥

बेठा अर्ध पद्मासने आप, धर्म दोलत दायक माबाप
हंस सम करो टाली पाप, कर्पूरना शिरताज । द० ५ ॥

(५)

(नाम वीर प्रभु लिजे भविष्यां लिजे रे लिजे रे लिजे अध छीजे-ए चाल)

पास अंतरिक्ष स्वामी, प्रभुजी स्वामी रे स्वामी रे
स्वामी सुखधामी ॥ ए आंकणी ॥

अंतरिक्ष प्रभु अंतरजामी त्रण जगतमां नामी रे नामी रे
नामी सुखधामी । पास० १ ॥

दोष अढार रहित निरंजन, थया शिवगति गामी रे गामी रे
गामी सुखधामी । पास० २ ॥

अचित्त चिंतामणि सम दर्शन, करी में दुःख दियां वामी रे वामी रे
वामी सुखधामी । पास० ३ ॥

सत्चित्त आनंदरूप अनुपम, जय प्रभु निष्कामी रे कामी रे
कामी सुखधामी । पास० ४ ॥

अर्ध पद्मासन मूर्ति मनोहर, पूजीए आनंद पामी रे पामी रे
पामी सुखधामी । पास० ५ ॥

(६२)

महिमा गहन अंतरिक्षपासनो, केम करीने वदामी रे वदामी रे
वदामी सुखधामी । पास० ६ ॥

कलीकालमां अधर रहे मूर्ति, नथी एमां कांई खामी रे खामी रे
खामी सुखधामी । पास० ७ ॥

मने लोकांते अंतरिक्षमां राखो, जेथी दुःखाडां देवुं वामी रे वामी रे
वामी सुखधामी । पास० ८ ॥

तुज विन देव दानवनी सेवा, जाणी में नकी नकामी रे नकामी रे
नकामी सुखधामी । पास० ९ ॥

भवोभव चरणमां रही तुमारा, चाहुं छुं करवा गुलामी रे गुलामी रे
गुलामी सुखधामी । पास० १० ॥

आदमलक्ष्मी संपदा आपो, घट घट अंतरजामी रे जामी रे
जामी सुखधामी पास० ११ ॥

हंसविजय कविराजनो कर्पूर, कहे सेवाने इच्छामी रे इच्छामी रे
इच्छामी सुखधामी । पास० १२ ।

(टीप : आ बधा स्तवनो प. पू. आचार्य भगवंतश्री विजयानंदसूरीश्वरना
शिष्य प पू. मुनिश्री लक्ष्मीविजयजीना शिष्य मुनिश्री हंसविजयजी
महाराजना समयमां बनेला छे.)

॥

(६)

(कर्ता : प. पू. आचार्यश्री विजय भुवनतिलकसूरीश्वरजी म०)

अंतरिक्ष जिन दर्शन कीघा,

मनोवांछित फळ सौ लीघां रे । अंत० । टेक ।

मूर्ति मनोहर श्याम वरणनी, दर्शक दिल हरनारी ।

चमत्कारथी अद्धर रहेती, भवनिर्यामक गुणधारी रे । अंत० १ ॥

दूर देशथी दोडी दोडीने, दर्शन काजे आव्यो ।

दर्शनथी दिल उलसाये, दुःखा दारिद्र हराये रे । अंत० २ ॥

अष्टादश अभिषेक थावे, शांतिस्नात्र सुंदर भणावे ।

सौ संघने हर्ष न मावे, दर्शन कृतकृत्य थावे रे । अंत० ३ ॥

(९३)

बे हजार ने सत्तर वर्षे, फागण वदी तेरस दिवसे ।
पूर्ण महोत्सव थावे हर्षे. भविजन मन समकित्त स्पर्शे रे । अंत० ४ ॥

आत्मकमलनी ज्योति विकसे, एकतान ध्यानमां रहेता ।
शुभ लब्धि निधि गृह प्रगटे, भुवन तिलक आनंद वहेता रे अंत० ५ ॥

(७)

एक प्राचीन स्तवन

संवत् १८३६ माघ शुद्ध ७ रोजे प. पू. श्री देवसुंदर मुनि ए आ सुंदर
स्तवन रचेलुं छे, ते हस्तलिखित प्रत उपरथी अत्रे उद्धृत करेल छे.

ॐ श्री गुरुभ्यो नमः

(हो साहेब संभव प्रभु तुम नामथी—ए देशी०)

हो साहेब श्री अंतरिक जिन साहेबा ॥

शोभे श्री शिरपुर मझार हो साहेबा ॥

नरनारी आवे घणा श्री जिनने दरबार हो । ए आंकणी० ॥
शेषफणा टोपसोहामणो सेवे श्री नागराज हो । साहे० १ ॥
इण कलिकाले तूं सही श्री अतरिक महाराज हो । साहे० २ ॥
चांपो केवडो मालती मोगरो आवे भरी भरी छाब हो । साहे० ३ ॥
चकवा समरे दिनमणि हूं समरं तुम नाम हो । साहे० ४ ॥
चरणे लंछन दीपतो, श्री घरणेंद्र गुणधाम हो । साहे० ५ ॥
हरिहर देव घणा अछे, पण नावे जोड हो । साहे० ६ ॥
तुम दरिसण दीठे थके, माहरी पुगी छे मनि कोड हो । साहे० ७ ॥
सवत अढार छत्रीसर्मा, महा सुदी छठी मझार हो । साहे० ८ ॥
अंतरिक प्रभु भेटतां, मारो सफल थयो अवतार हो । साहे० ९ ॥
पंडित शिरे दिनमणि, श्री मानसुंदर गुराराय हो । सा० १० ॥
माहरी आश्या फली महाराय हो साहेब श्री अंतरिक जिनसाहेब ।
साहे० ११ ॥

इतिश्री अंतरिक्ष पार्वनाथ स्तवन पूर्ण

શ્રી અંતરિક્ષપાર્શ્વનાથ છંદ

મધ્ય ભરતે વિદર્ભ દેશે શ્રીપુરનગરીનો રાણો,
ભવભયવારક જગજનતારક પાપવિદારક સુહામણો;
લકત મનોવાંછિત પૂરક જે સંશય છેદક ભવિ મનના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષજી અધર બિરાજે મનહરણા, ૧

કલિકાલે એ અદ્ભુત દીપે ચમત્કાર ગુણુ ભયાં દિસે,
જસ તોલે નહીં અન્ય તીર્થ કોઈ દર્શન કરતા મન હીસે;
મુખમંડલ જસ અતિવ મનોહર નયન સુહંકર સુહાગણા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૨

ભજતા જેને નેત્ર ઉઘાડે બધન તૂટે બંદીતણા
પુત્રપૌત્રની આશા પૂરે દુઃખ મટે રોગી જનના;
લકતોનું દારિદ્ર્ય નિવારે મનવાંછિત પૂરે સહુના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં, અધર બિરાજે મનહરણા. ૩

દશ દિશિમાં જસ કીર્તિ સુગંધી પ્રસરી અનુપમ અવનીમાં,
લકતમધુપ ગુંબરવ કરતા દોડી આવે જંસ પદમાં;
મન આનંદ ન માવે જોતાં મુખ પ્રમુદિત થાએ સહુના,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા, ૪

દૂષિત જાણી ધરા પરવશા અધર બિરાજે મહાપ્રભુ,
જગજન દુઃખો નિવારવાને અવતરિયા છે એહ વિભુ;
પાપીજન ઉદ્ધરે પ્રભુના પ્રભાવતી આ અવનીમાં,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૫

વિવિધ નામધારી બહુ દેશે પૂજાએ પારસ દેવા,
સ્પર્શ થતાં જસ સુવર્ણ થાએ લકત-લોહ ફળતી સેવા;
એવા પ્રભુના નામ ઘણા છે લકત ઘણા દેવેંદ્રતણા,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૬

ખરદૂષણુ રાજાએ નિર્મા ભાવી જિનની એ પ્રતિમા,
કેઈક વત્સરો જલમાં રહીને મગટ થઈ આ અવનીમાં;
ઈલ નૃપતિએ ભાવભક્તિથી ભાવી અદ્ભુત એ રથમાં,
પાર્શ્વનાથ પ્રભુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૭

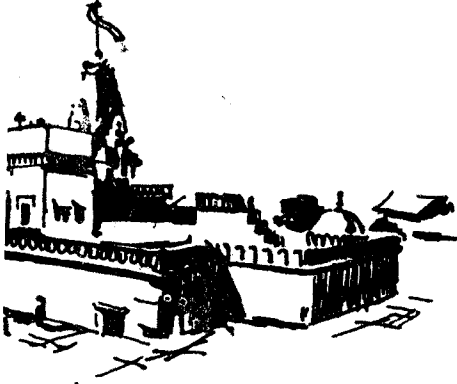
શંકા જગી નૃપતિ ચિત્તમાં સ્થિર થયા પરબુ શ્રીપુરમાં,
મંદિર બાંધ્યું મનમાં રાખી ગર્વ ન બેઠા પરબુ એમાં;
સંઘે બાંધ્યું સુંદર મંદિર ભૂગર્ભે કાઢી રચના,
પાર્શ્વનાથ પરબુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૮

આવો વામાનંદનકેરા દર્શન કરવા સહુ આવો,
પૂજન લજન કરીને લેજો માનવ જન્મતણો દહાવો;
તારણતરણ ભવિકજનના એ અન્ન ન દીસે આ જગમાં,
પાર્શ્વનાથ પરબુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૯

શ્યામસુંદર મૂર્તિ અલૌકિક ક્ષણિધર શિરખર છત્ર ધરે,
અર્ધ કરી પદ્માસન બેઠા ભકતજનોના ચિત્ત હરે;
સકલ ગણે નિજ નેત્ર ભકતજન દર્શન કરી પરબુ પાસતણા,
પાર્શ્વનાથ પરબુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૧૦

મુકેટ કુંડલાલકૃતિથી મુખમંડલ રત્ન તિલક સોહે,
સ્વર્ણઘટિત મણિ મુકતાફલના હાર કંઠમાં મન મોહે;
બાલેન્દુ નતમરતક થઈને ભાવે ગાવે ગુણુ જિનના,
પાર્શ્વનાથ પરબુ અંતરિક્ષમાં અધર બિરાજે મનહરણા. ૧૧

—શ્રી બાલચંદ હીરાચંદ “ સાહિત્યચંદ્ર ”

ભારત દેશના સર્વ ભાગમાંથી સેંકડો વર્ષોથી શ્રી અંતરિક્ષ તીર્થમાં જુદા જુદા ગામોમાં, શ્રી જૈન શ્વેતાંબર સંઘો, આચાર્યો, પંડિત મુનિમહારાજોના સંઘ સમુદાય સાથે શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથની યાત્રા માટે અખંડિતપણે આવતા રહ્યા છે, તેમાંથી અનેક સંઘોએ તીર્થમાં સારી જ્યેવી રકમો અને ઘરેણાઓ આ તીર્થના તીર્થપતીના ચરણે ભેટ તરીકે આપેલાં છે. તેની અને આ તીર્થના વહિવાટના ચોપડાઓ વખતોવખત તપાસીને તે ઉપર ધોતાના હસ્તાક્ષરો કરેલા છે.

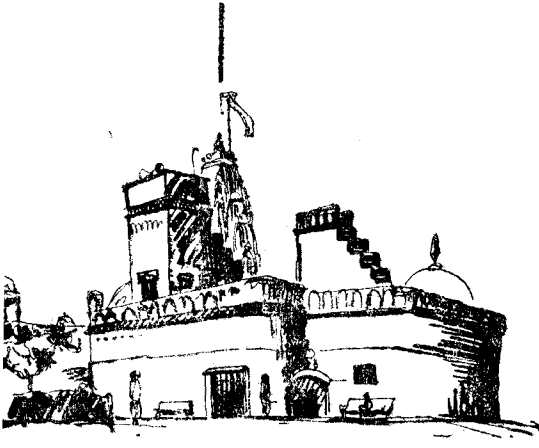
તેની

સંક્ષિપ્ત નોંધ

સંવત ૧૮૪૫ સાલથી આજ દિવસ સુધી અનેક સંઘો અત્રે આવ્યા છે. અને એ જ પ્રમાણમાં મોટી સંખ્યામાં યાત્રાળુઓ પણ વારંવાર અત્રે આવીને આ પાવન તીર્થનું દર્શન પુનઃ તેઓએ કરેલું છે, તે સર્વોની નોંધ સંસ્થાનના દક્ષતરમાં આવેલી છે, તેમાંથી અનેકોએ સેવા દ્રવ્ય પણ અર્પણ કરેલું છે. ભગવાનને અનેક અલંકારો ભેટ તરીકે આપેલા છે.

આ ઠેકાણે એક વાત વિશેષ રીતે લક્ષમાં લેવા જેવી છે કે દીગંબરી દેવસ્થાનમાં કોઈ પણ ઠેકાણે ભગવાનને અલંકારો ચઢાવવાની પ્રથા નથી, અત્રે તો કેટલાકે અલંકારો ભગવાનને ભેટ તરીકે આવ્યા છે. તે સર્વ શું સુચવે છે ?

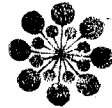
તે સિવાય પુનઃ અનેક ઉપકરણો પણ વખતોવખત ભેટ મળેલા છે. સંસ્થાનના હિસાબ તપાસવામાં આવેલા છે અને જમા-ખરચ ઉપર તેવા શેરાઓ લખી મૂકવામાં આવેલા છે.

દરેક વિગતનો અત્રે નિર્દેશ વિસ્તાર લયથી
અમે કરતા નથી, પણ જોઈએ તે અંગે ઉત્સુ-
કતા હોય તેઓ સવિસ્તર રીતે, સંસ્થાનના દફતરમાં
જોઈ શકે છે.

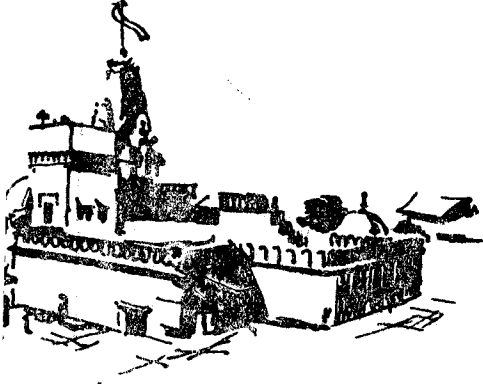
સંસ્થાનની વ્યવસ્થા જોવા માટે વખતોવખત
કાર્યાકરી કમિટીની નિમણૂક સર્વસાધારણ સભામાંથી
થાય છે. જમા ખર્ચ ઉપર સંપૂર્ણ દેખરેખ
રાખવામાં આવે છે.

સારાંશ આ પ્રાચીન સ્વેતાંબરી તીર્થ સકલ જૈનોનું એક પૂજા અને
શ્રદ્ધાસ્થાન ઘણા પ્રાચીન કાળથી થયું છે, એમાં શંકા નથી.

કૃતજ્ઞતા લેખ

આ મહાન પ્રાચીન શ્વેતાંબર તીર્થનો ઇતિહાસ પૂર્ણ કરતા પહેલાં અમારું આ કર્તવ્ય થઈ પડે છે કે આ તીર્થના વિકાસ માટે જે મહાન વ્યક્તિઓએ પ્રયત્ન કરેલા છે તેનો કૃતજ્ઞતાપૂર્વક ઉલ્લેખ થવો જરૂરી છે.

સ્વ. પરમ પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત
શ્રી ભુવનતિલકસૂરીશ્વરજી મહારાજ

સન ૧૯૫૯-૬૦ માં પ્રભુના પ્રતિમાને લેપ કરવાનો પ્રસંગ ઉભો થયો અને દિગંબર ભાઈઓએ હંમેશ મુજબ પ્રતિકારનો વરસાદ વર્ષાવ્યો. શાસનદેવ નગરક હતા અને લેપનું કામ પુર્ણ થયું. ત્યાર બાદ સં. ૨૦૧૭ માં ત્યાં અઢાર અભિષેક, નૂતન વિદ્યાર્થ પાર્શ્વનાથ જિન મંદિરની સ્થાપના, તેની પુર્ણા-હતી અને પ્રતિષ્ઠા, અંજનશલાકા મહોત્સવ, એ આખો પ્રસંગ આ તીર્થના ઇતિહાસમાં સુવાર્ણાક્ષરે લખવા જેવો છે. તે જેમની પવિત્ર નિશ્રામાં ઉજવાયો તે સુપરસિદ્ધ જૈનાચાર્ય પૂજ્યપાદ શ્રીમદ્ વિજયલલિતસૂરીશ્વરજી મહારાજ સાહેબના પદ્મપ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રી વિજયભુવનતિલકસૂરીશ્વરજી મહારાજની કૃતજ્ઞતાપુર્વક યાદ કરવી અત્યંત આવશ્યક છે. તેઓશ્રીએ આ તીર્થ માટે જે શ્રદ્ધા ભક્તિભાવ પ્રગટ કર્યો છે અને કાર્યકર્તાઓનો ઉલ્લાસ વધાર્યો છે તે અનુપમ છે. તેઓએ સ્વહસ્તે “શ્રી અંતરિક્ષ તીર્થ-માહાત્મ્ય અને સંક્ષિપ્ત ઐતિહાસિક પરિચય” આ પુસ્તિકા લખી શ્રી ભુવનતિલકસૂરીશ્વર જૈન ગ્રંથમાળાના અગીઆરમા પુસ્તક તરીકે પ્રગટ કરાવી છે. તેમજ “શ્રી અંતરિક્ષ તીર્થ માહાત્મ્ય” આ નામનું ખીજું પુસ્તક, આ તીર્થનો મહિમા ખ્યાલમાં આવે એ ઉદ્દેશથી સંસ્કૃત ભાષામાં રચીને પ્રગટ કરેલ છે. જેથી લાંબા કાળે ભાવી સંશોધકોને સગવડ મળી રહેશે. આ ચોપડી પાંચ ખંડમાં વિભાગવામાં આવેલી છે. જેમાં આ તીર્થનો કડીબદ્ધ ઇતિહાસ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. જે વાળું જ રસપ્રદ છે. આ સંસ્કૃત કાવ્યના કુલ ૧૧૭૯ શ્લોક છે અને તે બધા કાવ્ય ગુણથી ભરપુર છે. આ બંને ચોપડીઓ આ તીર્થના ઇતિહાસમાં અમૂલ્ય એવો ઉમેરો કરે છે.

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી અંતરિક્ષજી તીર્થથી વિહાર કરી દૂર દૂર દેશ પ્રદેશમાં વિચર્યાં પણ તેઓ આ તીર્થને કદી પણ ભૂલ્યા નથી. શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ

ભગવાનની પ્રશમરસ નિમગ્ન એવી શ્યામ વર્ણની અહર ધિરાજમાન એવી મૂર્તિ સતત તેઓની આંખ સામે રહેતી.

આચાર્ય ભગવાનનું માર્ગદર્શન અને સતત ઉપકાર એ આ તીર્થના વહીવટકર્તાઓને અધારામાં પ્રકાશ જેવું હતું. પણ હવે તેઓ મિતી સં. ૨૦૨૮ ના જેઠ શુદ્ધ ૨ ના દાવણગિરીમાં સમાધિ-પૂર્વક કાળધર્મને પામ્યા છે. જે ખોટા આ તીર્થને માટે ઘણી મોટી ગણાય છે. તેમના અનંત ઉપકારોની સ્મરણ નોંધ લેતા તેમને અમારા કોટી કોટી વંદન !

સ્વ. પરમ પૂજ્યપાદ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીમદ્ વિજયયશોદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજ

રાજકાળની હેરફેર આ જમાનામાં કાંઈ નવી નથી, લોકશાહી તંત્ર છે, અને તે તંત્રના આધારે રાજની સત્તાનું સુકાન ક્યા વખતે ક્યા ફેરે તે કાંઈ પણ કહી શકાય નહિ.

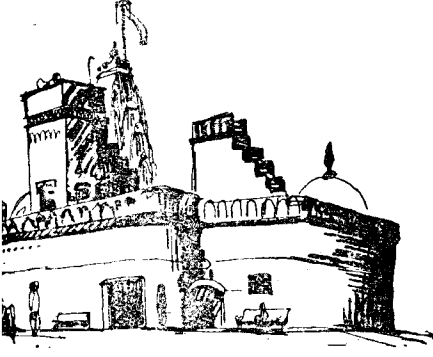
મહારાષ્ટ્ર રાજ્યની નિર્મિતી પછી રાજસત્તા વરાડના કાર્યકરોના હાથમાં આવી અને દિગંબરોએ ફરીથી પોતાનું જોર અજમાવવાનું ચાલુ કર્યું. સત્તાને આંધળી બનાવી, ખોટી રીતે દોરવણી આપી અને પોતાના વશમાં લીધી અને શ્વેતાંબર વહિવટ કરતાંઓને પજવવાનું ચાલુ થયું. તે એટલી હદ સુધી કે ખુલ્લો અન્યાય દેખાય તો પણ સત્તાના જોરે જુલમ કરવાનું ચાલુ જ રાખ્યું તીર્થ ઘણા જોખમમાં મુકાયું અને શ્વેતાંબરો હચમચી ઉઠ્યા. અન્યાયનો પ્રતિકાર કરવા માટે સંઘને હિંમતવાન બનાવવાનું મહાન કાર્ય જૈનાચાર્યો પાસેથી થાય એવી ખૂબ અપેક્ષા રખાઈ અને પ. પૂ. સ્વ. આચાર્ય ભગવાન શ્રીમદ્ વિજયપ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી પ. પૂ. આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજયયશોદેવસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રી ૮૦ વર્ષની ઉંમરે પણ તીર્થ રક્ષણ કાળે લાંબો વિહાર કરી તીર્થમાં દોડી આવ્યા અને લાંબા એક ઐતિહાસીક ચાતુર્માસ કર્યું, જેથી જૈન શ્વેતાંબરો જગૃત બન્યા અને આ તીર્થની રક્ષા કરવા માટે તેઓના પ્રેરક વચનોના પ્રકાશમાં પંથ કાપવા લાગ્યા. આ તીર્થમાં કાંઈ મુનિ મહારાજે ચોમાસુ કર્યાની નોંધ નથી. પણ આચાર્ય ભગવંત પોતાની શાંતિમય આરાધના કરતા લાંબા એકા એકા જૈન જગતનું લક્ષ આ તીર્થ તરફ ખેંચતા રહ્યા. તેમના ચોમાસા દરમ્યાન જે મહાન કાર્યો લાંબા થયા તેની નોંધ લેતા એક સ્વતંત્ર પુસ્તિકા થઈ પડે તેમ છે. પણ એટલું કૃતજ્ઞતાપુર્વક કહેવાની અમારી ફરજ છે કે આચાર્ય ભગવંતની હિંમત, કુનેહ, દીર્ઘદષ્ટિ, આત્મવિશ્વાસ અને શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ ભગવાન પરની અતૂટ શ્રદ્ધા એ કદી પણ વિસરાય તેવા નથી.

स्व. शैः अंसीललल धनरलजलल कुकुवर,
दुवलकुधलर

સ્વ. શેઠ હરકચંદ્ર હૌસીલાલ શાહ, બાળાપૂર

આ તીર્થને પ્રકાશમાં લાવનાર આ પ્રણાવી આચાર્ય ભગવંતનો જીવનદીપ કારતક વદ ૪ સં. ૨૦૨૮ ના દિવસે સિરોહીમાં યુઝાઈ ગયો, જેથી આ તીર્થના મહાન રક્ષકની ખોટ પડી છે જે કદી પુરાય તેમ નથી. સદાને માટે અમો માર્ગ-દર્શક વિનાના થઈ ગયાનો અનુભવ કરીએ છીએ.

એ મહાન વૈરાગી, ત્યાગી મહાત્માને અમારી ક્રાંતિ ક્રાંતિવાર વંદના હો! અને તેમના અનંત

ઉપકારોનું અમારા અંતઃકરણમાં નિત્ય સ્મરણ રહો એ જ અબ્યર્થના!

શ્રીમાન શેઠ બંસીલાલ ધનરાજી કાચર

(હિંગનઘાટ)

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ કમિટિના પરમુખ શ્રી બંસીલાલજી કાચર જેમનો સં. ૨૦૨૭ ના ભાદરવા શુદ્ધ ૫ ના દિવસે અચાનક સ્વર્ગવાસ થયો છે.

બંસીલાલજી એ એક શ્રાદ્ધરત્ન હતા, એક સાચા દિલનો સુશ્રાવક, જેના અંતઃકરણમાં તીર્થકર દેવો અને તેમનું શાસન વસેલું હતું. રોમ રોમમાં ધર્મના સંરક્ષકો હતા. ગુણોનો ખુબ મોટો સમુદાય તેમની પાસે હતો અને જીવન પૂર્ણ ધર્મમય અને ગુરુનું આજ્ઞાકિત હતું. તેઓ તીર્થ કમિટિને એવું સચોટ માર્ગદર્શન આપતા કે તેની કોઈ જોડ ન હતી. બધા ભાઈ-ઓને, તેમના માટે એ જ જુદો જ આદર અને આકર્ષણ હતું તેઓએ આ તીર્થના અલંત કપરા સંજોગોમાં પણ જે કાર્ય કુશળતા દાખવી, તે અનુપમ એવી જ હતી. તેમના કાર્યની અમો ખુબ ખુબ પ્રશંસા કરીએ છીએ અને કૃતજ્ઞતાપૂર્વક આ તીર્થ ઇતિહાસમાં તેનો ઉલ્લેખ કરીએ છીએ તેમના સ્વર્ગસ્થ થવાથી એક કુશળ માર્ગદર્શક સેનાની અમોએ ગુમાવ્યો છે. પણ તેમના માર્ગદર્શક તત્ત્વો અમોને હંમેશ સારી રાહ બતાવતા રહેશે એવી અમો આશા એવીએ છીએ. પૂ. બંસીલાલજી આપના નિર્માણ આત્માને અમારા શતશઃ પ્રણામ.

શ્રીમાન શેઠ, હરકચંદ હોંશિલાલ શાહ (બાલાપુર)

આ ઇતિહાસ ભાઈ હરકચંદનો ઉલ્લેખ કર્યા વગર રહી નય તે તે એક મહાન કૃતઘ્નતા લેખાશે જીંદગીભર જેઓએ આ તીર્થના મહાન કાર્યનો ખોળો નિસ્વાર્થભાવે વહન કર્યો. કેવળ એક જ ધુન જેના જીવનમાં હતી તે હરકચંદભાઈના જીવનની ક્ષણ અને ક્ષણ શ્રી અંતરિક્ષજીના વિચારથી ભરપુર હતી, શ્વાસે શ્વાસે તેઓ અંતરિક્ષજીની યાદમાં આત્પ્રેત થતા હતા.

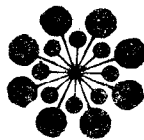
અમરી ગજબની એકરૂપતા તેઓએ સાધ્ય કરેલ હતી. જીવ-
નના પ્રાંતે પ્રાંતમાં શ્રી અંતરિક્ષજી પાર્શ્વનાથ ભગવાન અને
તેનું મહાન તીર્થ વણાઈ ગયું હતું.

એ ભોખધારી સેવક રાત જોતા નહી, દિવસ જોતા નહિ, જીવ કે તરસની
પરવા કરતા નહિ. ખડે પગે સેવા આપવામાં તત્પર એવા હરકચંદલાઈ
જોતજોતામાં સં. ૨૦૨૮ ના માગશર શુદ્ધ ૧૦ તા. ૨૭-૧૧-૭૧ ના
રોજ અદૃશ્ય થઈ ગયા. આ તીર્થ પર આવેલ અનેક આફતોમાં
તેમના અચાનક મૃત્યુથી જીવ મોટો વધારો થયો છે. શ્રી અંતરિક્ષજી
તીર્થનું નાવ સુકાની વગરનું થઈ ગયું છે એમાં જરાએ શંકા જેવું નથી.
પણ કર્તૃત્વશાલી પુરૂષો પોતાની પાછળ એક આદર્શ મુકતા જાય છે. જે આદર્શના
પગલા ઉપરથી માર્ગ આક્રમણ કરતા આવેલ દરેક સંકટનો નાશ થઈ જાય
છે. શ્રી હરકચંદલાઈએ આ સંસ્થાનના કાર્યમાં દીવાદાંડીની ગરજ સારી છે.
તેના પ્રકાશમાં અમારા કમિટિના કાર્યની નૌકા સુરક્ષીત પ્રવાસ કરીને સુખેથી
ધ્યેય સિદ્ધિ કરશે એવો અમોને વિશ્વાસ છે.

હરકચંદલાઈની વિનમ્ર સેવાનો કૃતજ્ઞતાપૂર્વક ઉલ્લેખ કરીને તેમના
આત્માને અમો તેટલા જ વિનમ્રભાવે પ્રણામ કરીએ છીએ. ધન્ય છે! ધન્ય
છે. તે નિસ્વાર્થભાવે જીવનભર સેવા અર્પનાર આત્માને !!

આપત્રીના પશ્યાત આપના ચિરંજીવ શ્રી. રવિંદ્રલાઈ પણ પૂર્વપરંપરાને
ચલાવી નિસ્વાર્થભાવે સેવા આપી રહ્યા છે. (એમણાં ઘરાણાની સેવા આપવાની
આ યોથી પેઢી છે.) શાસનદેવ એમણે પ્રેરણા આપે એ પ્રાર્થના સાથે.

જગજીવલલ ઠાકોરદાસ શાહ
માનદ મન્ત્રી

શ્રી અંતરિક્ષ તીર્થ-શિરપુર તીર્થ કમેટી કાર્યકારીણી સભા

શ્રી અંતરિક્ષ પાર્શ્વનાથ તીર્થ, શિરપુર (મહારાષ્ટ્ર) તીર્થ કમેટીના પદાધિકારી એવં સદસ્યની નામાવલી (નવ નિયુક્ત) તા. ૨૪-૧૨-૭૬, સંવત ૨૦૩૩ ની જનરલ સભા માં, “ કાર્યકારીણી સભા ” ના સદસ્ય, ની નામાવલી:-

૧.	સર્વશ્રી નાનુભાઈ જમનાદાસ ઝવેરી (જે. પી.)	મુખ્ય ૭	અધ્યક્ષ
૨.	” મિશ્રીલાલ લખીચંદ્ર કોઠારી	અમળનેર	કાર્યાધ્યક્ષ
૩.	” મોતીલાલ વિરચંદ શાહ	માલેગામ	ઉપાધ્યક્ષ
૪.	” રવિંદ્રલાલ હરકચંદ શાહ	ખામગામ	મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી
૫.	” જંબુભાઈ ઠાકોરદાસ શાહ	અકોલા	માનદ મહામંત્રી
૬.	” મનુભાઈ મકનજી કોરડીયા	”	માનદ મહામંત્રી
૭.	” સાકરચંદ પ્રેમચંદ શાહ	”	માનદ સહમંત્રી
૮.	” સુમતીલાલ રતનચંદ પટની B. A. LL. B. Advocate	યેવલા	માનદ સહમંત્રી
૯.	” શાંતીલાલ સોમચંદ ચોક્સી (ભાણુભાઈ શેઠ)	મુખ્ય	સદસ્ય
૧૦.	” બાલચંદ્ર હેમરાજજી મુથા, સાહેબ	નાંદેડ	”
૧૧.	” પ્રકાશબાલુ અંશીલાલ કોચર	હિંગણુવાટ	”
૧૨.	” રવિલાલ આસકરજી શાહ	અકોલા	”
૧૩.	” જયંતીલાલ ભોગીલાલ શાહ	”	”
૧૪.	” અમરચંદ બાલાબકસ જલોરી	”	”
૧૫.	” શાંતીલાલ લખમીચંદ રામાણી	”	”
૧૬.	” ઉજમશી પ્રેમચંદ મેહતા	”	”
૧૭.	” ખીમજી મેઘજી શાહ	”	”
૧૮.	” ગોકુલભાઈ ગોપાલદાસ શાહ	”	”
૧૯.	” જગજીવન મગનલાલ મેહતા	”	”
૨૦.	” શાંતીલાલ સોહનલાલ શાહ	”	”
૨૧.	” હિમતલાલ કરસનજીભાઈ શાહ	”	”
૨૨.	” તોતારામ નગીનદાસ શાહ	”	”
૨૩.	” મનસુખલાલ ઈશ્વરદાસ શાહ	”	”
૨૪.	” રસીકલાલ કાંતીલાલ શાહ	”	”

રૂં.	સર્વશ્રી ગજેન્દ્રલાલ હરકચંદ શાહ	અકોલા	સદસ્ય
૨૬.	નવલચંદ ગોપાલદાસ શાહ	„	„
૨૭.	વિનોદલાલ લખમીચંદ સંઘવી	„	„
૨૮.	વિજયકુમાર ગિરધરલાલ શાહ	ખાળાપુર	„
૨૯.	રતીલાલ ઠાકુરદાસ શાહ	„	„
૩૦.	ચંપાલાલ ઈશ્વરદાસ શાહ	„	„
૩૧.	અભયકુમાર લાલચંદ શાહ	„	„
૩૨.	ભોગીલાલ ગુલાબચંદ શાહ	„	„
૩૩.	હિરાલાલ મિઠુલાલ શાહ	ખામગામ	„
૩૪.	શાંતીલાલ મિઠુલાલ શાહ	„	„
૩૫.	શાંતીલાલ ડીગંબરદાસ શાહ	„	„
૩૬.	શાંતીલાલ જગનલાલ શાહ	„	„
૩૭.	મોતીલાલ આલમચંદ શાહ	„	„
૩૮.	જયસુખલાલ કપુરચંદ શાહ	શોગામ	„
૩૯.	ઈત્તમચંદ મોતીલાલ સંઘવી	લોણાર	„
૪૦.	ગુલાબચંદ હેમરાજ સુરાણા	„	„
૪૧.	વસંતલાલ સાખરચંદ શાહ	જળગામ	„
૪૨.	સાખરચંદ ભુકણદાસ શાહ	અમળનેર	„
૪૩.	લાલચંદ મોહનચંદ શાહ	„	„
૪૪.	મણીલાલ ભાગચંદ શાહ	„	„
૪૫.	અવેરચંદ પુનમચંદ સંઘવી	ખાચોરા	„
૪૬.	વસંતલાલ ભોગીલાલ શાહ	ખાલેગામ (નાસીક)	„
૪૭.	પ્રદીપકુમાર ભિકુલાલ મચ્છંટ	„	„
૪૮.	નટવરલાલ ભોગીલાલ સંઘવી	„	„
૪૯.	જયંતીલાલ રીખબદાસ શાહ	સંગમનેર	„
૫૦.	ભોગીલાલ રામચંદ દોશી	નાગપુર	„
૫૧.	કાંતીલાલ રુપચંદ પટની	થેવલા	„

अभिप्राय

आज रोजी शेठ मानमल हिराचंद कोठारी यांचे समवेत या पवित्र क्षेत्रास येण्याचा सुयोग लाभला. येथील अतिहासिक पवित्र क्षेत्राचे दर्शन झाल्यावर समाधान वाटले. एकूण व्यवस्था टापटिप पाहून समाधान वाटले पंच मंडळीने केलेले कार्य गौरवास पात्र आहे.

सही-शिवाजी म. काळे, अम. एल. अ.

जुन्नर, जिल्हा पुणे, महाराष्ट्र राज्य, दि. १०-१२-१९६०

या पवित्र क्षेत्राचे ठिकाणी येऊन दर्शन घेतले. देवस्थान फार जुने असून त्यास अतिहास आहे तो अकून देवस्थानाची बरीचशी माहिती मिळाली. देवस्थानाची व्यवस्था समाधानकारक आहे. देवस्थानाची देखरेख व्यवस्थित असल्याने देवस्थानचे दर्शनास येणाऱ्या लोकांची व्यवस्था ठीक ठेवली जाते. ही अेक समाधानाची गोष्ट आहे.

रा. ग. शिंदे, कलेक्टर, दि. २४-१२-६०

मी आजरोजी अचानक भक्तीभावाने अक्षयतीर्थ श्री अंतरिक्षजी पार्श्वनाथ महाराज ह्यांचे दर्शनासाठी आलो अनेक वर्षानंतर माझे येणे येथे झाले तीर्थ क्षेत्रांत फार मोठा बदल घडवून आणण्यात तीर्थक्षेत्र कमिटी यशस्वी झाली आहे. खास करून भगवानचा वज्रलेप मनास अतिशय आनंद निर्माण करतो आहे. येथील मुनिमजी श्री. मूलचंदभाजी बोरा ह्यांचा उत्साह मला बराच दिसला. नविन होवू पाहणाऱ्या जीनालयाच्या जागेस गेलो होतो जागा योग्य अशी मिळाली आहे. जीनालय बांधताना जुन्या आणि नव्याचा सुंदर संगम साधण्याचा प्रयत्न व्हावा. जैन शिल्प शास्त्राप्रमाणे नवीन बांधकामात शक्य असेल तितके काम करावे.

राहण्याची नवीन पद्धतीने स्यानीटोरियमच्या दृष्टीकोनातून जसे पालिताच्या जवळ जसे पानसर आहे तसे हेहि क्षेत्र होतील अशी आशा आहे. तीर्थक्षेत्र कमिटी व तेथील कार्यकर्ते व श्री बाळाभाऊ सुद्धा स्वागतास पात्र आहेत. संघाचा नम्र सेवक.

केशवलाल वीरचंद शाह एम. एल. ए.

सोलापूर, १४-५-६१

●
गेल्या ३-४ दिवसापासून मी ह्या क्षेत्रास भेट देत आहे. व्यवस्था फारच चोख वाटते. देवस्थान व मूर्ति सुंदर आहेत. त्यांना पाहून मन प्रसन्न होते. क्षेत्राचा इतिहास मनोरंजक आहे. मला विश्वास आहे की व्यवस्थापक दिवसे दिवस क्षेत्राची भरभराटच करतील.

सही-एस. जी. सहस्त्रभोजने,
डि. एस. पी. अकोला.
१-७-६१

●
28th Sep. 61

I had the pleasure of visiting the Antariksha Parshwanath Maharaj Temple at Shirpur to-day. The idol is one of the rarest specimen, unique in itself and one gets really amused to see it from close quarters. The Svetambaries have taken much pains to bring the idol in the present form. I wish them every success in their devotion to the temple and its efficient management.

sd /- Illegible, (Sher Ali Kha)
S D. P. O, Washim.

●
26-11-61,

I had the pleasure of visiting this ancient temple. The history of this temple is kept and managed nicely. I wish them all prosperity.

Sd /-Illegible.
Supdt. C. Ex , Akola.

●
मी श्री. व्ही. अवधूत आजरोजी आपल्या क्षेत्रास भेटून गेलो. इथली व्यवस्था फार चांगली आहे. पाहून आनंद झाला. पब्लिसिटी डिपार्टमेंट महाराष्ट्र सरकार तर्फे न्यूजप्रिन्ट घेण्यात आली.

अ. व्ही. अवधूत, २-११-६१

I had the opportunity to pay a visit to the Antariksha Parshwanath temple to-day in the evening. I was very much pleased to see the monument of the temple and the keen interest taken by the Authority. The idol is very ancient and I feel nobody should lose the rarest chance to pay visit to the temple. I wish every success to the deosthan and the efficient management of the authorities.

sd /-D. S. Jagtap
J. M. F. C. Washim, 2-12-61

●
आज श्री पार्श्वनाथजीचे दर्शनास आलो. त्यावेळेला मंदिराचे परिसरांत फिरण्याचा सुयोग आला. श्री बोरा साहेबांनी सर्व गोष्टी दाखविल्या. परिसर नीट व स्वच्छ आढळून आले व वातावरण आनंदी व उत्साही होते. परिसर विस्तृत व सोयीचे होण्याचे दृष्टीने काही अडचणी आहेत. त्या दूर करणे योग्य होईल व त्या होतील ही अपेक्षा.

सही-द. त्र्य. दिक्षीत,
जिल्हा स्वास्थ्य अधिकारी,
आकोला ६-१२-६१

●
आज रोजी श्री पार्श्वनाथ मंदिरात देव दर्शनास गेलो. मंदिरातील स्वच्छता व टापटीप सुंदर दिसली व कार्यकर्ते उत्साही दिसतात.

शे. वि. रामेकर,
ना. त. २३-११-६१

●
आज रोजी शिरपूर येथील देशविख्यात श्री पार्श्वनाथजीके मंदिरात जावून दर्शनाचा लाभ मिळविला. येथील व्यवस्थापकांनी संपूर्ण माहिती देवून एक पुस्तिका सादर केली. ती पुस्तिका सविस्तर वाचण्यात येईल. एकंदर व्यवस्था व कारभार चोख वाटला. श्री मंदिराची भरभराट होवो हीच प्रभुपायी शुभेच्छा.

गोपाळराव देशमुख. तहसिलदार.
वाशिम ३०-३-१९६२

I had great pleasure in visiting the Antariksha Parasnath Maharaj temple to-day. The local management are anxious that the town should be provided with telephone and Public call office facilities as it will be of great benefit to the large number of pilgrims attending the temple. This will be examined by me

sd /-Illegible,
Divisional Engineer, Telegraphs,
Nagpur. 20-4-1962

आज रोजी या जिनश्रेष्ठ मंदिरांस भेट दिली. साधारणतः १५०० वर्षापूर्वीची ही प्रतिमा अकोला जिल्ह्यात असणे हे या गावचे, तालुक्याचे आणि जिल्ह्याचे भूषण आहे. या मुळे संपूर्ण भारतांत आणि भारता-बाहेरही याची ख्याति आहे.

मंदिराची धर्मशाळेची व्यवस्था समाधानकारक आढळली. सर्व कर्मचारी वृन्द उत्साही व सहकार्यदायी आहे.

सही-के. के. रंगारी,
जिल्हा ग्राम पंचायत अधिकारी,
अकोला. दि. ३०-४-१९६२

या पुरातन ठिकाणी येण्याचा व जिनेश्वराचे दर्शन घेण्याचा योग आला या मुळे मनास अत्यंत आनंद वाटला.

सही-गो. वि. हुपरीकर,
असि. चॅरिटी कमिश्नर, बॉम्बे.
दि. २८-७-१९६२

आज रोजी शिरपूर येथील श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ संस्थानचे तीर्थक्षेत्रास भेट देऊन पार्श्वनाथजीचे दर्शन घेतले. पंचायत समितीच्या सभेच्या निमित्ताने देवाचे दर्शन घेण्याचा लाभ प्राप्त झाल्या बद्दल समाधान वाटत आहे. मंदिराची धर्मशाळेची व्यवस्था समाधानकारक आढळली. मी श्री पार्श्वनाथजीचे मंदिराची भरभराट होवो ही ईश्वर चरणी शुभेच्छा व्यक्त करतो.

सही-विश्वासराव दाजिबाराव घुगे
अध्यक्ष, पंचायत समिती, मालेगांव
मु. शिरपूर दि. २०-१०-६२

मी आज रोजी शिरपूर येथे श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ संस्थानचे तीर्थ क्षेत्राचे दर्शन घेतले. येथील पार्श्वनाथजीचे मुर्तिचे दर्शन घेऊन फारच समाधान झाले. संस्थाची व्यवस्था फारच छान दिसून आली. संस्थानचा वरचेवर उत्कर्ष होवो हीच परमेश्वराजवळ प्रार्थना.

सही-प्र. म. खोत

ज्यु. मॅ. अकोला, २३-१२-६२

आज रोजी शिरपूर येथे श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ संस्थानचे तीर्थक्षेत्रा मध्ये येऊन दर्शन घेतले. दर्शनाने मनाला शान्ती मिळाली. स्वागत उत्तम तऱ्हेने झाले. व्यवस्था फारच चांगली दिसून आली. संस्थानचा उत्कर्ष होवो हीच जगन्नियत्या जवळ प्रार्थना. संस्थान वासियांना आयू आरोग्य लाभो हीच प्रार्थना.

पु. रा. नामजोशी

वकील २६-१२-६२

मी आज रोजी शिरपूर येथील श्री. अंतरिक्ष पार्श्वनाथ संस्थानचे तीर्थ क्षेत्रातील मूर्तिचे दर्शन घेतले. मनाला एकप्रकारची शांती लाभली. येथील व्यवस्था फारच चांगली आहे. व यात्रेकरूचे स्वागत व आदरातिथ्य उत्तम प्रकारे केले जाते असा अनुभव आला. ह्या संस्थानची भरभराट होवो हीच प्रार्थना.

सि. व. दिक्षित

२६-१२-६२

तिर्थाची व्यवस्था पाहून समाधान वाटले.

अेम. बी. व्होरा

I consider myself fortunate to have had the opportunity of visiting this ancient temple. The shrine is kept in a very neat condition and much improvements too are being made. It is not surprising that this temple is attracting visitor from all parts of the country.

I am informed that want of telephone facility is earnestly felt. That matter is receiving due attention by my organisation.

sd / Illegible
Director of Telegraph,
Nagpur. 12-1-63

मै आज सिद्धपूर (सिरपूर) को अंतरिक्ष पारश्वनाथजीके मंदरके धर्मशालामें उतरा. मेरा सब तरह से इंतजाम हुवा. यहांके कार्यकर्ता लोग सेवाभावी हैं और यह स्थान दर्शन करने योग्य हैं. और जैन धर्म के दोनो पंथ के लोग एकहि मूर्ति पर उपासना करते हैं यह बडी बात है.

सही-तुकड्यादास

ता. १३-२-६३

I had great pleasure in visiting Antariksha Parshwanath Sansthan, to-day. The idol is very nice and is unique in that as it is not touching the floor or the back wall. The temple is nicely maintained and excellent arrangements exist for the pilgrims.

A new shwetambari temple is now under construction. Whatever I have seen of that to-day, gives a clear indication that it will be yet another excellent temple which one must come and see. I would myself like to come and see it when it is complete.

sd / Deo

D. S. P. Akola.

Sirpur, 12-4-1963

I am pleased to endorse the above version.

sd / Illegible

Dy. S. Police, washim

Camp Shirpur. 28-7-63

अंतरिक्ष पारश्वनाथाचे दर्शन झाले. अननभूत समाधान वाटले. इतिहास व्यवस्थापक मंडळीनी सांगितला. मंदिराची व्यवस्था एकदम चोख वाटली. जेव्हा माणसाची सद्कर्मावरील श्रद्धा उडत आहे तेथे येथील वातावरण त्या श्रद्धेचे नक्कीच पूनरुज्जीवन करील.

सही-रणधीरसिंह रघुवंशी

तहसिलदार, वाशिम

शिरपूर दि. २१ ऑग. ६३

(१०८)

Visited the temple and was pleased to see the ancient culptur.

sd /-Illegible,
D. I (II)
Nagpur. 6-10-63

Was happy to have had an opportunity to visit the historic temple this afternoon.

Sd /-Illegible
Deputy Collector, washim.
Camp Sirpur. 20-10-63

“ भाव तेथे देव. ” आज अचानक काही कामानिमित्त इथे आलो भगवान पार्श्वनाथाचे दर्शन झाले. मन प्रसन्न झाले. ओम नमोकाराचे सामर्थ्य मी प्रत्यक्ष डोळ्याने माझे हॉस्पिटल मध्ये पाहिले आहे.

माधव रामचंद्र चौधरी,
सर्जन.

My desire to visit the new temple after it is completed was fulfilled to-day. Although the work is not yet complete, it gave me great pleasure to visit and see the New idol installed so artistically in it. I found the temple more beautiful than the picture that I had imagined in my mind then I had seen it while under construction.

sd /- Deo
D. S. P. Akola
Sirpur, 25-3-64

I had the privilege to pay respect to Parshwanath Antariksha temple with my family. The image creates the feeling of eternal peace and satisfaction This day will be immemorable in my life.

The temple (both old and new) is maintained beautifully

sd /-
Civil Surgeon
Akola. 29-3-64

श्री भगवान अंतरिक्ष पार्श्वनाथ के दर्शन कर मेरे मन तथा बुद्धि पर बड़ा प्रभाव पडा है. ऐसे तीर्थस्थान का वातावरण सदा शुद्ध रहे ऐसी मेरी भगवानसे प्रार्थना है. यह तीर्थ जिसप्रकार असंख्य लोगोंको शांति देता है वैसेहि सिरपूर के निवासियो तथा इस तीर्थ स्थान की व्यावस्थापिक सभी को शांति मिले. आम जनता तथा खास कर जैन धर्मावलंबियों से मेरी प्रार्थना है कि इस तीर्थ स्थान के महत्व को बढ़ाये.

डॉ. कैलास

उ. शि. मंत्री, ४-४-६४

श्री भगवान अंतरिक्ष पार्श्वनाथाचे दर्शन घेऊन मन अतिशय प्रसन्न झाले. मूर्ति अगदी मनाचा ठाव घेणारी आहे. श्वेतांबरी क्षेत्र रक्षक कमेटी तर्फे व्यवस्था फार छान ठेवली आहे. वातावरण धार्मिक शुद्ध व प्रसन्न वाटते व त्यामुळे अंत-करणात पूज्य भाव निर्माण होतो. एकच गोष्ट जरा खटकते ती म्हणजे दिगांबरी लोकांची मनोभूमिका असो. आज दर्शनाने फारच प्रभावित झालो. ह्या पुण्य-क्षेत्राची भरभराट करण्यास श्री अंतरिक्ष पार्श्वनाथ भगवान समर्थ आहे.

प. अ. बंबेवाले

डि. आय. जी., पोलीस

नागपूर. दि. ८-७-६४

I had heard about this extraordinary Deity 35 years before to-day. It was my desire to see this near miracle. The will is fulfilled to-day. This riddle is not capable of a rational solution. It is beyond human comprehension. It can be believed only by seeing.

I wish the visitors in future may get as much satisfaction.

The temple is extremely well kept. But the road from Malegaon can certainly be improved.

sd /-Wagle,
Judge, H. C. Bombay
4-11-1964

I have visited Shree Antarikshaji Parshwanathji after 30 years while returning from Nagpur Session. It was very painful to hear from Munimji Mulchand Bora about the disturbances of our Digambar brothers. I am of the opinion to settle the whole matter in such way that we can do good for this Tirth. Further I suggest to move in the matter for road of five miles from Malegaon to Sirpur (Antarikshaji) with Maharashtra Govt. (P. W. D. Works) for some improvement should be necessary. I pray to this Tirth.

sd/-Motital
M. L. A.
21-12-64

I was thinking since long to visit this temple and to-day it was the fortunate day when I could visit it. The temple is very well kept. It is very clean. It is, however, very unfortunate that a person has to travel by a very bad road to reach the beautiful temple.

sd /-
Addl. S. J. Akola.
1-1-65

The temple is clean and well kept. The manager is a nice person, who gave us lot of information about the temple and its history,

J. Y. Deshmukh
C. E. O. Z. P.
15th Feb. 65. Akola

I have visited this temple and was found very much well kept by the Manager who has impressed us very well. He has kept this temple quite neat and tidy and upto date. We wish a great success to this temple. He gave us its history which is a wonderful one.

sd / Illegible,
Wardha. 4-3-65

(111)

इथे आल्या नंतर दिव्यानंदाचा भास होतो. त्याला कारण पार्श्वनाथानी पूनित केलेले वातावरण. जिथे परमेश्वराचे वास्तव्य तिथे दिव्या नंद हा सारखा वाहत राहणार. प्रत्येकाने इथे यावं पूण्य गोळा कराव, व आपला संसार सुरळीत चालवावा हीच आमची सदीच्छा.

शं. ग. सुरडकर,
जिल्हाध्यक्ष.

To-day I visited this temple with family members and had Darshan of the Deity Antariksha Parshwanath seated in suspended position which is a miracle. One has to believe it. This holy place is kept clean though situated in a thick locality Shri Mulchand Bora, the Manager gave us all the information and help needed by us. He appears to be an expert Manager.

sd - I. J. Manjrekar,
(Distt. & Sessions Judge),
Akola. Dt/- 23-5-1965

My wife and I had the priviledge to the temple to-day, new as well as the old one. The idol is indeed Miraculous and the spectacular entity is the devotion of the Manager, Shri Mulchandji. I and my wife are throughly impressed.

sd - S. S. Saxona
I. A. S.

Asstt. Collector,
Akola. July 25th, 65

बऱ्याच दिवसा पासून ह्या मंदिराची किर्ती ऐकत होतो. आज खामगांव मेडिकल असोशिएशनच्या वतीने येथे येण्याचा योग प्राप्त झाला. व्यवस्था अतिउत्तम आहे. भक्तिभावाने मन भरून येते. मंदिराचा उत्कर्ष दिवसेदिवस होत राहून समाजाची सेवा होत राहिल ही आशा आहे. मूर्ति अघांतरी असलेली पाहून मनास आश्चर्य वाटून मनांत नानातऱ्हेचे विचार येतात.

सही- पु. वि. एकबोटे,
खामगांव दि. १९-९-६५
बाकी सहा अस्पष्ट.

We had the rare opportunity of visiting the temple of Shri Antariksha Parshwanath and see the miracle of deity being suspended freely. It is really awe inspiring. We were all treated very nicely and provided with all the facilities during our stay here. Our thanks are due to the trustees.

sd /-Illegible,
(V. A. Prabhu)

Bombay, 18th May 66

●

People, as I understand, are losing faith in God whether represented as Paraswanath or Krishna or Ram or christ or Mohammad. The mistake, it seems, is not understanding the concept of secularism. Secularism means in simple words "as tolerance towards each and every religion," I am a vaishnav, but have read more about Jain Dharma and getting attracted towards its principle. I wish people develope "faith" which will make their families happy and the whole country happy. This could be done by starting moral and spiritual teachings in our school and colleges the comparative studies of religion in the world. Then alone Bharat will be able to have the same stature as she (Bharat) had thousand years ago.

This temple is not only a place for worship, faith but indicates our art of architecture. I am sure the management of this temple will keep up the traditions of character of Bharat.

Vairale, M. N.
Dy. Minister for Edn., Maharashtra.

sd /-
Dy. Edu. Officer,
Akola. 5-12-66

●

I am very happy to have been able to come to Sirpur and visit the Parasnath temple. I am too low to pass any remarks on the holiness or beauty of the place. Many places like this bring back India to its ancient glory.

I am glad we have after all been able to provide telephone communication to this place. The communication with God needs no will. Lets all keep in contact with Him and Not forget HIS GRACE.

I am very thankful to the local authorities to their kindness and sweet manners.

sd - M. R. Devanathan
D. E. T. Akola. 26-10-70

sd - M. G. Kambale.
S. D. O. T. Akola, accompanying
D. E. T. Akola 26-10-70
sd - A. G. Wankhade
26-10-70

I have great pleasure in visiting Bhagwan Parshwanath temple to-day evening. The temple is well maintained, very much neat and clean and credit goes to the Manager who takes keen interest. His T/C. No. 25 inspected and found working alright. The difficulty experienced by him in absence of lineman to contact P. I. Washim in which case his call is charged. He wishes the complaint made to P. I. on telephne be not charged. The case will be taken up with D. E. T. Akola.

sd /- Illegible,
S. D. O. T., Akola
25-7-71

आज दि. १७-४ रोजी अनेक दिवसानी इच्छा पूर्ण झाली. मूर्ति मंदिर परिसर मोठा स्वच्छ व सर्व कार्यवाही मंडळीचे आतिथ्य वाखाणण्यासारखे वाटले. मंदिरात गेल्या नंतर प्रसन्नता जी वाटते तशी फारच थोड्या ठिकाणी आढळली. माझ्या कडच्या सर्व कुटूंबिय मंडळीनाच या भेटीचा आनंद झाला. या मंदिराची किर्ती अशीच कायम राहो ही प्रार्थना.

सही- के. एल. छत्रे,
एक्झी. इंजिनियर, यवतमाळ.

सोमवार दि. १९-६-७२ ला जैन मंदिराला भेट दिली. येथील मूर्ति फारच प्रसन्न आहे. व मंदिराची व्यवस्था फारच चांगली आहे. मंदिरात मन प्रसन्न झाले.

गोपालकृष्ण

Visited the temple to-day, the management is quite hospitable, the surroundings are clean and a new temple is also now complete.

sd -
S. P. Akola.
17-8-74

ACTS OF AGGRESSIONS DONE BY THE DIGAMBARIES FROM 1908 TILL DATE.

1. In 1908, they chiseled the Idol of Shri Antariksha Parshwanath. This can be seen from the Inspection Note, dated 24th June 1913, made by Addl. District Judge, Akola in para 5 thereof. Similarly, this can be found from another Inspection Note, dated 27-5-1918, made by Addl. Distt. Judge, Akola, vide para 2 of the Inspection Note.

2. In 1909, some Shwetambari Sadhus, and Shwetambari pilgrims undertook pilgrimage from Bombay to Sirpur proper. They walked the entire distance from Bombay to Sirpur within 45 days. When such Sangh wants to undertake pilgrimage, they carry with them the Idol for worship, in the Journey, they worship it in the Journey, and they worship those Idols, along with others in the temple, which is the practice followed by the Shwetambaries. When this Sangh arrived at Sirpur, on or about 21-2-1909, the Digambaries got annoyed and kicked the iron box containing the Idols, carried by the Sangh with them. Thereupon, there took place a riot. Police put up case against the Digambaries, Cril. C. No. 32 of 1909, King Emperor....Versus.... Maniksa and others U/S 147 I. P. C. Five Digambaries were convicted, and sentenced to pay a fine of Rs. 20/- each, in default, undergo R. I. for one week, vide judgment dated 31-5-1909, delivered by S. D. M. Washim. (R. Himilton)

Case against servants of the Shwetambaries, and some Sadhus. All Sadhus were acquitted, while three servants were convicted, and sentenced to pay fine of Rs. 100/- in default, one week R. I. while delivering the judgement the court observed.

“The Shwetambaries did receive grave and sudden provocation in the mishandling intentional, or accidental. of their Deity.”

This was Cri. C. No. 31 of 1909, dated 31-5-1909, on the file of S. D. M. Washim.

3. In 1910, Swetambari managers had undertaken repairs to the temple, and Digambaries obstructed them. There was quarrel. Case U/S 107 I. P. C. was put up against Shwetambaries, and they were all discharged by S. D. M. Washim on 13-9-1909. While passing order the Magistrate. held as follows.—

Evidence in both cases shows that the Digambaries have all along been the aggressors. Shantinath and Chaturbhuj have not apparently been done any thing wrong, and have only doing necessary repairs and arrangement for temple." They are discharged.

4. In 1924, when the plaster was done by the Swetambaries, and when it had not dried up completely, on 3-2-1924, the Digambaries worshipped the same by poring milk, water, and other fluids, over the Idol, and thereby, caused damage to the Idol. Digambaries were proceed U/S 144 Cr. P. C. in the court of Dist. Magistrate, Akola. The Magistrate, however, found that there was no serious damage done to the Idol. Therefore, action was deferred.

5. In 1924, Digambaries had done acts falling U/S 295 I. P. C., by scratching the plaster of the Idol. at certain places. Swetambaries had filed a complaint against them, which was Case No. 12 of 24. The defendants, however, were acquitted.

6. In 1927, the Digambaries raised disputes regarding possession of field S. No. 197, and 198/1, and there was likelihood of breach of peace.

Proceedings under Section 145 was put up in the court of S. D. M. Washim in Misc. 15 to 27. This was decided on 17-12-27, and the court held that the Shwetambaries were entitled to the actual possession of the above field, property, and forbid all disturabances of their possession, until evicted therefrom, in due court of law. The Digambaries had filed Revision against the same to the Sessions Judge, Akola, Cri. Revision No. 1 of 1928. The sessions Judge, referred to

the matter to the High Court by order dated 30-4-28. The High Court in revision, Cr. R. No. 125-B of 28, rejected the reference by order dated 6-8-28.

7. In 1928, again, the Digambaries raised quarrels over the possession of paoli temple, and its preciants. There was likelihood of breach of peace and the police put up a chalan under Section 145, in Misc. Cr. C. No. 1 of 28. The Magistrate found that the temple was protected Monument, and if, there is liklyhood of breach of peace, action would be taken under section 107 against the Mischief Mongers. He therefore, dropped the proceedings by order dated 8-5-28.

8. in 1928, after the order in case No. 15 of 27, was passed, Digambaries went to field S. No. 197, inspite of order under section 145 against them, & obstructed the Shwetambaries, in carrying out the repairs of the Kotha, Ahala, situated in S. No. 197, which was the subject matter of the U/S 447 I. P. C. in cri. c. No. 5 of 28 on the file of Magistrate Second class, Washim, & the Digambaries were found guilty of offence under Section 447, I. P. C. and they were sentenced to pay a fine of Rs. 50/- each, in default to suffer 15 days R. I.

The Digambaries had filed an appeal against that Judgement, the court of Distt. Magistrate, Akola, Cri. A. No. 141 of 28, the appeal was dismissed, by the Dist. Magistrate, by order dated 3-10-28, conviction and sentence were maintained.

9. In 1928 again, inspite of order dated 15-12-27, passed in Misc. Cri. C. No. 15 of 27, the Digambaries went to field S. No. 197, & put up wire fencing to a considerable portion of the field. When the Shwetambaries went to the spot for taking possession of that portion the Digambaries offered physical obstruction. The Digambaries has also forcibly locked up the Kotha in S. No. 197, in possession of Shwetambaries. Thereupon the Shwetambaries complained to that S. D. M. for the alleged breach of his order. The Digambaries were prosecuted and the were sentenced to undergo S. I. for 15 days, & also a fine of Rs. 100/-, in default of payment of fine, to undergo S. I. 15 days more,

which was in Cr. C. No. 20 of 28 Krishnasa....Vrs....Yadeo and others, decided on 1-9-28.

10. In 1930, the Shwetambaries had undertaken work of repairs, in the temple, & the Digambaries had obstructed them. Reports were made to the police, on 25-1-30, 18-2-30, 11-4-30, 12-4-30, 17-4-30 and 20-4-30. The S. H. O. Sirpur put up challan under section 107 Cr. P. C. in the court of S. D. M. Washim. in Misc. C. No. 19 of 30. Ultimately, the Digambaries were discharged.

11. In 1934, on or about, 28-1-34, when the Shwetambaries wanted to do some construction work, on the southern side of the temple, and Digambaries obstructed them at their time, and there was marpit The case under sec. 147 was put up against 9 Digambaries, in court of S. D. Washim, King Emperor....Vrs....Yadeo and others. The S. D. M., sentenced the eight accused to pay a fine veyring from Rs. 50 to 250., in default of payment of fine, Accused No.1, Yadeo was to undergo S. I. for six months, and others for one month each.

Similar case was put up against Shwetambaries, but all of them were acquitted.

In para 12 of the judgment, in Cri. C. No 15 of 35, the S. D. M. has stated :-

“The prosecution has requested that action under Section 106 Cr. P. C. might be taken in this case. The Trying Magistrate agrees with them. As the Shwetambaries have all been acquitted, no question of taking such action arises in there case. As regards the Digambaries, the case for action of that nature is very strong against them. What they have done really, amounts to attempt delibaertely flout the authority of the Highest Tribunal, for the Country. I, therefore, call upon all the accused convicted above, to furnish security for an amount equal to twice the amount of fine inflicted on them, with two sureties, each, for the like amount, for keeping the peace for a period of three years. Security shall be furnished within a week from to-day, and the period of three years shall run from the date on which security is furnished.” This order was passed on 30th March 1935.

12. Against this judgement, Digambaries had filed an appeal to the Sessions Judge, Akola, Cri. C. No. 95 of 35, it was dismissed on 28-5-35. The order was completely maintained.

They filed Cri. Revision to the High Court, Cri. Rev. No. 72-B/35. it was allowed on 12-8-35.

13. In 1936, when the Shwetambaries were constructing a Dharamashala on the northern side of the temple, the Digambaries obstructed them forcibly, under Section 107, Cr. P. C. in Cr.No. 7 of 36, in the court of S. D. M. Washim. The Shwetambaries were discharged. The magistrate held that the shwetambaries were entitled to build the Dharamashala, and the Digambaries are not entitled to obstruct the work, by any means, whether peaceful or otherwise. The action of the Shwetambaries was lawful and peaceful. Against this order the Digambaries filed appeal to the Sessions Judge, Akola, Cri. A. No. 361-36, and it was dismissed on 20-2-36.

Similar case was put up for the above incident against the Digambaries. It was Cri. C. No. 6 of 36, under Section 107 Cr. P. C. In that, Digambaries were ordered to execute bonds in Rs. 500 /- each, with two sureties for each in like amount for keeping the peace for a period of one year. Against the said order of conviction, the Digambaries had filed an appeal but that was also dismissed on 20-2-67. Thereafter, they moved the high Court, in Cri. R. No. 206 of 37, against the said order, but that was summarily dismissed on 18-5-67.

14. In 1959, when the Shwetambaries had undertaken the work of plaster to the Idol, the Digambaris forcibly obstructed. The Police put up cases under sec. 107 Cr. P. C. against Shwetambari in Cri. C. No. 17 of 60, on the file of Taluka Magistrate, Washim. In this case the prosecution filed an application for withdrawal of the case, against Shwetambaries on the ground that they were not the aggressors. The Digambaries resisted the application. They had engaged a private counsel to argue the matter. The prosecutor did not want the Court to allow to withdraw the application to be argued by the private counsel engaged by the Digambaries

The Trial court refused the Digambaries counsel to argue the application for withdrawn, by his order dated 7-3-60. The Digambaries filled a criminal Revision, firstly in the court of Sessions Judge, Akola, Cri. R. No. 11 of 60. it was dismissed on 25-4-60. They again filled Revision against that very order, of Taluq Magistrate, to the Distt. Magistrate, Akola as Cri. R. No. 19 of 60. That was also dismissed on 9-7-60. Ultimately, the application for withdrawal filled by the State for withdrawing the prosecution against the Shwetambaries was allowed on 21-9-60.

15. The Digambaries were also prosecuted for obstruction caused during the lape work and chalans under section 107 were put up against them. The case went on for nearly 2 years or more and finding that the cause of dispute did not exist any more, they were acquitted.

From :
Vinaykumar Parashar,
M. L. C.
President,
Akola Municipal Council,
Akola.

Dated : 10 th Nov , 1969.

To,
The Secretary,
Home Department (Special).
Sachivalaya,
Bombay 32.

Re :- Shri Antriksha Parshanath Sansthan
at Shirpur.

Dear Sir,

I had submitted to the President of the Panch Committee a report of our findings, on the 25 th October 1969.

Under the instructions of the President, I am sending you a copy of the said report for your information and for any action, you may think desirable.

Thanking you,

Yours faithfully,
Sd /-
(Vinaykumar Parashar)

VINAYKUMAR PARASHAR

M. L. C.

President,
Akola Municipal Council,
Akola.

Dated : 25th Oct. 1969.

My Dear Shri Babasaheb Naik,

As per our talk on phone, and otherwise, Shri-ramappa (Pusad) and myself, two members of the Five-man Committee, under your Chairmanship, appointed by the two sects of Jain Sampradaya, visited the Jain Temple of Shri Antariksha Parshwanath at Sirpur, Akola, District, on 17-10-69.

The Committee of five panchas, viz, yourself (Pusad), myself (Akola), Shri Jethmalji Maheshwari, M. L. C., (Pusad), Shri Shriramappa (Pusad) and Shri Ramrao Zanak, M. L. A., was appointed by the common consent of both the sects of Jain, to find out the causes of strained relations between the two sects, and to suggest steps to remove them, so that good relations between them may developed.

As we know the claims and counter-claims over the Antariksha Parshwanath Temple, and main Idol, inside, with mode of worship by the two sects of Jain community are very old for which litigations had been going on. A curtain was laid at last in the year 1929 by the Judgement of the Privy Council, the highest judiciary of the country in preindependence days, I have very minutely gone through the said judgement, and also that of the High Court of Ex C. P. & Berar Province delivered when again, this question of claim and counter claim of the ownership of the temple, and the Idol were made before the said court.

Keeping in view the same judgement, yourself, myself and other members of the Panch-Committee had visited Sirpur Temple of Antariksha Parshwanath in the

month of July, 1967, also in Oct 1967, and then again, with Shri Bhausahab Vartak, Minister for Civil Supply, Maharashtra State, in the month of Feb. 1968. We had seen the inside of temple on all these occasions, and had found that complaint made by the leaders of Shwetambari sect, about the omissions and commissions by the followers of the Digambari sect, inside and outside the temple, against the judgement of the Privy Council had some basis. Various new articles brought inside the temple and well arranged on some spots, were seen. Similarly, inscriptions like "Digambar Sansthan" (दिगंबर संस्थान) etc. by paint were found at few places.

This time, when we both visited the temple, we found the same omissions and commissions by followers of Digambari Sect, in much a larger number, (as follows), giving impression that the temple belongs to Digambaries and that there is no sign or atmosphere to show that there is any connections of Shwetambaries with the temple. We found the following omissions and commissions in and outside temple.

(1) Installation of new Digambari Idols, inside the temple, in the first and second cellers, and in the primises of the temple, which according to the privy Council Judgement, were not there. Some of them were not there, when we visited last

(2) The original 'Chhatra' on the main idol is replaced.

(3) As stated above, practically at all important spots inside & outside the main temple, inscription "Digambari Sansthan" (दिगंबरी संस्थान) "Digambari Vedi" (दिगंबरी वेदी) and signs of "Swastik" (स्वस्तिक) and 'Om' (ओम) etc , found painted.

(4) The Idol of Padmavati Devi was found removed from its original place :

(5) New Articles brought in and arranged at various spots are.

No justice can be done with any sect, unless Digambari enthusiasts agree to bring the original conditions as per Privy Council Judgement, and all litigations are withdrawn. If it is done, then, both may appoint a supervising common committee to see that no one of them arbitrarily does anything to disturb the situation, and disregards the sentiments of others. If there is any dispute regarding interpretation of the judgement of the Privy Council, one is to approach the competent the Privy Council, court for relief.

This report, I suggest be sent to both sects for information and necessary action and to Government of Maharashtra, and be requested to improve matters. I think with the submission of this report, work of our Panch-Committee overs.

Yours Sincerely,

Sd/-

(VINAYKUMAR PARASHAR)

From :
Kantilal Virchand Shah,
Honorary Secretary,
Shri Antariksha Parshwanath Sansthan,
Sripur. Date 11 th November 1969.

The District Magistrate,
Akola.

Dear Sir,

Re :- Antariksha Parshwanath Sansthan Sripur .

We had the pleasure of meeting you personally at Akot, when we had explained our grievances and requested your co-operation in the matter.

We had approached the Deputy Secretary, Home Department (Special) by a letter dated 6th November 1969 in regards to certain actions against us. A copy of the same is attached herewith for your information.

We have received a copy of the Report of the Panch Committee, headed by shri Babasaheb Naik. We are also informed that you have been sent a copy of the same also.

Under the letter of the Home Deptt. (SPL.) No. SBI/DIS/-1262/20199 of the 18th October 1969, and of the findings of the Panch Committee, a clear picture of the situation of Sripur should be obvious.

We request that steps be immidiately initiated to remove the illegal occupations, and relief of our grievence and police protection be supplied to us in enforcing our rights.

Thanking you,

Yours faithfully,
Sd/- K. V. Shah
Honorary Secretary,

C. C. to 1) The Deputy Sec.
Home Department, (SPL)

From,
Kantilal V. Shah,
Hon. Secy.
Antariksha Parshwanth Sansthan,
Sirpur,
12th Nov. 1969.

To,
The District Superintendent of Police,
Akola.

Dear Sir,

Re :- Antariksha Parshwanth Sansthan.

You Sir, are aware of our demand regarding the removal of encroachments etc., in our Sansthan. By a letter dated 2nd Nov. 1969, we had specifically stated of the manifold acts for which we claimed relief.

We had met the District Magistrate, Yesterday, to request an early solution of our problems. He has informed us that he has already passed necessary instructions to you, in view of the Government of Maharashtra's order of the 18th october 1969. We are also informed that he has forwarded to you the report of the Panch Committee and its findings.

Under the letter of the Home Deptt. (Spl) No. SBI/ DIS/1262/20199, of the 18th October 1969, and of the findings of the Panch Committee, a clear picture of the situation at Sirpur should be obious.

In view of the above, we request that specific instructions be issued to the Police authorities concerned to redress our grievances, with immidiate effect.

Thanking you,

Yours faithfully,

Sd/-

(K. V. SHAH) Hon. Secretary,

C. C. to

(1) Home Sec., (Spl)
Sachivalaya, Bombay.

(2) The District Magistrate,
Akola.

COVER PRINTED BY OFFSET PROCESS AT 'SUPRINT' AKOLA